

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS DnB NORD BANKO PAVYZDŽIU

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika

Magistro darbo autorius Tadas Stankus

Vadovas prof. Remigijus Čiegis

Recenzentas

SANTRAUKA

Tadas Stankus

Kreditų portfelio rizikos valdymas DnB NORD banko pavyzdžiu

Magistro darbas

Magistro darbe yra apibrėžtos pagrindinės komercinių bankų kreditų portfelio rizikos valdymo problemos. Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio autorių literatūrą, pateikti paskolų portfelio sudarymo, rizikos valdymo metodai ir jų praktinės pritaikymo galimybės komerciniuose bankuose. Analitinėje darbo dalyje pateikiami DnB NORD banko paskolų portfelio formavimo bei rizikos valdymo ypatumai. Taip pat pateikiamos paskolų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptys, akcentuojant kredito, likvidumo ir palūkanų normos kitimo rizikas.

SUMMARY

Tadas Stankus

Credit portfolio risk management on a basis of DnB NORD bank

Master's work

In this master's final paper are defined main problems of commerce banks in credit portfolio risk management. Due to analyze of Lithuanian and foreign authors, principles of credit portfolio formation, risk management methods and practical appliance in commerce banks are proposed in this work. Peculiarities of credit portfolio formation and risk management in DnB NORD bank are introduced in analytical part of the work. Ways of improving credit portfolio risk management emphasizing credit, liquidity and change of interest rate risks are also offered.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė.** Bankų veiklos rizikos
- 2 lentelė.** Paskolų rūšys priklausomai nuo rizikos
- 3 lentelė.** Z koeficiento reikšmės
- 4 lentelė.** Paskolos ar palūkanų uždelsimo terminai mėnesiais
- 5 lentelė.** Paskolos ar palūkanų uždelsimo terminai procentais
- 6 lentelė.** DnB NORD banko reitingai
- 7 lentelė.** IRIS indikatoriai įmonėms
- 8 lentelė.** IRIS signalų monitoringas
- 9 lentelė.** Paskolų grupių segmentavimas pagal vertinimo būdą

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav.** Bankų rizikų klasifikacija pagal JAV federalinės rezervų sistemos komisiją, pagal T. Koch
- 2 pav.** Bankų rizikų klasifikacija pagal P.Miller
- 3 Pav.** Priimamų ir skolinamų lėšų terminų suderinamumas
- 4 pav.** Palūkanų normos priklausomybė nuo ekonomikos ciklo fazių
- 5 pav.** DnB NORD banko rizikos struktūra 2005 m. (proc.)
- 6 pav.** Verslo klientų paskolų portfelio struktūra 2005 m. (proc.)
- 7 pav.** Likvidumo rizikos valdymas pagal aktyvų paskirstymo modelį
- 8 pav.** Bazinės palūkanų normos 2007 m. balandžio 22 d. ir 2006 m. balandžio 20 duomenimis
- 9 pav.** Scenarijaus analizės realizavimo procedūra (Anders, 2004)

Turinys

Ivadas	5
1. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS TEORINIU ASPEKTU	7
1.1. Rizikos samprata ir jos įtaka banko veiklai	7
1.2. Bankų patiriamos rizikos	8
1.3. Pagrindiniai paskolų portfelio sudarymo principai	11
1.4. Paskolų portfelį įtakančios rizikos ir jų valdymas	13
1.4.1. Kredito rizika	15
1.4.2. Likvidumo rizika	22
1.4.3. Palūkanų normos rizika	25
1.5. Pagrindiniai paskolų grupavimo ir atidėjimų sudarymo principai	28
1.5.1. Paskolų grupavimo principai	29
1.5.2. Paskolų atidėjimų sudarymo principai	31
1.6. Kredito užtikrinimo priemonių samprata ir rūšys	35
2. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS DnB NORD BANKE	40
2.1. DnB NORD banko kreditų portfelis ir jo sudarymo principai	42
2.2. Paskolų portfelį įtakančių rizikų valdymas	46
2.2.1. Kredito rizika	47
2.2.2. Likvidumo rizika	55
2.2.3. Palūkanų normos rizika	59
2.3. Specialiųjų aktyvų administravimas	62
2.4. Abejotinų aktyvų vertinimas ir grupavimas	65
2.5. Kredito užtikrinimo rūšys ir jų patikimumas	68
3. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO KRYPTYS	71
3.1. Kredito rizikos valdymo tobulinimo kryptys	73
3.2. Likvidumo rizikos valdymo tobulinimo pasiūlymai	78
3.3. Palūkanų normų rizikos valdymo tobulinimo pasiūlymai	81
Išvados	86
Literatūra	89
Priedai	93
1 priedas. Nauja abejotinų aktyvų grupavimo tvarka Lietuvoje	94
2 priedas. Pagrindinių terminų žodynas	95
3 priedas. Bazelio komiteto susitarimų eiga	98
4 priedas. Bankų sistemos kai kurių turto ir įsipareigojimų straipsnių dinamika	99
5 priedas. DnB NORD banko riziką ribojančių normatyvų vykdymas	100
6 priedas. Lietuvoje veikiančių bankų pelningumas 2006 metais	101

Išvadas

Tyrimo problema. Bankų sistema – valstybės ekonominio stabilumo garantas, viena iš sudedamųjų šalies ūkio šakų, atliekanti išskirtinį vaidmenį pritraukiant, paskirstant ir perskirstant šalies finansinius išteklius. Šiuolaikinė ekonomika neišsivaizduojama be bankinio sektoriaus generuojamų finansinių resursų. Greita, skaidri ir efektyvi kreditinių resursų apyvarta teikia papildomus teigiamus impulsus šalies ūkio vystimuisi, sukuria prielaidas ilgalaikiam ekonomikos augimui. Viena svarbiausių sąlygų, kad bankai tinkamai atliktų savo funkcijas ekonomikos vystimesi, yra mokėjimas įvertinti ir atitinkamai valdyti kreditų portfelį įtakančias rizikas. Bankų rizikos vertės valdymo esmė – rizikos nustatymas ir įtaka banko kreditų portfeliui, rizikos vertinimas ir valdymas. Rizikos valdymo metodai turėtų tapti kiekvieno komercinio banko pagrindu formuojant kreditų portfelį. Bankams nesėkmingai valdant išskylančias rizikas kyla reali grėsmė ne tik pačiam bankui, bet ir visai šalies ekonomikai. Destabilizuotas bankinis sektorius tuo pačiu gali destabilizuoti ir visą šalies ūkio vystimąsi.

Tyrimo aktualumas. Bankas yra pelno siekianti įmonė. Bankas turėtų dirbti taip, kad sugebėtų gražinti indėlius savo indėlininkams ir uždirbti pelno akcininkams. Norėdamas pasiekti didesnę pelningumą bankas privalo didinti ilgalaikių paskolų apimtį. Norėdamas palaikyti likvidumą bankas privalo didinti trumpalaikių paskolų apimtį. Siekdamas didesnio saugumo, bankas privalo atsižvelgti į palūkanų normos kitimus. Sudarydamas paskolų portfelį bankas turi pasirinkti, ko jis siekia: pelningumo, likvidumo ar saugumo. Siekdamas atitinkamų užsibrėžtų tikslų ir formuodamas savo paskolų portfelį bankas neišvengiamai susiduria su šiomis pagrindinėmis rizikomis: kredito rizika, likvidumo rizika, palūkanų normos kitimo rizika. Šių rizikų valdymas banke yra viena iš svarbiausių banko vidinių veiklų, lemianti didžiąją dalį banke priimamų sprendimų ir bendros banko sėkmės.

Šiame diplominiame darbe analizuojamos didžiausią tiesioginį poveikį banko paskolų portfeliui turinčios rizikos – kredito, likvidumo ir palūkanų normų, – tiriant teorinius šių rizikos formų pasireiškimo ir valdymo aspektus bei pateikiant pasiūlymus rizikos valdymo gerinimui AB DnB NORD banko pavyzdžiu.

Tyrimo objektas – paskolų portfelis ir pagrindinių jį įtakančių rizikų valdymas bankiniame sektoriuje.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti pagrindines bankų paskolų portfelį įtakančias rizikas, tų rizikų valdymo bankų sektoriuje teorinius sprendimus ir ištirti šių sprendimų pritaikymą AB DnB NORD banke, taip pat pateikti kreditų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti rizikos sampratą, valdymo principus ir klasifikaciją, remiantis užsienio ir Lietuvos autorių moksliniais darbais.

2. Išanalizuoti pagrindinių rizikų, įtakančių paskolų portfelį, valdymo banke teorinius sprendimus
3. Atlikti DnB NORD banko paskolų portfelį, įtakančių rizikų valdymo analizę.
4. Pasiūlyti banko kreditų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptis.

Tyrimo metodai: Medžiagos rinkimo ir duomenų apdorojimo bendramoksliniai tyrimo metodai – sisteminė, lyginamoji ir loginė mokslinės literatūros analizė, atliekant mokslinės literatūros, teisinių dokumentų, banko dokumentų, internetinės medžiagos ir statistinių duomenų lyginamąją analizę.

Rašant šį darbą buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio autorių literatūra. Kadangi kredito rizika yra ribojama šalies įstatymais, taip pat buvo analizuojama Bazelio komiteto medžiaga bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos Banko valdybos nutarimai bei informacija apie komercinių bankų veiklą ir jos rodiklius Lietuvoje.

Šį darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje dalyje analizuojami teoriniai paskolų portfelį įtakančių rizikų aspektai ir klasifikavimas. Pateikiamos rizikos sampratos ir valdymo principų analizė didžiausią dėmesį skiriant kredito, likvidumo ir palūkanų normos rizikai.

Antrojoje darbo dalyje tiriamos kredito, likvidumo ir palūkanų normos rizikų valdymo sprendimų pritaikymas DnB NORD banke. Šioje dalyje analizuojama nagrinėjamo banko

Trečiojoje darbo dalyje pateikiami pasiūlymai kreditų portfelio rizikos valdymo sprendimų tobulinimui.

1. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS TEORINIU ASPEKTU

1.1. Rizikos samprata ir jos įtaka banko veiklai

Kiekvienas asmuo imdamasis bet kokios veiklos ar atlikdamas bet kokią veiksmą gali gauti ne tokius veiklos rezultatus kaip tikėjosi arba netinkamai atlikti veiksmą. Pavyzdžiui, muzikantas grodamas kūrinių niekada negali būti tikras, jog tiksliai sugros kiekvieną natą, t. y. nei karto nesuklys. Muzikantas imdamasis veiklos (sugroti kūrinių klausytojams) prisiima riziką (nesugroti kūrinio teisingai), tačiau iš anksto nežino ar ta rizika pasireikš (ar kūrinių pavyks atlikti gerai, ar blogai). Muzikos kūrinio klausytojas taip pat iš anksto nežino ar muzikantui pavyks teisingai atlikti visą kūrinių. Tačiau klausytojas neprisiima aptariamąs rizikos, nes jis neatlieka kūrinio. Iš pateikto pavyzdžio matyti, jog rizikai egzistuoti būtinos dvi sąlygos:

1. Nežinomybė arba neapibrėžtumas (*uncertainty*).
2. Rizikos prisiėmimas (*exposure*).

Jei yra tik viena iš šių dviejų sąlygų, tai rizikos nėra. Pateiktame pavyzdyje muzikos kūrinio klausytojas neprisiima rizikos neteisingai atlikti kūrinių, todėl šiuo atveju rizikos nėra. Tačiau klausytojas gali patirti kitokią riziką, susijusią su muzikos kūrinio teisingu (neteisingu) atlikimu: nusipirkęs bilietą į koncertą jis rizikuoja išgirsti blogai sugrotą kūrinių, t. y. eidamas į koncertą jis nežino kaip bus sugrotas muzikos kūrinys (pirma sąlyga), tačiau pirksdamas bilietą į koncertą prisiima riziką (antra sąlyga).

Akivaizdu, jog rizika atsiranda dėl nežinomybės. Jei žmogus viską žinotų, tai rizikos nebūtų (nebūtų tenkinama pirmą sąlyga). Kadangi žmonių žinios skiriasi, tai kiekvienas žmogus tą pačią riziką suvokia skirtingai. Taigi rizika laikytina subjektyviu dalyku.

Rizika įvairiose literatūrose apibrėžiama įvairiai, tačiau visus šiuos apibrėžimus sieja vienas bendras bruožas - nežinomybė bei neapibrėžtumas:

- *Rizika – tai ryžimasis veikti, žinant, kad yra tam tikra tikimybė nepasiekti tikslo, arba ryžimasis nepaisyti galimų neigiamų atsitiktinių aplinkybių padarinių (TŽŽ, 1985)*
- *Pavojaus, nuotolio, žalos ir pan. galimybė arba tikimybė (The Oxford Dictionary, 1998)*
- *Nežinomybė dėl to, ar turtas duos tikėtiną grąžą ar bus patirtas nuostolis (Dictionary of Banking Terms, 2000)*
- *Išmatuojama galimybė prarasti arba negauti vertės (Dictionary of Business Terms, 2000)*

1.2. Bankų patiriamos rizikos

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtina rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus.

Banko patiriama rizika priklauso nuo jo veiklos pobūdžio arba nuo jo atliekamų funkcijų. Kartais banko veikla ir jo funkcijos tiesiog siejamos su rizika ir jos valdymu:

„Bet kuri diskusija apie rizikos valdymą banke turi prasidėti nuo supratimo, jog bankai veikia tam, kad prisiimtų riziką <...>“ (R. W. Ferguson, 2003);

„Banko verslas – rizikos prisiėmimas“ (BCBS, 1998)

„<...> iš tikrųjų bankininkystė yra rizikos valdymo verslas“ (V. Vačkelaitis, 2003)

„Iš esmės, bankininkystė yra rizikos valdymo verslas“ (G. Kancerevičius, 2004).

Tačiau norint išsiaiškinti su kokia rizika susiduria bankas, būtina aptarti banko veiklą arba jo funkcijas. Visuotinė lietuvių enciklopedija banką apibūdina kaip „finansinę instituciją, telkiančią laikinai laisvas lėšas, staigias ir organizacijas lėšas bei namų ūkių santaupas, teikiančią paskolas, atliekančią piniginius atsiskaitymus, vykdančią pinigų ir vertybinių popierių emisiją, atliekančią su jais, užsienio valiuta bei auksu susijusias operacijas ir kitas funkcijas“ (VLE, 2002).

Yra ir daugelis kitų bankų apibrėžimų, tačiau visiems jiems yra bendras bruožas – juose įvardijamos įvairios banko funkcijos. Šiuolaikinis ir universalus bankas atlieka šias pagrindines funkcijas:

- Pinigų kūrimas
- Santaupų akumuliacija
- Kreditavimas
- Mokėjimai ir atsiskaitymai
- Operacijos su vertybiniais popieriais
- Turto valdymas
- Vertybių saugojimas
- Konsultacijos

Kiekviena iš aukščiau išvardintų funkcijų susijusi su tam tikra veikla, o ta veikla su atitinkama rizika. Pavyzdžiui, vis universali bank pagrindinė veikla – kreditavimas. Teikdamas kreditus bankas rizikuoja patirti nuostolį dėl daugelio priežasčių: skolininkas ne vykdydys savo įsipareigojimų, nepalankiai pasikeis valiutos kursas, skolininkas nesugebės grąžinti kredito dėl politinių, ekonominių ar kitų veiksnių pokyčių jo sąlygoje, banko darbuotojai padarys klaidą kreditų sutartyje ir panašiai.

Kaip minėta, įvairios rizikos rūšys susiję tarpusavyje. Taigi su kreditavimu susijusi rizika gali būti būdinga ir kitoms banko operacijoms: pavyzdžiui, nepalankus valiutos kurso pasikeitimas aktualus ir atliekant operacijas su vertybiniais popieriais, skolininko įsipareigojimų nevykdymas – investuojant obligacijas, o darbuotojų klaidos gali turėti neigiamą pasekmę bet kurioje banko veiklos srityje. Pagrindinės banko veiklos rizikas būtų galima pavaizduoti taip:

1 lentelė

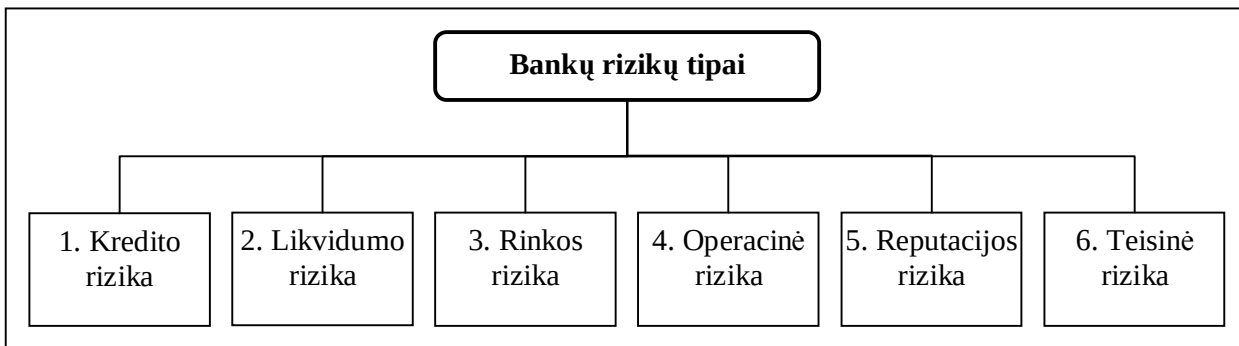
Bankų veiklos rizikos

Kredito rizika	Rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, grąžinti paskolos ar jos dalies
Likvidumo rizika	Rizika, kad bankui nepasiseks ir jis nesugebės gauti pinigų per trumpiausią laikotarpį ir mažiausia kaina savo įsipareigojimams vykdyti
Palūkanų normų kitimo rizika	Rizika, kad kintant palūkanų normoms, palūkanų normos sumažės arba net išlaidos palūkanoms taps didesnės nei pajamos
Veiklos rizika	Rizika, kad dėl atsiskaitymų sutrikimų bus neįvykdomi įsipareigojimai
Mokumo rizika	Rizika, kad banko aktyvų vertė bus mažesnė už įsipareigojimų sumą (išskyrus akcininkams priklausančią dalį), bankas taps nemokus ir netgi žlugs

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Ragauskas, J. Senkus, A. 1998. Aktyvų ir pasyvų valdymas. Vilnius:draudimo ir finansų institutas

Tačiau įvairūs autoriai linkę skirtingai klasifikuoti banko patiriamas rizikas. Rizikos klasifikavimas finansų specialistų yra siejamas su rizikos bankų sektoriuje pasireiškimo daugialypiškumu ir poreikiu skirtingoms rizikos formoms naudoti specializuotus jų valdymo sprendimus. Todėl daugelis finansų specialistų, nagrinėdami bankų rizikos valdymo specifiką, didelį dėmesį skiria rizikos klasifikavimui, taip griežčiau apibrėždami rizikos analizės ribas, nes tai leidžia tiksliau įvertinti galimybes valdyti riziką.

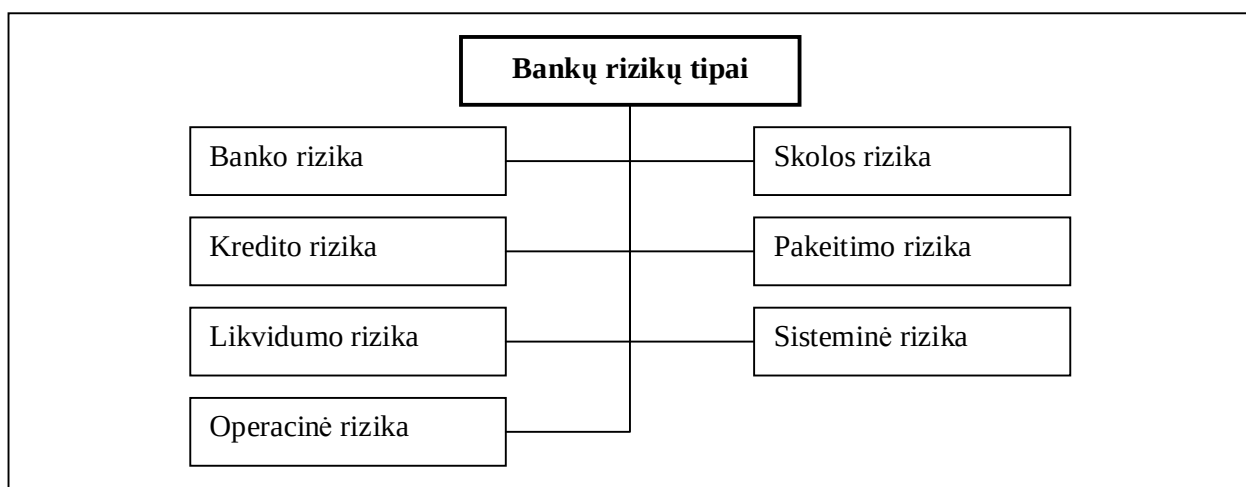
Įvairių formų rizikos reikšmę bankų veiklai ir vaidmenį rizikos valdymo procese iliustruoja įvairių autorių pateikiamų rizikos klasifikacijos. T.W.Koch (2000), skyręs daug dėmesio bankininkystės sektoriaus analizei, įskaitant ir bankų rizikos valdymą, pateikia JAV federalinės rezervų sistemos komisijos naudojamą bankų rizikos klasifikaciją, kurioje skiriami šeši rizikos tipai 1 pav.:

1 pav. Bankų rizikų klasifikacija pagal JAV federalinės rezervų sistemos komisiją, pagal T. Koch

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Koch T.W. Bank Management. 4th edition / T.W.Koch, S.S.MacDonald. – USA, The Dryden Press, 2000.

JAV federalinės rezervų sistemos komisija išskiria kredito, rinkos ir operacinę rizikas, tačiau greta pateikia ir kitas rizikos formas – likvidumo, reputacijos ir teisinę, taip griežtai apibrėždama galimas bankų rizikas. Analogišką klasifikaciją pateikia ir P.Miller (2002), kuris klasifikuoja bankų rizikas į septynias grupes, neakcentuodamas rinkos rizikos, kuri iš dalies gali būti tapatinama su pakeitimo ir sisteminėmis rizikomis.

2 pav. Bankų rizikų klasifikacija pagal P.Miller

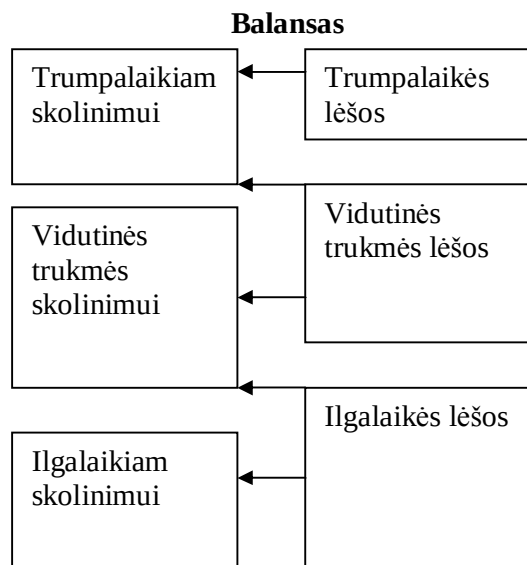
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Miller P. CLS Bank: Managing Foreign Exchange Settlement Risk, Canada Review, Autumn 2002;

Analizuojant bankų rizikos valdymo sprendimus, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas finansinės rizikos klasei, kadangi tai yra specifinė rizika, išskirtinai susijusi su finansinių institucijų (pirmiausia – bankų) veikla. Kitos rizikos klasės (aplinkos, vadybos ir pateikimo) yra būdingos bet kokiam verslui, todėl jų analizė turėtų būti atliekama platesniame kontekste, neapsiribojant vien bankų sektoriumi.

1.3. Pagrindiniai paskolų portfelio sudarymo principai

Bankams vis labiau vystantis, paskolų įtaka banko pelnui santykinai sumenko, tačiau ir iki šiol daugelyje bankų paskolos sudaro ne mažiau pusę aktyvų ir atneša apie 2/3 pelno. Be to, banko veiklos rizikos dažniausiai koncentruojasi kreditų portfelyje. Jei bankas susiduria su finansiniais sunkumais, pagrindinė jų priežastis dažniausiai yra „blogos“ paskolos, t.y. paskolos, kurių neįmanoma išieškoti.

Viena iš pagrindinių paskolų portfelio sudarymo taisyklių yra vadinamoji „auksinė bankininkystės taisyklė“. Ji teigia, kad bankas negali išduoti kredito ilgesniam laikotarpiui, negu jis gali disponuoti jam patikėtomis klientų lėšomis. Skolinių įsipareigojimų terminų nesutapimas susijęs su didele rizika. Ji formaliai maža, kai užfiksuotos tvirtos didelės palūkanos už paskolas ir kintamos, banko nuožiūra reguliuojamos palūkanos už indėlius (D. Ivaškevičius ir kt., 1997). S. Taraila (2001) teigia, kad „vienas iš svarbiausių faktorių bankininkystėje – gero balanso tarp banko priimamų indėlių ir išduodamų paskolų užtikrinimas. Bankų aktyvai ir pasyvai yra susiję. Įvairių rūšių lėšos yra dedamos į bankus ir bankai gali jomis disponuoti skirtingą laiką“.

3 Pav. Priimamų ir skolinamų lėšų terminų suderinamumas

Norėdamas optimizuoti ir subalansuoti savo paskolų portfelį bankas turėtų stengtis laikytis „auksinės bankininkystės taisyklės“. Todėl, kaip teigia S. Taraila (2001), „kiekvienas bankas turėtų siekti, kad pinigų, gaunamų iš skolininkų, ir pinigų, mokamų kreditoriams, mokėjimo terminai sutaptų. Šis terminų suderinamumas yra vadinamas harmonija“. Ši siekiama banko harmonija pavaizduota žemiau esančiame paveiksle.

Banko kreditų portfelis yra sudaromas iš įvairių paskolų. Pagrindinės kreditavimo sritys yra nustatomas remiantis banko pasirinkta kredito politika. Bankai nusistato kreditų teikimo prioritetus, limitus ir kreditų kainą. Nuo to priklauso, kokius klientus bankas galės kredituoti ir kokie skolininkai sudarys didžiąją dalį banko kreditų portfelio.

Optimalaus banko kreditų portfelio forma ir dydis nėra nustatyti, nes kiekvienas bankas veikia skirtingomis sąlygomis.

Banko kreditų portfelio struktūrą nulemia tai, kokią rinkos segmentą aptarnauja bankas. Kiekvienas bankas turi atsižvelgti į savo rinkos segmento klientų poreikius.

Banko dydis taip pat yra vienas iš esminių faktorių formuojant banko kreditų portfelį. Ypač svarbus kapitalo dydis, kuris nulemia atitinkamas kreditų sumas, kurias galima suteikti vienam klientui.

Kreditų portfelio struktūrą įtakoja ir personalo kvalifikacija bei kreditavimo politika, kuria vadovaudamiesi banko priima sprendimą išduoti arba neišduoti kreditą.

Konkreto banko kreditų portfelio struktūra priklauso nuo banko laukiamų pajamų. Bankas stengiasi nukreipti kreditinius išteklius į tas sritis, iš kurių tikimasi gauti didžiausias pajamas. Kreditų portfelio formavimui didelės įtakos turi praėjusių laikotarpių informacija apie išlaidas ir pajamas iš kreditinės veiklos.

V. Platonova ir kt. (1998) teigia, kad „kreditinę riziką sumažinti padeda kreditavimo limitų nustatymas. Koncentraciją mažina ir stabilias pajamas užtikrina kreditų portfelio diversifikavimas. Limitai yra išskiriami pagal ūkio šakas, šalis, skolininkus, valiutą, padengimo terminus, užstato tipus. Prieš nustatant kreditavimo limitus, identifikuojamos pagrindinės rizikos sritys. Atskiriems bankams ir atskiroms šalims bei regionams šios rizikos sritys skiriasi“.

Kredito rizikos koncentravimą lemia tam tikros veiklos ekonominis pobūdis, ekonominio sektoriaus arba geografinio regiono specifika; ekonominių veiksnių įtaka kreditų kokybei. Svarbi yra maksimali kredito suma vienam skolininkui arba grupei susijusių skolininkų. Tai parodo rizikos koncentravimą.

Siekiant pagerinti banko likvidumo rodiklį, kreditų portfelio valdyje prioritetu yra laikomas padidintas finansavimas labiausiai patrauklių kreditinės rinkos segmentų ir sumažintas nepatrauklių.

Kreditų kainos svarbą pabrėžia S. Taraila (1998). Autoriaus nuomone, **kreditų kainos nustatymas** - pagrindinė banko kreditų portfelio formavimo ir valdymo funkcija, kurios teisingas vykdymas užtikrina banko pajamų maksimizavimą.

Skolinamų lėšų kaina apibrėžiama kaip pagrindinė palūkanų normos dalis - t.y. vidutinė skolinamų lėšų kaina konkrečiame komerciniame banke. Jos dydį lemia oficiali procentinė norma, tarpbankinių kreditų palūkanų normos ir palūkanų normos, mokamos už depozitus.

Pelno maržą apibūdina T. Koch ir kiti (2000). **Pelno marža** yra pelnas, kurį bankas gauna už kreditavimo paslaugas. Pelno maržos dydį lemia paskolos rūšis ir trukmė, kliento kreditingumas, banko ir kliento santykių trukmė, infliacijos tempai ir kt. Tai yra skirtumas tarp pasiskolintų lėšų ir skolinamų lėšų palūkanų normos.

1.4. Paskolų portfelį įtakančios rizikos ir jų valdymas

Nustatyti, vertinti, stebėti ir kontroliuoti būtina ne tik atskiri paskolai, bet ir viso paskolų portfelio rizikai. Bazelio banko priežiūros komitetas (BCBS 2000c) nurodo paskolų portfelio rizikos valdymo tikslą – pasiekti bankui priimtina rizikos ir pajamų balansą viso paskolų portfelio mastu (12 principas). Valdant paskolų portfelio riziką, galima dvejopa strategija:

1. Pasyvi. Tai tradicinis požiūris į paskolų portfelio rizikos valdymą: suteiktos paskolos laikomos iki įgyvendinimo termino pabaigos (vadinamasis principas „nusipirkti ir laikyti“), bankas nekeičia jau suteiktų paskolų portfelio sudėties. Laikantis pasyvios strategijos, paskolų portfelio rizika iš esmės valdoma tik taikant limitus, t. y. nesuteikiant per daug paskolų vienam skolininkui, susijusiems ar ta pačia ekonomine veikla užsiimantiems skolininkams. Pasyvios strategijos laikosi dauguma bankų.

2. Aktyvi. Bankas, įlaikydamas dalį paskolų iki įgyvendinimo termino pabaigos, aktyviai keičia paskolų portfelio sudėtį, kad gautų didžiausią pelną, esant priimtinaai rizikai. Taikomos tokios priemonės, kaip paskolų pardavimas, paskolų keitimas vertybiniais popieriais (securitisation), paskolų draudimas, taip pat investicinis finansinis priemonės. Banke, kuris pasirenka aktyvią strategiją, paprastai steigiamas struktūrinis padalinys, atsakingas už paskolų portfelio rizikos valdymą (Bessis 2002).

Vienas pagrindinių paskolų portfelio rizikos šaltinių – paskolų koncentracija. Todėl kiekvienas bankas turi taikyti paskolų koncentracijos rizikos stebėjimą, vertinimą ir

vadovybės informavimo sistemą, kuri užtikrintų tinkamą paskolų portfelio paskirstymą ir galimybę kontroliuoti banko prisiimamą kredito riziką.

Paskolų koncentracijos rizika vertintina vairiais požiūriais: pagal skolininkus, susijusius skolininkus, su banku susijusius skolininkus ir vidaus paskolas, ekonominės veiklos rūšis, užsienio šalį, susijusi šalių grupės, paskolų rūšis, paskolos užtikrinimo priemonės ir kt. Banke turi būti nustatomi paskolų koncentracijos rizikos šaltiniai ir, atsižvelgiant į įvairius ekonominius scenarijus, vertinamas tokios koncentracijos kitimas. Pavyzdžiui, esant reikšmingai vienos ekonominės veiklos rūšies paskolų koncentracijos rizikai, būtina tęsti veiklą šioje srityje.

Jeigu tam tikros priežastys neleidžia tinkamai diversifikuoti banko paskolų portfelio (rinkos ypatybės, mažas geografinis veiklos regionas, mažai ekonomiškai nesusijusi klientų), paskolų koncentracijos rizika mažinama kitomis priemonėmis, nebūtinai atsisakant pelningo kreditavimo galimybių. Rekomenduojama tokiomis atvejais daugiau kapitalo skirti paskolų koncentracijos rizikai padengti, kainodara užtikrinti, kad paskolų palikančios normos atitiktų prisiimtą kredito riziką. Bankas neturėtų paskolų portfelio rizikos diversifikavimo tikslais teikti paskolas asmenims, kurių kredito rizikos negali tinkamai vertinti, arba teikti kredito paslaugas, kurių gerai neįmanoma.

Jeigu bankas laikosi pasyvios paskolų portfelio valdymo strategijos, limitų sistema yra viena svarbiausių paskolų portfelio rizikos valdymo priemonių. Daugiausiai taikomi šie limitai:

- paskolai – maksimali suma, terminas, paskolos užtikrinimo priemonės ir paskolos santykis, paskolos mokos ir mokesio pajamų santykis;
- paskolų grupės – skolininkų grupės (skaitant su banku susijusius skolininkus ir vidaus paskolas), ekonominės veiklos rūšys, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos grupės, didelių sumų paskolos, paskolų rūšys;
- visam paskolų portfeliui – geografiniai regionai, paskolų portfelio dydis.

Kredito rizikos limitai neturi būti per daug griežti, kad kiek tiek pasikeitus padidėjimai netektų pajamų, tačiau jie neturi būti ir per daug liberalūs, nes tada neturėtų praktinės naudos. Limitus reikia nuolat peržiūrėti ir koreguoti, atsižvelgiant į išorės veiksnius (ekonominės padidėjimų sąlygų, kito sektoriaus) ir vidaus veiksnius (kredito rizikos valdymo strategijos, paskolų portfelio struktūros, pelningumo) pokyčius.

Keičiant limitus, turi būti atsižvelgiama į kredito rizikos valdymo strategijos nuostatas, banko patirtus nuostolius ir galimybes patirti juos ateityje, prisiimamą kredito riziką,

palyginti su laukiamomis pajamomis, limit tarpusavio ryšius (pvz., nustatant limitus darbdaviui ir darbuotojams, būtina atsižvelgti tai, kad monetas darbuotojų kredito rizika priklauso nuo darbdavio finansinės būklės), paskolų portfelio riziką, kredito rizikos ir kitų rizikų priklausomybę, skolininkų grupių tarpusavio ryšius, jų kredito rizikos koreliaciją, limitų įdėmumą ir pobūdį.

Aktyvų paskolų portfelio rizikos valdymui taiko tik nedaugelis bankų, pirmiausia – didieji bankai. Be to, paskolų portfelio rizikai valdyti taikant įvestines finansines priemones, taip pat susiduriama su šiomis priemonėmis rizika.

Nustatant paskolos riziką, paprastai užtenka eksperto vertinimo, tačiau vertinti paskolų portfelio riziką ekspertui būna labai sunku ar net visai neįmanoma, nes dėl portfelio diversifikavimo paskolų rizikos suma nėra lygi paskolų portfelio rizikai. Paskolų portfelio rizikai vertinti siūloma taikyti paskolų portfelio vertinimo modelius. Jei bankas laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos, tokio modelio taikyti būtina.

Vertinant banko paskolų portfelį bendroje prasme, galima išskirti kelias pagrindines rizikas, kurios apima bendrą kreditų portfelį: *kredito rizika, likvidumo rizika ir palikanormos rizika*.

1.4.1. Kredito rizika

Kredito rizika - tai tikimybė, kad klientas nesugebės (ar nenorės) sumokėti palūkanas ir grąžinti kreditą. Jei paskola tampa bloga, banko pajamos sumažėja, ir tai paveikia jo akcijų kainą biržoje. Kreditų išdavimas paprastai kelia didžiausią riziką. D. Masilionis (1998) teigia, kad „nors svarstydami prašymą paskolai gauti, bankai išsamiai analizuoja kliento pateiktus duomenis apie jo finansinę būklę, paskolos gana dažnai pradeda blogėti kur kas anksčiau, negu tai galima pastebėti iš finansinių ataskaitų“.

2 lentelė

Paskolų rūšys priklausomai nuo rizikos

Paskolos rūšis	Paskolos rizikos apibūdinimas
A – geriausios	Tai banko aukščiausios kokybės paskolos, turinčios gerus grąžinimo šaltinius.
B – kokybiškos	Jos turi labai gerus grąžinimo šaltinius, nėra rizikos ir visais atžvilgiais atitinka banko strategiją.
C – priimtinos	Jos turi tinkamus grąžinimo šaltinius, jų rizika maža, o be to atitinka banko politiką.
D – žemiau nustatyto standarto	Sukelia didesnę negu priimta riziką laipsnį.
E – abejotinos	Turi silpnų pusių būdingų D tipui ir jų grąžinimas yra abejotinas
F – nuostolingos	Tai negrąžinamos paskolos. Paskolos traktuojamos kaip negrąžinamos ir menkavertės, kurių netikslinga tęsti, todėl jos nelaikomos banko turtu. Jos bus nurašytos.

W –kontrolinio sąrašo paskolos	Tai probleminės paskolos. Paskolos, kurios priklauso C rūšiai, aptikus trūkumų, yra įtraukiamos į banko kontrolinį sąrašą.
O – kitos	Jos neįtrauktos į kontrolinį sąrašą. Paskolos, kurios iš esmės grąžinamos, bet reikalauja priežiūros dėl informacijos trūkumo, kurią turi surinkti ir išanalizuoti banko darbuotojas administruojantis paskolas.
U – be kategorijos	Trūksta dokumentų, bylų ir t.t., kurių negalima klasifikuoti. Tai yra laikina rūšis, kurią reikia kas 30 dienų peržiūrėti, kol nebus paskirta pastoviai paskolos rūšiai.

Šaltinis: Taraila, S. (1998). Kreditavimas: teorija ir praktika

Kredito rizikos valdymas prasideda dar iki suteikiant paskolą. Iš skolininko bankas turi pareikalauti tiek informacijos, kad paskolą teikiantys, jos riziką vertinantys darbuotojai, paskolų komitetas, vidaus ir išorės auditoriai bei banko priežiūros institucija galėtų tinkamai vertinti kredito riziką prieš suteikiant paskolą ir turėtų galimybę ją vertinti visą paskolos terminą. Prieš suteikiant paskolą reikia vertinti ne tik prisiimamą riziką ir laukiamą pelną, bet ir abu šiuos veiksnius kartu, t.y. pagal riziką vertinti pelną. Priimdamas sprendimą suteikti paskolą, bankas taip pat turi vertinti atidėjimą tikrinamam nuostoliui padengti ir kapitalo netikėtam nuostoliui padengti poreikį (kainodara, pagrįsta rizika).

Teikiant kai kurias paskolas, reikia atlikti papildomus veiksmus:

- kai paskolą teikia keli bankai kartu (sindikuota paskola), prieš sudarydamas sutartį su kitais bankais kiekvienas bankas turi vertinti kredito riziką, numatyti paskolos teikimo sąlygas ir kt.;
- kredituodamas investicinius ir panašius projektus, bankas vertina ne tik ekonominį projekto sėkmę, bet ir technines jo įgyvendinimo galimybes, taip pat teisinius, aplinkosaugos ir kitus veiksnius, projekto plano laikymąsi. Jei banko darbuotojams nepakanka žinių, kad jie galėtų visapusiškai vertinti projektą, bankas turėtų samdyti reikiamą kvalifikaciją turinčius nepriklausomus ekspertus;
- paskolų su banku susijusiems asmenims teikimo sąlygas ir tvarką patvirtina banko stebėtojų taryba. Tokios paskolos neturėtų viršyti banko stebėtojų tarybos nustatytą dydį. Paskolų teikimo sąlygos šiems asmenims negali būti palankesnės nei kitiems banko skolininkams;
- banke turėtų būti numatytos procedūros susijusiems skolininkams nustatyti, o paskolos jiems turėtų būti teikiamos pagal iš anksto nustatytą tvarką (Bazelio banko priežiūros komiteto parengto dokumento (BCBS 2000c) 7 principas).

Numatant kredito politiką, kredito rizikos valdymo priemonės, reikia užtikrinti, kad paskolų portfelio dydžio, rinkos dalies siekimas netaptų svarbesniu už kitus ar net vieninteliu tikslu. Teikiant paskolą turi būti atsižvelgiama ir į pelną, ir į prisiimamą riziką. Ji neturi būti teikiama, jei apie prisiimamą kredito riziką nepakanka informacijos. Vykdamas čiuos reikalavimus, didelis reikšmę tenka kredito rizikos valdymo kultūrai.

Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodo principo. Pavyzdžiui, nuolatiniai, gerai pažįstami banko klientai neturėtų būti laikomi patikimais vien pagal įprastą patikinimą. Bankas turi užtikrinti, kad finansiškai patikimam skolininkui nebūtų teikiama tokia paskola, kuri pranoktų jo finansines galimybes.

Sprendimų dėl paskolos suteikimo turi priimti ne mažiau kaip du asmenys, jis turi būti patvirtintas galiojimus turinčių asmenų parašais. Priimant sprendimą suteikti paskolą turi pateikti išvadas verslo padalinio atstovas ir kredito riziką vertinęs asmuo. Sprendimus dėl nedidelių ir nerizikingų paskolų gali priimti ir vienas asmuo, tačiau tik kredito politikos ar kitokiame dokumente banko valdybos nustatytais atvejais.

Bazelio bankų priežiūros komitetas (BCBS 2000c) nurodo, kad prieš patvirtinant ir pradėdant teikti su kredito rizika susijusias naujas paslaugas (pažįstam bankui, banko klientams arba naujame bankui geografiniame regione) informacija apie tokias paslaugas, galimo į poveikio banko veiklai analizę (paslaugų riziką, tolesnę šios paslaugų rizikos stebėjimą, vertinimą ir kontrolės galimybes ir pan.), į rizikos valdymo priemones ir procedūras, kita svarbi informacija (susijusi su apskaita, mokesčiais, teisiniais aspektais, bankų priežiūros institucijos reikalavimais ir pan.) turi būti pateikiama banko valdybai, rizikos valdymo komitetui ir kitiems kredito rizikos valdytojams (BCBS, 2000; 3 principas).

Labai svarbi skilmingo kredito rizikos valdymo sėkminga – tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema. Ji leidžia, stebint ir vertinant skolininko finansinį būklį, kontroliuoti, kaip laikomasi paskolų sutarčių, iš anksto nustatyti galimas problemines paskolas, tiksliai ir laiku nustatyti paskolos užtikrinimo priemonių vertę ir tai, kaip ji atitinka prisiimtą kredito riziką. Sukaupus informaciją apie suteiktą paskolų riziką, turi būti sudaromi reikiamo dydžio atidėjimai, o informacija ir dokumentai, esant reikalui, perduodami su probleminėmis paskolomis dirbantiems banko darbuotojams.

Valdant kredito riziką, svarbus vaidmuo tenka paskolos užtikrinimo priemonėms. Priimdamas paskolos užtikrinimo priemonių galimiems nuostoliams sumažinti, bankas turi atsižvelgti į keisto turto likvidumą, jo vertės pastovumą, nusidėvėjimo terminą, palyginti su paskolos terminu, užtikrinimo priemonės vertę ir skolininko finansinį būklį.

priklausomybė, pirmumo teisė panaudojant užtikrinimo priemones, jei suteikta garantija, laidavimas ar draudimas – garantas, laiduotojas ar draudimo kompanijos finansinė būklė ir kitus veiksnius, galinčius turėti tokios užtikrinimo priemonės panaudojant. Tokia priemonė vertinama prieš suteikiant paskolą. Jei jos vertė labai priklauso nuo trečiojo asmens finansinė būklė, reikia vertinti ir to asmens finansinę būklę bei riziką. Pagal kapitalo pakankamumo direktyvos 8 priedo 2 dalies 2 paragrafą, paskola negali būti teikiama atsižvelgiant tik į paskolos užtikrinimo priemones, nevertinus asmens finansinę būklę ir negavus kitos informacijos, reikalingos kredito rizikai vertinti.

Kreditingumo vertinimas

Pagal teorinius modelius skolininko pajėgumą grąžinti kreditą galima vertinti tokiais dažniausiai naudojamais pagrindiniais metodais:

1. Šešių „C“ metodas;
2. CAMARI sistema.
3. „Z“ metodas;
4. baliniu (taškiniu) metodas;

Šešių „C“ metodas

Analizuojant bet kurį skolininką, pirmiausia reikia išanalizuoti jį pagal šešių „C“ metodą. Šis metodas apima penkių kriterijų įvertinimą. Šie kriterijai yra:

Charakteristika (Character);

Teisė (Capability);

Kapitalas (Capital);

Užstatas (Collateral);

Sąlygos (Conditions);

Kontrolė (Control)

Šešių „C“ metodas taisyklė sako, kad prieš pradėdant nagrinėti bet kurį skolininką reikia jį įvertinti šiuos pagrindinius kriterijus:

Charakteristika. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad skolininkas turi aiškiai apibrėžtą tikslą paimti paskolą ir rimtus bei pagrįstus ketinimus paskolą grąžinti. Taip pat labai svarbu, kad skolininko nurodytas paskolos panaudojimo tikslas neprieštarautų banko kredito politikoje nurodytiems tikslams, kuriems bankas suteikia paskolas.

Teisės. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad klientas turi teisę prašyti ir gauti paskolą, kad jis turi visus įgaliojimus priimti sprendimus ir pasirašyti paskolos sutartį. Ši kliento charakteristika vadinama kliento “teise” skolintis pinigus.

Kapitalas. Tai yra vienas iš pagrindinių skolininko pajėgumo grąžinti paskolą aspektų. Klausimas, ar skolininkas turės sukaupęs pakankamai kapitalo, kad grąžintų paskolą, yra vienas svarbiausių. Bendru atveju, skolininkai turi tris šaltinius, iš kurių galėtų grąžinti paskolas: pinigų srautai, likvidus turtas, kurį galima parduoti, kapitalas sukaupęs išleidžiant skolos ar kitus vertybinius popierius. Bet kuriuo atveju, bankininkai labiau vertina pinigų srautus, kaip pagrindinį paskolos grąžinimo šaltinį, nes turto pardavimas gali susilpninti skolininko padėtį, o skolos vertybinių popierių išleidimas yra ne kas kita, kaip dar vienas skolinimasis.

Užstatas. Kredito vadybininkas privalo išsiaiškinti ar skolininkas turi pakankamai turto užtikrinti paskolos grąžinimui. Taip pat svarbi informacija apie turto amžių, kokybę, technologijas. Jei turtas yra technologiškai pasenęs, jo vertė yra daug mažesnė už tą turtą, kuris yra technologiškai vertingas verslo procese. Tai pat svarbu nustatyti užstato rinkos vertę tiek esamu laiku, tiek jos kitimą ateityje.

Sąlygos. Kredito vadybininkas privalo domėtis šakos, kurioje veikia skolininkas, situacija, pokyčiais ir perspektyvomis. Tai apibrėžiama kaip ekonominės sąlygos, kurios gali paveikti paskolos grąžinimą.

Kontrolė. Paskutinis aspektas – kontrolė. Šią sritį apima tokios informacijos gavimas, ar įstatymų pasikeitimas galėtų neigiamai paveikti skolininką ir jo galimybes grąžinti paskolą.

CAMARI sistema

Kita kreditingumo nustatymo sistema, plačiai naudojama užsienio bankuose, vadinama CAMARI sistema, apima ir įvertina didesnę veiksmų spektrą:

kliento kokybinės savybės (character);

gebėjimai grąžinti paskolą (ability);

marža (margin) – tai pajamos, kurias bankas gaus suteikęs paskolą;

paskolos suma (amount);

paskolos grąžinimo sugebėjimas (repayment);

užstatas ar tam tikros rizikos mažinimo priemonės (insurance);

Susisteminus šių metodikų kreditingumo įvertinimo sistemų siūlomus vertinti elementus, galima išskirti šiuos veiksmus kaip pagrindinius: personalinius, finansinius ir išorinius (E. Zelgave, 2000, p. 269). *Personalinius veiksmus* apima paskolos gavėjo (įmonės vadovų) asmenines savybes, išsilavinimą, kompetenciją, patyrimą, sugebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių verslo sąlygų, kompanijos valdymo (darbo planavimas, organizavimas, vykdymas, motyvacija) gebėjimus, amžių, sveikatos būklę bei organizacinę įmonės struktūrą. *Finansiniai veiksniai* atsiskleidžia per kliento

finansinės būklės analizę. Finansinės būklės analizė atskleidžia kliento stipriąsias ir silpnąsias puses. Tačiau finansinių duomenų analizė negali duoti vienareikšmiškų atsakymų, o tik padeda kredito analitikui išsamiau bei detaliau susipažinti su klientu. Išoriniai veiksniai, skirtingai nuo minėtų veiksnių, dažnai nėra sąlygojami paties kliento, tačiau jų analizė yra būtina, nes jie tiesiogiai veikia kliento finansinę būklę (įmonės kurioje dirba klientas, užimamos rinkos dalis, naudojamos technologijos, inovacijos, veiklos tendencijos, perspektyvos).

„Z“ metodai

Šio metodo atstovais ir plėtotojais galima vadinti net keletą mokslininkų: E. Altman, Springate, Fulmer, Zimway ir kiti, tačiau geriausiai žinomas yra Altman modelis. 1970–ųjų metų pabaigoje ši modelį išrado grupė amerikiečių. Jie pastebėjo, kad skaičiuojant įmonės finansinį stabilumą, stabili įmonė tiesinėje priklausomybėje atsiduria toje pačioje vietoje. Tuomet buvo nustatytas tam tikras dydis (riba), nuo kurio įmonės stabilumas mažėja ir veikla gali būti vadinama nuostolingesnė.

Altmano modelis

Altmano Z-score modelis – prognozuojantis modelis, sukurtas E. Altmano 1968 metais, jungiantis 5 skirtingus finansinius rodiklius su tikslu nustatyti, kokia yra įmonės bankroto tikimybė. Atsižvelgdamas į anksčiau atliktus tyrinėjimus, Altmanas pasiūlė 5 svarbiausių faktorių lygtį:

- *turto pelningumas* ($k_1 = \text{Veiklos pelnas} / \text{Visas turtas}$)
- *turto grąža* ($k_2 = \text{Pardavimai} / \text{Visas turtas}$)
- *nuosavo kapitalo padengimo rodiklis* ($k_3 = \text{Nuosavas kapitalas} / \text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}$)
- *grynasis turto pelningumas* ($k_4 = \text{Nepaskirstytas pelnas} / \text{Visas turtas}$)
- *nuosavo kapitalo dalis aktyvuose* ($k_5 = \text{Nuosavas apyvartinis kapitalas} / \text{Visas turtas}$)

Kiekvienam rodikliui nustatytas atitinkamas svarbumo lygis ir išvesta tokia penkių faktorių lygtis:

$$Z = 6,56 \cdot k_1 + 1 \cdot k_2 + 0,6 \cdot k_3 + 1,4 \cdot k_4 + 1,2 \cdot k_5$$

Pagal šią formulę apskaičiuota reikšmė apibūdina įmonės bankroto tikimybę. Gautosios Z reikšmės apibūdinimas ir įvertinimas pateiktas 2 lentelėje:

Z koeficiento reikšmės

<i>Z reikšmė</i>	Iki 1,8	Nuo 1,9 iki 2,7	Nuo 2,8 iki 2,9	Daugiau 3
<i>Apibūdinimas</i>	Bankroto tikimybė labai didelė, įmonės būklė rizikinga	Bankroto tikimybė didelė	Bankroto tikimybė įmanoma	Bankroto tikimybė labai nedidelė

Šaltinis: Buškevičiūtė E., Mačerinskienė. Finansų analizė. Kaunas. KTU, 1998

Altmano modelis negamybinės įmonės yra šiek tiek modifikuojamas. Šioms įmonėms nėra įtraukiamas paravimų/turto santykis (k_2 koeficientas), nes paslaugas teikiančios įmonės sugeba generuoti pakankamai didelį pelną su mažu turtu.

$$Z = 6,72 \cdot k_1 + 1,05 \cdot k_3 + 3,26 \cdot k_4 + 3,3 \cdot k_5$$

Kylančių rinkų įmonėms Altmanas siūlo patobulintą lygties modifikaciją bankroto tikimybei nustatyti. Modelio negamybinėms įmonėms lygtis papildoma pastoviuoju komponentu 3,25.

Altmanas 2000 metais pasiūlo veiksmų eigą, susidedančią iš trijų žingsnių, padedančią nustatyti įmonės įsipareigojimų nevykdymo tikimybę: 1) vertinimo balais modelio naudojimas; 2) Naudojimas vertybinių popierių rinkos rizikos ekvivalentu; 3) Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės nustatymas.

Springate modelis (1978)

$$Z = 1,03 \cdot k_1 + 3,07 \cdot k_4 + 0,66 \cdot k_3 + 0,4 \cdot k_2$$

Anot šio mokslininko, jeigu įmonės $Z < 0,862$, tai įmonė yra bankroto zonoje.

„Balinis” metodas

Taškinį modelį galima naudoti tiek ūkio subjektams, tiek individualiems skolintojams, tiek jau išduoto kredito, tiek potencialių skolintųjų įvertinimui. Amerikiečių ekonomisto Česer'io pasiūlytame modelyje komercinės paskolos įvertinimui taikomi šeši rodikliai:

- *grynųjų pinigų ir vertybinių popierių procentinė dalis aktyvuose;*
- *įplaukų ir grynųjų pinigų bei vertybinių popierių santykis;*
- *pajamų iki procentų ir mokesčių mokėjimo ir aktyvų procentinė dalis;*

- *bendrų įsipareigojimų ir aktyvų santykis;*
- *pagrindinio kapitalo (aktyvų) ir akcinio kapitalo santykis;*
- *apvyvartinio kapitalo ir grynųjų pardavimų santykis.*

Česer'is naudojo 37 įmones, kurioms buvo suteiktos paskolos, ir tiek pat įmonių, kurioms paskola nebuvo suteikta. Apskaičiavimui buvo naudoti firmų-skolininkų balanso duomenys tais metais, kai buvo prašoma paskolos. Šiuos rodiklius Česer'is įtraukė į paskolos sutarties sąlygų nesilaikymo tikimybės formulę. Paaiškėjo, kad trys iš kas ketvirto paimto atvejo buvo teisingi.

Kiekvienas bankas gali pasirinkti įvairiausius būdus, vertindamas skolininko rizikingumą, nuo paprasčiausių formulių iki sudėtingų matematinių modelių. Rodiklio reikšmingumas, ribos gali skirtis priklausomai nuo šalies, banko politikos ir kitų veikiančių faktorių.

1.4.2. Likvidumo rizika

Likvidumas - tai sugebėjimas laiku vykdyti mokestinius įsipareigojimus ir galimybė turimus išteklius paversti grynais pinigais ir vėliau panaudoti juos mokestiniams įsipareigojimams vykdyti. Turto objektų likvidumas yra tuo didesnis, kuo greičiau ir be nuostolių jie gali būti paverčiami grynaisiais pinigais.

Likvidumo rizika – tai rizika, kad bankas tam tikru momentu neturės pakankamai likvidžių lėšų, kad pilnai įvykdytų savo įsipareigojimus su minimaliomis išlaidomis (V. Vaškelaitis, 2003). Likvidumo rizikos priežastis nurodo J. Ragauskas ir A. Senkus (1998). Tai ekonomikos smukimas, vertybinių popierių rinkos žlugimas, finansinių institucijų žlugimas, sukeliantis bankinės sistemos likvidumo krizę, padidėjusios blogų paskolų apimtys, pelningumo kritimas ir dėl to atsiradęs nepasitikėjimas banku, per didelis pasitikėjimas pinigų rinkos galimybėmis rasti pastovius pinigų šaltinius, per maži turimų likvidžių aktyvų kiekiai ir neteisingas aktyvų likvidumo vertinimas.

Likvidumas labai svarbus formuojant ir valdant kreditų portfelį, kadangi bankas negali skolinti daugiau lėšų nei jis jų realiai turi. Likvidumo rodiklis įpareigoja laikytis auksinės bankininkystės taisyklės: ilgalaikiai projektai turi būti finansuojami iš ilgalaikių lėšų, o trumpalaikiai - iš trumpalaikių. Be to, svarbu visada įvertinti tą faktą, kad viena iš pagrindinių banko veiklos sričių yra kreditavimas ir didžiausi pinigų srautai būtent šioje banko veikloje ir cirkuliuoja, todėl būtina juos efektyviai paskirstyti ir valdyti.

Vakarų specialistų nuomone, aktyvus likvidumo valdymas yra kritikuojamas dėl potencialiai nepastovaus indėlininkų ir skolininkų elgesio. Tam, kad būtų galima reaguoti į įvairius jų elgesio pokyčius, bankas turi turėti atitinkamas priemones tiek balanse, tiek ir už balanso ribų. Tačiau bankas turi būti atsargus ir vengti žymių išlaidų, norėdamas padidinti likvidumą. Kai bankas negali

pilnai ir laiku įvykdyti savo įsipareigojimų, jis praranda kreditorių ir klientų pasitikėjimą. Banko likvidumas keičiasi kiekvieną dieną, todėl reikiamo likvidumo lygio palaikymas gula ant vadovų atsakomybės pečių. V. Titarenko ir J. Titarenko (1997) išskiria šias likvidumo svarbos priežastis bet kokiam bankui:

1. Leidžia bankui vykdyti savo įsipareigojimus;
2. suteikia bankui galimybę pilnai patenkinti paskolų paklausą;
3. leidžia bankui išvengti nuostolingų aktyvų pardavimo;
4. leidžia bankui išvengti brangių lėšų įsigijimo;

Likvidumo palaikymas priverčia bankininkus rinktis vieną iš: didesnių pajamų ar didesnio likvidumo, nes mažiau likvidūs aktyvai bankui duoda didesnes pajamas (pavyzdžiui, banko paskolos). Banko likvidumo esmė ir yra tame – kaip nustatyti koks likvidumo lygis yra pakankamas, kad bankas galėtų vykdyti savo įsipareigojimus ir tuo pačiu uždirbti pajamas. Bankai, siekiantys didelių pelnų, greičiausiai palaikys žemiausio leistino lygio likvidumą. Pakankamas likvidumo lygis skirtingiems bankams yra skirtingas, taip pat priklauso ir nuo konkrečios situacijos, tiek pat nuo vidinių, kiek ir nuo išorinių veiksnių. Vidaus veiksnius nulemia banko įsipareigojimai kreditoriams ir indėlininkams bei operacinės veiklos reikmės. Išorinė likvidumo rizika labiausiai susijusi su tuo, kaip bankas vertinamas įvairiose rinkose. Visus bankus veikia ekonomikos klimato pasikeitimai ir nacionalinės ekonomikos sekimas (kaip ir užsienio rinkų vystymasis) yra esminis veiksnys likvidumo planavime. Tam, kad nustatytų tinkamą likvidumo lygį, bankas privalo atsižvelgti į šiuos veiksnius (V. Titarenko ir J. Titarenko, 1997):

1. lėšų poreikius praeityje
2. esamą likvidumo lygį
3. ateityje laukiamą likvidumo poreikį
4. lėšų šaltinių stabilumą
5. lėšų įsigijimo išlaidas
6. papildomas lėšų pritraukimo galimybes
7. esamą ir laukiamą aktyvų kokybę
8. esamą ir laukiamą pajamų apimtį
9. esamą ir planuojamą kapitalo dydį
10. ekonomikos ir rinkos sąlygų prognozes

Nustatius reikiamą likvidumo lygį, bankui tenka nuspręsti, kaip pasiekti tą pageidaujamą rodiklį. J. Ragauskas ir A. Senkus (1998) teigia, kad „savo likvidumo problemas bankas gali spręsti dviem būdais - realizuodamas savo aktyvus ir pritraukdamas papildomų pasyvų.

Yra gausybė banko likvidumo valdymo metodų, tačiau visus čiuos metodus galima padalinti dvi rodiklio valdymo grupes: *aktyv valdymas ir pasyv valdymas*.

Aktyv valdymas. Čis likvidumo valdymo metodas labiau praktikuojamas ma uose bankuose ir todėl l s kmingai gali b ti taikomas kai kuriuose Lietuvos bankuose. Likvid i aktyv dal bankas nustato priklausomai nuo ind li baz s stabilumo. Likvidumo lygis gali b ti emesnis, jeigu ind li sud tyje pirmauja nedideli sum s skaitos bei pastovi banko klient s skaitos, nes stambi sum netgi vienkartiniai ię mimai gali ymiai paveikti banko likvid i aktyv poreik . Neatskiriama likvidumo valdymo dalis – planavimas. Bankas turi projektuoti laukiam paskol paklaus , terminuot aktyv proporcijas ir pan. Planuojant paskol paklaus , b tina atsi velgti sezoninius ir galimus netik tus paklausos svyravimus. Didesn likvidumo lyg gali lemti:

- perspektyvos rodo stambi ind li (paskol) augim (suma jim)
- sipareigojim strukt roje didel dal u ima trumpalaikiai ind liai
- didel dalis ięduot paskol priskiriama prie „blog “ paskol
- artimiausiu metu bus panaudotos stambios kredito linijos
- nema ai paskol suteikta čakoms, kurios susiduria su finansiniais sunkumais

Svarbiausias momentas aktyv valdyme – tai einam j ir b sim j pinigini sraut u tikrinimas. Norint maksimizuoti pelningum , banko administracija turi labai atsargiai vertinti pajamas ię likvid i aktyv (angl. – *return on liquid assets*), nes didesn s pajamos visada susijusios su aukętesne rizika.

Pasyv valdymas. Sezoniniai, cikliniai ir kiti veiksniai gali padidinti paskol paklaus , kuri gali viręyti prieinamas ind li l čas. Tokiu atveju bankas turi arba sustabdyti paskol suteikim , arba či paklausa gali b ti patenkinama kit banko sipareigojim s skaita (pavyzd iui, ię tarpbankini paskol). sipareigojim valdymas da niausiai praktikuojamas stambesniuose bankuose, nes jie turi didesn prie vairi lę čaltini nei ma ieji bankai. Tačiau vadovyb turi vertinti toki alternatyvi čaltini pritraukimo kaętus.

Sunku greitai spr sti likvidumo problemas, jeigu didel aktyv dalis yra ilgalaik s paskolos ar nelikvid s ilgalaikiai vertybiniai popieriai. Kiekvienas bankas tur t pasilikti „likvidumo rezerv “ tam, kad atsvert sipareigojim strukt ros svyravimus.

Vykdamt pasyv valdym , bankas tur t nustatyti:

- normal ind li ir kit sipareigojim lyg

- efektyvi indli termin struktūra (ypa atkreipiant dėmesį tokias specifines kategorijas, kaip atsiskaitomosios skaitos, indliai iki pareikalavimo ir taupomieji indliai)

Egzistuoja daugelis likvidumo valdymo metodų, juos visus aptarti yra beveik ne manoma, nes kiekvienas bankas gali parengti savo originali metodiką. Banko pasirinktoje politikoje turi būti apibrėžti konkretūs likvidumo matavimo ir rizikos valdymo metodai. Politika turi užtikrinti koordinuotus banko padalinių, atsakingų likvidumo vykdymui, veiksmus. Neatskiriama likvidumo politikos dalis – limitų nustatymas. Banko vadovybei reguliariai turi būti pristatomos ataskaitos apie likvidumo būklę. Jos gali būti pristatomas artimiausiu metu laukiamas likvidumo lygis, ir priemonės čiam lygiui pasiekti. Nestabili palūkanų norma ir valiutų kursų metu bankai privalo turėti aiškų likvidumo planavimą.

Likvidumo rizikos valdymas priverčia banką pastoviai vertinti potencialias indlių išmimo galimybes ir paskolų paklausos pasikeitimus. Bankas gali planuoti likvidumo poreikį vairiais laikotarpiais ir sudarinėti atitinkamus planus. Labai sunku prognozuoti naujų indlių ar paskolų augimą, jis dažnai sutampa su sezoniniais ir ekonominio ciklo svyravimais, tačiau yra labai jautrus bankų kainų politikai ir rinkos palūkanų normos pasikeitimams.

1.4.3. Palūkanų normos rizika

Palūkanų normos rizika - tai banko pajamų reakciją į būsimus palūkanų normos pokyčius. Palūkanų pakitimo rizika išsilytu tuomet, kai, keičiantis palūkanų normoms, palūkanų pajamos gali sumažėti arba išlaidos palūkanoms tampa didesnės negu pajamos (V. Vaškeļaitis, 2003).

J. Ragauskas, A. Senkus (1998) teigia, kad palūkanų normos rizikos valdymas yra vienas iš svarbiausių banko aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto uždavinių, kadangi palūkanų riziką galima apibūdinti kaip pagrindinę banko finansinę riziką.

Susiduriant su palūkanų normos rizika, bankai nori apsaugoti grynąsias palūkanų pajamas nuo palūkanų normų kitimo pavojaus. Nesvarbu, į kurią pusę pasikeis palūkanų norma, bet koks bankas nori, kad jo pelnas pasiektų pageidaujamą lygį ir būtų stabilus.

Siekiant valdyti palūkanų normos riziką (kaip ir bet kurią kitą), pirmiausia ją reikia išmatuoti. Todėl, kad palūkanų normos rizika yra labai sudėtinga problema bus aptariami tik labiausiai paplitę palūkanų normos rizikos matavimo metodai: skirtumo (toliau GAP) analizė ir imitacinis modeliavimas.

Šie du modeliai bus plačiau aptarti darbe. Dar vieno palūkanų normos rizikos matavimo metodo trukmės (duration) analizės bankai dažnai atsisako dėl jo praktinio panaudojimo sudėtingumo.

GAP valdymas bus lemiamas tada, kai Lietuvos bankai pakankamai išplės veiklą pinigų ir kapitalo rinkose. Yra labai svarbu, jog bankų strategija, nustatanti palūkanų normos rizikos valdymo politiką, būtų suderinta su viso banko balanso valdymo politika. Todėl GAP technikos gali būti plačiai panaudotos ir Lietuvos sąlygomis.

Daugelis vakarų šalių stambiausių bankų sukūrė labai sudėtingus imitacinius modelius, kurie aprūpina vadovybę įvairiais galimais balanso pasikeitimo scenarijais. Šių sistemų įdiegimui reikalinga informacija apie gana ilgo praėjusio laikotarpio (apie 10 metų) palūkanų normų svyravimu.

Palūkanų normos rizikos nustatymo metu reikia įvertinti dvi rizikos rūšis - **pelno rizika** ir **investicinė rizika**. Pelno rizika yra nuostolio atsiradimo rizika, jeigu nebus sinchronizuoti skolintų lėtų palūkanų normos ir teikiamų paskolų palūkanų normos pokyčiai. Pavyzdžiui, jei bankas teikia 100000 litų paskolą vieneriems metams su 15% metinėmis palūkanomis, ir finansuoja šį sandorį su trijų mėnesių terminuotais indėliais po 10% metinėmis palūkanomis tai jis prisiima pelno riziką. Jeigu per pirmąjį ketvirtį palūkanų norma išaugs, bankas gali turėti nuostolių.

Investicinė rizika atsiranda tada, kai pakinta rinkos palūkanų normos, o bankas turi investicijas su fiksuotomis palūkanomis. Dėl to keičiasi investicijų vertė. Šios rizikos nustatymo ir kontrolės klausimus apima trukmės analizė.

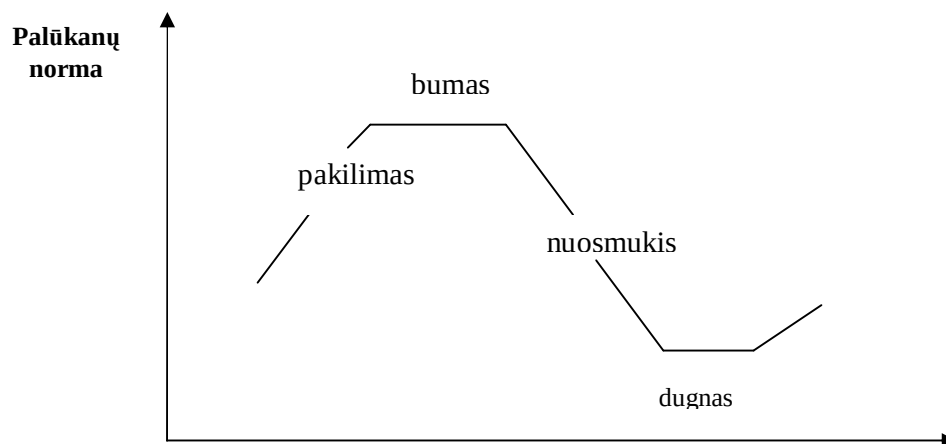
Pelno rizika gali būti vertinama kaip grėsmė, kylanti tarp perkainojimo terminų neatitikimo, arba dėl skirtingų terminų, kada aktyvai ir pasyvai perkainuojami pagal rinkos palūkanų normą. Ši metodika vakarų šalių bankininkystėje vadinama „Mark to market“.

Daugeliu aktyvų ir pasyvų palūkanų normos gali atsirasti prieš galutinį apmokėjimą. Taigi, pelno rizika atsiranda tada, kai laikotarpis, kurio metu galima suderinti aktyvų palūkanų normas, skiriasi nuo laikotarpio, kuriam praėjus, galima suderinti pasyvų palūkanų normas. Kitaip tariant, jei aktyvų ir pasyvų palūkanų normos koreguojamos skirtingu metu, o rinkos normos kinta, tai grynosios palūkanų pajamas veiks šie veiksniai (V. Titarenko ir J. Titarenko, 1997):

- Balanso dalies, kurioje perkainojimo terminai nėra sinchronizuoti, dydis;
- Aktyvo arba pasyvo trukmės dydis;
- Skirtumas tarp esamų ir būsimų rinkos palūkanų normų ir patvirtintų sutartyse palūkanų normų;

Dar vienas svarbus momentas yra tai, jog reikia skirti struktūrines balanso pozicijas nuo sandorių pozicijų. Prie pastarųjų priskiriamos pozicijos iš tikslinių kontraktų, sudarytų per banko išdo departamento. Jos kontroliuojamos kasdien, atliekant neatitikimo limitų monitoringą. Banko

makleriai savo pelningos veiklos ribose sąmoningai atidaro pozicijas, pasinaudodami numatomų palūkanų normų pakitimo prognoze.

4 pav. Palūkanų normos priklausomybė nuo ekonomikos ciklo fazių

Šaltinis: V. Titarenko ir J. Titarenko (1997) „Aktyvų ir pasyvų valdymas komerciniuose bankuose bei jo aspektai Lietuvoje“, Vilnius

Imitacinis modelis – vienas iš svarbiausių finansinio strateginio planavimo elementų. Analizės pagrindiniai elementai paprastai būna šie: balanso struktūra, pajamos ir išlaidos, kapitalo pakankamumas, pagrindinių finansinių rodiklių dydis. Šie parametrai tiriama keletą metų iš eilės priklausomai nuo priimto banko plėtros scenarijaus ir kitų makroekonominių rodiklių kitimo. Strateginis planas leidžia pasirinkti kelią, kuris veda prie pagrindinių finansinių rodiklių rezultatų gavimo. Tuo pačiu nustatomi kritiniai taškai, ir tai leidžia sekti, kiek gaunami rezultatai atitinka planą. Aišku, jog tai yra procesas, o ne vienkartinis veiksmas. Analizė ir optimalaus kelio pasirinkimas yra tik proceso dalis. Jis turi būti papildomas kontrolinių (tarpinių) parametrų rinkiniu.

Parenkant imitacinį modelį, būtina atsižvelgti į šiuos veiksniai:

1. Balanso struktūrinės pozicijos. Balanso struktūra turi didelę įtaką palūkanų normos kitimo ir banko pelno priklausomybei.
2. Bazinės palūkanų normos rizika. Nors pagal mokėjimo terminų atitikimą gali atrodyti, kad balansas yra atsparus palūkanų normos pasikeitimams, tačiau tikroji situacija gali būti kitokia. Indėlių ir paskolų palūkanų normos gali pasislinkti ne visai sinchroniškai.
3. Nepilni ataskaitiniai duomenys. Pilnos ataskaitinių duomenų sudėties trūkumas gali apsunkinti palūkanų normos rizikos analizę.

4. Struktūrinių pozicijų apdrausimo problema. Plečiantis Lietuvos pinigų rinkai ir finansinių instrumentų pasirinkimui, pozicijų uždarymo ir atidarymo galimybės augs.
5. Balanso dinamika. Grynai statistinis palūkanų normos rizikos nustatymas, atsižvelgiant tik į einamąją balanso struktūrą, gali būti klaidingas, nes neatsižvelgiama į pokyčius, laikui bėgant atsirandančius balanso struktūroje.
6. Marža ir infliacija. Mažėjant infliacijai, o taip pat mažėjant ir palūkanų normoms, mažės banko marža.

Skirtumo (GAP) analizė. Siekdama užtikrinti pelningą veiklą, banko vadovybė turi stengtis palaikyti kuo didesnę intervalą tarp vienodo termino pritrauktų lėšų kainos ir tų lėšų panaudojimo pajamų. Šiam tikslui gali būti naudojamos įvairios operacijos. Pavyzdžiui, bankas disponuoja fiksuotų palūkanų pasyvais ir juos panaudoja aktyvams su kintančia palūkanų norma, palūkanų augimo metu bankas gali gauti papildomas pajams. GAP analizė apima šias procedūras:

- Atitinkamų terminų aktyvai ir pasyvai turi būti klasifikuojami jautrių palūkanų ir ne;
- Nustatoma visų aktyvų ir pasyvų vertė, o taip pat jų pajamų normos;
- Aktyvai ir pasyvai grupuojami pagal atitinkamus terminus;
- Skaičiavimo instrumentų panaudojimas šių duomenų analizei ir rezultatų formavimui bei interpretacijai

GAP lygus skirtumui tarp jautrių palūkanų aktyvų (JPA) ir jautrių palūkanų pasyvų (JPP):

$$\text{GAP} = \text{JPA} - \text{JPP}$$

JPA ir JPP apima aktyvus ir pasyvus, turinčius palūkanas. Jie apjungia ir kintančių, ir fiksuotų palūkanų pasyvus bei aktyvus. Kitaip tariant, tai aktyvai ir pasyvai, kurie turi galimybę būti perkainojami tam tikrais laikotarpiais. GAP modelis koncentruoja dėmesį į grynųjų palūkanų pajamų pasikeitimus priklausomai nuo palūkanų normos pasikeitimų. Todėl tikslinga GAP naudoti trumpam laikotarpiui.

Aptartos kreditų portfelio rizikos rūšys kiekviena atskirai, tačiau praktikoje bankui labai svarbu yra sujungti likvidumo, palūkanų normos, kredito strategijas į vieną integruotą procesą.

1.5. Pagrindiniai paskolų grupavimo ir atidėjimų sudarymo principai

Bendriausius reikalavimus, susijusius su paskolų vertinimu ir grupavimu, apibrėžia Bazelio bankų priežiūros komiteto išleisti Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai bei Pagrindinių principų metodologija (Lietuvos bankas, 1998; BCBS, 1999b). Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus sudaro 25 principai, apimantys pagrindinius saugios ir patikimos bankų veiklos aspektus. Pagal 8 principą, bankų priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai, vertindami turto kokybę bei atidėjimų blogoms paskoloms pakankamumą, vadovaujasi tinkama politika, normomis ir tvarka. Pagal 21 principą, bankų priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar visi bankai tinkamai tvarko apskaitą, kurią reglamentuoja nuosekli apskaitos politika ir praktika, leidžianti priežiūros institucijai gauti tikrą ir teisingą banko finansinės būklės ir jo veiklos pelningumo vaizdą.

1.5.1. Paskolų grupavimo principai

Nuo 1997 m. Lietuvoje paskolos grupuojamos vadovaujantis Lietuvos banko valdybos patvirtintomis Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklėmis (Lietuvos bankas, 1997). Tobulindama šį procesą, 2003 m. kovo 20 d. Lietuvos banko valdyba patvirtino naujas Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrąsias nuostatas (Lietuvos bankas, 2003).

Paskolų grupavimo ir jų rizikos vertinimo reglamentavimas daugelyje pasaulio valstybių labai skiriasi, tačiau vis dėlto, galima teigti, kad reglamentavimo griežtumas ar liberalumas priklauso nuo kelių pagrindinių kriterijų:

Pirmiausia reikėtų išskirti tas valstybes, kuriose nebuvo sisteminės kredito įstaigų krizės, susijusios su blogomis paskolomis, arba ta krizė nebuvo reikšminga šalies finansų sistemai. Taip pat šiai kategorijai priskirtinos šalys, kuriose tokios krizės vyko pakankamai seniai. Tokiose valstybėse paskolų grupavimas pakankamai liberalus ir yra nulemtas arba geros šalies, o kartu ir skolininkų, ekonominės būklės, arba pakankamo konservatyvumo suteikiant paskolas, o tai garantuoja aukštą paskolų kokybę.

Antra vertus, kai kuriose valstybėse egzistuoja gana senos bankininkystės, o kartu ir kreditavimo tradicijos. Paprastai jose yra susiformavęs *credere* (pasitikėjimo) principas, kuris lemia kliento pasitikėjimą banku ir banko pasitikėjimą klientu. Tokiose valstybėse yra nuo seno susiklosčiusios kreditavimo tvarka ir atitinkamos paskolų klasifikavimo taisyklės, kurias ganėtinai sunku pakeisti būtent dėl šių ilgamečių tradicijų.

Dar viena kategorija – tai valstybės, kuriose priežiūros institucijoms suteikta teisė savarankiškai spręsti didžiąją dalį kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių klausimų. Galima teigti, kad tokiose valstybėse paskolų grupavimo sistemos yra veiksmingiausios ir lanksčiausios, kadangi jos gali operatyviai reaguoti į situaciją rinkoje ir pokyčius bankų sektoriuje. Be to, išvengiama kartais ilgai besitęsiančio teisės aktų priėmimo proceso.

Iki 2003 m. pabaigos Lietuvoje galiojanti paskolų ir nebalansinių įsipareigojimų grupavimo tvarka pradėta taikyti prieš septynerius metus. Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės pakankamai išsamiai reglamentavo visą paskolų grupavimo procesą. Tai leido vertinti paskolų portfelio riziką, sudaryti specialiuosius atidėjimus ir sukaupti kapitalą paskolų portfelio rizikai padengti. Specialiųjų atidėjimų sudarymas iš dalies užkirto kelią bankams į apskaitą įtraukti „išpūstą pelną“, akcininkams išsimokėti nepagrįstus dividendus ir pan. Tai turėjo nemažą reikšmę kurtis saugesnei bankų sistemai po 1995 m. įvykių šalies bankų sektoriuje.

Išanalizavus naujosios tvarkos nuostatas, galima išskirti šiuos blogų paskolų grupavimo principus:

1. Paskolos skirstomos į homogeninių paskolų grupes. Numatytos 5 privalomos homogeninių paskolų grupės, tačiau bankai savo nuožiūra gali išskirti papildomų grupių bei grupes skirstyti į pogrupius
2. Paskoloms vertinti taikomi du metodai. Paskolų vertinimo ir grupavimo metodas pagal paskolos sumą nustatomas individualiai kiekvienai homogeninių paskolų grupei (pograpiui):
 - 2.1. Pirmas metodas – paskolos vertinamos bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius, pagrįstus istorinių duomenų vertinimu. Taikant šį metodą, pirmiausia nustatomas specialiųjų atidėjimų poreikis ir tik po to, atsižvelgiant į specialiųjų atidėjimų poreikį, nustatoma paskolos rizikos grupė.
 - 2.2. Antras metodas – paskolos vertinamos individualiai, atsižvelgiant į vertinimo ir grupavimo kriterijus.
 - 2.2.1. Vertinant pagal antrą metodą, taikomi privalomi ir papildomi (paties banko nustatyti) vertinimo ir grupavimo kriterijai. Privalomi kriterijai skirtingose homogeninių paskolų grupėse skiriasi, tačiau tos pačios grupės pogrupiuose – vienodi. Papildomi kriterijai gali skirtis tiek grupėse, tiek ir pogrupiuose. Svarbu ir tai, kad skirtingose homogeninių paskolų grupėse (pogrupiuose) tas pats vertinimo ir grupavimo kriterijus (pagrindinis ar papildomas) gali būti vertinamas skirtingai.
 - 2.2.2. Konkrečiai rizikos grupei paskolos priskiriamos pagal rizikos grupės nustatymo procedūrą (veiksmi paskolos rizikos grupei nustatyti, atsižvelgiant į šiai paskolai taikytinus pagrindinius ir papildomus vertinimo ir grupavimo kriterijus). Banko nustatyta tvarka paskolos rizikos grupėse gali būti skirstomos į rizikos pogrupius. Skirtingoms homogeninių paskolų grupėms (pogrupiams) gali būti taikomos skirtingos rizikos grupės nustatymo procedūros.
 - 2.2.3. Konkretus specialiųjų atidėjimų poreikis individualiai vertinamoms paskoloms nustatomas atsižvelgiant į paskolos rizikos grupę (pograpi), užtikrinimo priemonę ir kitus

veiksnius. Užtikrinimo priemonės vertė atimama iš paskolos sumos prieš skaičiuojant specialiųjų atidėjimų poreikį.

Visa naujos abejotinių aktyvų grupavimo tvarkos vaizdinė išraiška pridedama šio darbo 1 priede.

1.5.2. Paskolų atidėjimų sudarymo principai

Paskola vertinama ją suteikiant ir visą paskolos suteikimo laikotarpį. Pasikeitus paskolos kokybei, bankai turi iš naujo įvertinti paskolą, taip pat pripažinti nuostolį, jeigu tikėtina, kad jie nesugebės atgauti paskolos dalies ir (arba) palūkanų sutartyje numatytais sąlygomis. Pasikeitus paskolos kokybei, paskolos vertė turi būti sumažinta, sudarant specialiuosius atidėjimus arba ją nurašant, parodant šias išlaidas pelno (nuostolio) ataskaitoje tą laikotarpį, kada pasikeitė paskolos kokybė (BCBS, 1999a). Taigi, vertinant ir grupuojant paskolas, labai svarbu tiksliai nustatyti, kada pasikeitė paskolos kokybė ir tiksliai įvertinti, kiek daug pasikeitė paskolos kokybė, t. y. reikia žinoti paskolos kokybės pasikeitimo laiką ir mastą.

Vienas iš pagrindinių veiksnių vertinant paskolos kokybės pasikeitimo laiką – tai periodinių mokėjimų (paskolos dalies ir (ar) palūkanų) uždelsimas. Nors šis rodiklis ir labai konkrečiai bei lengvai apibrėžiamas, tačiau įvairiose šalyse jis vertinamas skirtingai (žr. 4 lentelę).

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, nors analizei pasirinktos šalys taiko tokį patį paskolų rizikos grupių skaičių, periodinių mokėjimų uždelsimo terminai rizikos grupėse įvairiose šalyse vertinami skirtingai.

4 lentelė

Paskolos ar palūkanų uždelsimo terminai

(mėnesiais, jei nenurodyta kitaip)

Šalis	Standartinė grupė (I)	Galimos rizikos grupė (II)	Padidėjusios rizikos grupė (III)	Abejotina grupė (IV)	Nuostolinga grupė (V)
Lietuva ⁺⁺	iki 1	1–2	2–3	3–6	ilgiau kaip 6
Estija			nėra kriterijų		
Latvija	iki 5 dienų	1	1–3	3–6	ilgiau kaip 6
Bulgarija	iki 1	1–2	2–3	3–6	ilgiau kaip 6
Čekija	iki 1	1–3	3–6	6–12	ilgiau kaip 12
Lenkija	–	iki 1	1	3	6
Slovakija	iki 1	1–3	3–6	6–12	ilgiau kaip 12
Slovėnija	iki 15 dienų	iki 1	1–3	3–6	–

Šaltinis: L. Cortavarria ir kt. (2000) bei atitinkamų šalių paskolų grupavimo taisyklės.

Priežiūros institucija, laikydamasi liberalaus paskolų grupavimo principo, turėtų nustatyti tik rečiausius grupavimo terminus, sudarydama sąlygas bankams paskolas grupuoti ir dažniau. Paskolos grupavimo dažnumą turėtų lemti paskolos svarbumas bankui. Naujose Lietuvos banko valdybos patvirtintose bendrosiose nuostatose numatyta, kad šalies bankai paskolas gali grupuoti savo nusistatytu dažnumu, tačiau individualiai vertinamos paskolos turi būti grupuojamos ne rečiau kaip kas ketvirtį, o bendrai vertinamos – kas pusmetį (Lietuvos bankas, 2003). Toks paskolų grupavimo periodiškumas yra pagrįstas, nes grupuojant dažniau bankai susidurtų su kliūtimis gauti teisingą finansinę informaciją iš savo klientų, taip pat susidarytų labai didelis informacijos srautas, kurį būtų sudėtinga apdoroti. Kita vertus, rečiau grupuoti paskolas nebūtų priimtina, nes per ilgesnį laiką dėl išorės arba vidaus veiksnių įtakos skolininko finansinė situacija gali labai pasikeisti. Be to, mažų, nereikšmingų bankui sumų paskolas bankai galės grupuoti bendrai – kas pusmetį.

Lietuvoje išskirtos penkios pagrindinės homogeninių paskolų grupės (verslo, hipotekinės, vartojamosios paskolos, paskolos finansiniam tarpininkavimui ir paskolos valdymo institucijų funkcijoms vykdyti), tačiau bankai savo nuožiūra gali numatyti ir daugiau tokių grupių, taip pat šias grupes skirstyti į pogrupius (Lietuvos bankas, 2003). Naujajame kapitalo susitarime skiriamos 6 paskolų grupės (paskolos įmonėms, bankams, valstybei, mažmeniniam sektoriui (fiziniais asmenimis), projektų finansavimas, investicijos į kitų įmonių kapitalą) (BCBS, 2001). Naujajame kapitalo susitarime numatytas grupių skaičius ir pačios grupės skiriasi nuo paskolų grupių Lietuvoje, tačiau šiame susitarime grupės nustatomos priklausomai nuo aktyvų (skolininkų) rizikingumo laipsnio (pavyzdžiui, labiau akcentuojama šalies rizika suteikiant paskolas vyriausybėms ir pan.). Kita vertus, Lietuvos bankai gali išskirti daugiau homogeninių paskolų grupių ir šias grupes skirstyti į pogrupius.

Atsižvelgiant į tai, kad dauguma bankų turi daug mažų sumų paskolų (vartojamosios paskolos, įsiskolinimai kredito kortelėse ir kt.), nepagrįsta reikalauti visas jas vertinti individualiai, todėl paskoloms grupuoti tikslinga taikyti keletą metodų:

- didelių, bankui reikšmingų sumų paskolos vertinamos individualiai, taikant vertinimo ir grupavimo kriterijus;
- mažų, bankui ne tokių reikšmingų sumų paskolos vertinamos bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius.

Bankai paprastai daro dviejų rūšių atidėjimus – specialiuosius ir bendruosius.

Specialieji atidėjimai – turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę (LRS, 2002). Kitaip sakant, specialieji atidėjimai – tai apskaičiuota išlaidų, kurių kilmė aiški, tačiau dydis nėra visiškai aiškus iki tam tikro momento ateityje, suma. Specialieji atidėjimai pagal savo esmę yra atidėjimai ex post, nes susiję su konkrečios paskolos konkrečiais jos kokybę apibūdinančiais veiksniais.

Bendrieji atidėjimai – tam tikros sukauptos piniginės lėšos, sudaromos ir skirtos galimiems banko nuostoliams sumažinti (padengti) (LRS, 2002), t. y. atlyginti nuostoliams, kurie negali būti priskirti konkrečioms paskoloms. Bendrieji atidėjimai sietini ne su konkrečių paskolų jau įvykusių kokybės pasikeitimu, bet su viso paskolų portfelio galimu kokybės pasikeitimu ateityje.

Kadangi skaičiuojant bendrųjų atidėjimų poreikį taikomi išankstiniai vertinimo kriterijai, tad tokie atidėjimai sudaromi ex ante (vadinamoji „dinaminė atidėjimų sudarymo koncepcija“ (dynamic provisioning) (Cortavarria ir kt., 2000). Atidėjimams ex ante pastaruoju metu skiriama vis daugiau dėmesio.

Specialieji atidėjimai paskoloms dažniausiai apskaičiuojami procentais konkrečios paskolos sumos. Nors šių atidėjimų apskaičiavimo metodas gana paprastas, tačiau, išanalizavus atskirų šalių patirtį, nustatyta, kad specialiųjų atidėjimų skaičiavimo praktika įvairiose šalyse skiriasi. Šalyse, kur paskolų grupavimas nėra išsamiai reglamentuotas, specialiųjų atidėjimų normos paprastai nenustatomos. Priešingai, mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse specialiųjų atidėjimų sudarymo tvarka ir tokių atidėjimų normos būna numatytos priežiūros institucijos išleistose paskolų grupavimo taisyklėse.

5 lentelė

Paskolos ar palūkanų uždelsimo terminai

(procentais)

Šalis	Standartinė grupė (I)	Galimos rizikos grupė (II)	Padidėjusios rizikos grupė (III)	Abejotina grupė (IV)	Nuostolinga grupė (V)
Lietuva	0	1–15	15–40	40–60	100
Estija		nėra normatyvų			
Latvija ⁺	0	10	30	60	100
Bulgarija	iki 3	15–25	30–50	50–75	100
Čekija	0	1–20	20–50	50–100	100
Lenkija	0	5	20	50	100
Slovakija	0	5	20	50	100
Slovėnija	0	10	25	50	100
Argentina	1	5	25	50	100
Malaizija	1–5	5–10	20	50	100

Šaltinis: L. Cortavarria ir kt. (2000) bei atitinkamų šalių paskolų grupavimo taisyklės.

Lietuvoje iki 2003 m. pabaigos galiojančiose abejotinių aktyvų grupavimo taisyklėse numatytos konkrečios specialiųjų atidėjimų normos kiekvienai rizikos grupei. Viena vertus, paskolos, nors ir priskirtos tai pačiai rizikos grupei, skyrėsi savo rizikos laipsniu, tačiau atidėjimų normos joms buvo taikomos tos pačios (specialiųjų atidėjimų sudarymo tvarka buvo nepakankamai „rizikai jautri“). Kita vertus, atsižvelgiant į tuometinę situaciją bankų sektoriuje, konkrečių specialiųjų atidėjimų normų nustatymas buvo antras geriausias pasirinkimas. Nebuvo reikalaujama sudaryti specialiųjų atidėjimų II rizikos grupės paskoloms, t. y. nors į I ir į II rizikos grupes patekdavo skirtingos rizikos paskolos, tačiau specialiųjų atidėjimų normos joms buvo vienodos (0%). Diskutuojama buvo ir dėl IV rizikos grupės specialiųjų atidėjimų normos (40%): perkeliant paskolą iš IV į V rizikos grupę atidėjimų norma pašokdavo nuo 40 iki 100 procentų. Kitaip sakant, paskola, praradusi šiek tiek daugiau kaip 40 procentų savo vertės, būdavo pripažįstama nuostolinga (sudaromi 100% specialieji atidėjimai).

Tiksliau įvertinti paskolas galima tada, kai vietoj konkrečių specialiųjų atidėjimų normų numatyti specialiųjų atidėjimų intervalai, t. y. sudaromos galimybės bankams paskolas skirstyti rizikos grupėje. Be to, numčius specialiųjų atidėjimų intervalą II rizikos grupės paskoloms, aiškiau apibrėžiama, kokias paskolas reikia priskirti I, o kokias II rizikos grupei. Nustatant specialiųjų atidėjimų intervalus, taip pat atsiranda galimybė IV rizikos grupės paskoloms daryti didesnius specialiuosius atidėjimus.

Specialiųjų atidėjimų normos ir rizikos grupės tarpusavyje turėtų būti siejamos tik palyginimo ir statistiniais tikslais. Prireikus rizikos grupėms gali būti nustatomi įvairūs specialiųjų atidėjimų intervalai (pavyzdžiui, II rizikos grupei vietoj 1–10% specialiųjų atidėjimų intervalo numatyti 1–5% intervalą, III grupei vietoj 10–20% intervalo numatyti 5–10% intervalą ar pan.). Svarbu yra ne pačios rizikos grupės, laikytinos tik susitarimo reikalu, jų skaičius ar joms numatyti specialiųjų atidėjimų intervalai, bet galimybės sudaryti reikiamo dydžio specialiuosius atidėjimus ir taip kuo tiksliau įvertinti paskolas (teoriškai paskoloms gali būti sudaromi bet kokio dydžio specialieji atidėjimai, tačiau ne didesni kaip 100% paskolos vertės). Nepaisant to, būtina atsižvelgti ir į kitų šalių bei tarptautinę praktiką nustatant specialiųjų atidėjimų normas (intervalus) rizikos grupėms (viena iš priežasčių – galimybės palyginti savo šalies atskirų bankų paskolų portfelio kokybę bei tai padaryti ir tarptautiniu mastu). Be specialiųjų atidėjimų, ne mažiau svarbūs ir atidėjimai bendram paskolų portfeliui arba bendrai paskolų portfelio rizikai. Pagrindinis bendrųjų ir specialiųjų

atidėjimų skirtumas yra tas, kad specialiųjų atidėjimų suma sumažinama paskolos vertė, t. y. sudaręs specialiuosius atidėjimus, bankas patiria nuostolį. Kita atidėjimų rūšis – bendrieji atidėjimai negali būti priskirti konkrečioms paskoloms ir sietini su viso paskolų portfelio galimu kokybės pasikeitimu ateityje. Nors specialieji atidėjimai sudaromi konkrečioms paskoloms ar jų grupėms, tačiau neįmanoma įvertinti visų rizikos veiksnių, galinčių daryti įtaką paskolų kokybei. Siekiant apsidrausti nuo tokių veiksnių, sudaromi bendrieji atidėjimai. Taigi bendrieji atidėjimai padeda amortizuoti nuostolius, atsirandančius dėl nenumatytų veiksnių neigiamos įtakos arba numanomų veiksnių, kurių negalima priskirti konkrečioms paskoloms.

1.6. Kredito užtikrinimo priemonių samprata ir rūšys

Kadangi kredito rizika turi poveikį ne tik kreditavimo verslui, bet ir kiekvienam kitam verslui, visuotinai pripažįstama, kad ši rizikos rūšis kelia nemažą pavojų kreditavimo bei kitiems verslams. Dėl šios priežasties valstybė, siekdama tam tikru mastu mažinti neigiamą kredito rizikos poveikį, teisės normomis yra sukūrusi ir pateikusi verslo pasauliui naudoti tam tikrus teisinius instrumentus, kuriais pasinaudodamos įmonės, asmenys ar bankai gali valdyti ir sumažinti patiriamą kredito riziką.

Taigi, teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės – tai nacionalinių įstatymų ir/ar tarptautinės teisės normų nustatyti teisiniai instrumentai, kuriais pasinaudojant galima valdyti ar sumažinti neigiamus kredito rizikos padarinius.

Analizuojant galiojančias Lietuvos Respublikos ir Užsienio teisės normas, pagrindines kredito rizikos mažinimo priemones galima suskirstyti taip (R. Juodka, 2006):

1. Hipoteka
2. Įkeitimas
3. Laidavimas
4. Garantija

Kiekviena iš šių priemonių turi savo ypatybes ir išskirtinumus, lyginant su kitomis užtikrinimo priemonėmis, tačiau šiuolaikinėje bankininkystėje jos visos yra naudojamos.

Hipoteka (*angl. Mortgage*), kaip teisinės kredito mažinimo priemonės, esmė ir teisinis apibrėžimas nepakito per tūkstantmečius. Šią teisinę rizikos mažinimo priemonę Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (CK 4.170 staripsnis) apibrėžia taip: *esamo ar būsimos skolinio išsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis nekilnojamojo daikto įkeitimas, kai įkeistas daiktas perduodamas kreditoriui*. Susitarimas perduoti įkeičiamą ar įkeistą daiktą kreditoriui negalioja. Be to, pagal įstatymą hipoteka neatima iš daikto savininko teisės tą daiktą valdyti, jį naudoti ir juo

disponuoti atsižvelgiant į hipotekos kreditoriaus teises. Paskesnis įkeisto daikto įkeitimas taip pat yra leidžiamas, jei įkeitimo lakšte nėra nurodyta kitaip.

Hipoteka yra prioritetinė daiktinė teisė, apsunkinanti konkretų skolininko ar trečiojo asmens daiktą kreditoriaus naudai turint tikslą užtikrinti kreditoriaus reikalavimus. Taigi, hipoteka iš dalies apriboja daikto savininko nuosavybės teises, tačiau jos neeliminuoja, savininkui paliekamos daikto valdymo, naudojimo ir netgi disponavimo daiktu teisės. Nepaisant to, daikto savininko teisė disponuoti daiktu yra ribojama įstatymo nuostatomis, draudžiančiomis daiktą sunaikinti, sužaloti ar kitaip sumažinti hipoteka įkeisto daikto vertę, išskyrus normalų jo nusidėvėjimą ar vertės sumažėjimą naudojant jį būtinojo reikalingumo atveju (CK 4.171; 10 dalis).

Lietuvoje prievolių įvykdymui užtikrinti gali būti nustatomos dviejų rūšių hipotekos:

1. Sutartinė hipoteka
2. Priverstinė hipoteka (t.y. hipoteka, atsirandanti pagal įstatymą arba teismo sprendimą)

Esminis šių hipotekų skirtumas tas, kad sutartinė hipoteka gali būti nustatoma tik esant kreditoriaus ir daikto savininko susitarimu nustatyti hipoteką. Priverstinė hipoteka atsiranda be daikto savininko valios ir tik remiantis įstatymu arba teismo sprendimu.

Gali būti registruojamos tokios sutartinės hipotekos rūšys:

- **Paprastoji hipoteka** – vieno konkretaus įsipareigojimo įvykdymo apsaugojimui yra įkeičiamas tik vienas konkretus, skolininkui nuosavybės teise priklausantis, nekilnojamas daiktas.
- **Jungtinė hipoteka** – tai kelių nuosavybės teise priklausančių nekilnojamųjų daiktų įkeitimas vienu metu, norint apsaugoti vieno konkretaus įsipareigojimo įvykdymą.
- **Svetimo daikto hipoteka** – tai nuosavybės teise priklausančio nekilnojamo turto įkeitimas, norint apsaugoti kito asmens skolinio įsipareigojimo įvykdymą.
- **Maksimalioji hipoteka** – tai nekilnojamojo daikto įkeitimas, kai susitariama tik dėl maksimalios įsipareigojimų apsaugojimo įkeičiamu daiktu sumos ir dėl paskolos naudojimo srities.
- **Bendroji hipoteka** – tai keleto atskiriems savininkams priklausančių nekilnojamųjų daiktų įkeitimas, norint apsaugoti vieną skolinį įsipareigojimą.
- **Sąlyginė hipoteka** – tai daikto įkeitimas, norint apsaugoti skolinio įsipareigojimo įvykdymą, jeigu susitariama, kad a) hipoteka įsigalios nuo sutartyje numatytos sąlygos įvykdymo momento arba b) kad hipoteka galios tik iki to momento, kol bus vykdoma sutartyje numatyta sąlyga. Sąlyga gali būti nustatoma tiek kreditoriui, tiek skolininkui.

Jei per hipotekos lakšte nustatytą terminą skolininkas hipoteka užtikrinto įsipareigojimo nevykdo, hipotekos kreditorius gali įgyvendinti savo teises kreipdamasis į hipotekos teisėją su prašymu, kad:

1. įkeistas daiktas būtų parduotas iš viešųjų varžytinių ir iš gautų pinigų visiškai atlyginta jam priklausanti suma, kurią jis turi teisę gauti pirmiau už kitus kreditorius; arba
2. kad jam būtų suteikta teisė pradėti administruoti įkeistą daiktą.

Taigi, hipoteka yra pati patikimiausia tesinė kredito rizikos mažinimo priemonė, nes ji kreditoriui suteikia prioritetinę teisę į konkretų skolininko nekilnojamąjį turtą, kuris šiam tikslui yra išskiriamas iš visos kitos skolininko turto masės ir savo verte užtikrina kreditoriaus galimybę patenkinti savo reikalavimą iš šio turto vertės anksčiau už bet kuriuos kitus kreditorius ne ginčo tvarka.

Įkeitimas. Ekonominiu ir teisiniu požiūriu įkeitimas, kaip teisinė kredito rizikos mažinimo priemonė, yra labai gimininga hipotekai, nes jos tikslas išskirti vienintelę užtikrinimo priemonę iš visos skolininko turto masės. Įkeitimas – tai esamo ar būsimos skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis kilnojamojo daikto ar turtinių teisių įkeitimas, kai įkeitimo objektas perduodamas kreditoriui, trečiajam asmeniui ar paliekamas įkaito davėjui. Įkaito davėjui paliktas įkeitimo objektas gali būti užrakinamas, užantspaudojamas ar pažymimas ženklais, rodančiais jo įkeitimą (CK 4.198 straipsnis).

Įkeitimas nuo hipotekos skiriasi šiais pagrindiniais požymiais:

- įkeitimo objektu gali būti a) kilnojamieji daiktai ar b) turtinės teisės (teisės į žemę, mišką, kitus daiktus, nuomos teisė ir t.t.), į kuriuos pagal galiojančius įstatymus gali būti nukreipiamas išieškojimas. O hipotekos objektu gali būti tik nekilnojamieji daiktai, registruojami viešajame registre, ir neišimti iš civilinės apyvartos, kurie gali būti pateikti parduoti viešose varžytinėse;
- įkeitimo objektas gali būti a) perduodamas kreditoriui, b) perduodamas trečiajam asmeniui ar c) paliekamas įkaito davėjui. O hipotekos objektas visada lieka skolininkui ir trečiajam asmeniui ar kreditoriui nėra perduodamas;
- skiriasi išieškojimo iš įkeitimo ir hipoteka įkeisto turto tvarka;

Taigi, įkeitimas yra lankstesnė kredito rizikos mažinimo priemonė, nes galimų įkeisti objektų įvairovė yra kur kas platesnė nei hipotekos objektų.

Skolininkui neįvykžius savo įsipareigojimų, kreditorius įgyja teisę išieškoti iš įkeitimo objekto ir gauti patenkinimą iš įkeistojo daikto vertės ne ginčo tvarka, jeigu ko kita nenustato įstatymas ar sutartis. Tačiau pagal įstatymą tokią teisę kreditorius įgyja ne iškart, o tik praėjus 20 dienų po

prievolės įvykdymo termino pabaigos, taip skolininkui suteikiama galimybė grąžinti skolą ir išvengti priverstinio išieškojimo.

Įkeitimas, kaip ir hipoteka, yra labai patikima kredito rizikos mažinimo priemonė, suteikianti kreditoriui išskirtines prioritetines teises į konkretų skolininko ar trečiojo asmens turtą, iš kurio vertės greitai ir efektyviai ne ginčo tvarka gali būti patenkinamas kreditoriaus reikalavimas.

Laidavimas. Šis asmeninis prievolių užtikrinimo būdas remiasi elementaria idėja, kad kreditoriaus įsitikinimas apie galimybę išieškoti skolą gerokai padidėja, jei atsakomybė už skolos padengimą tenka ne vienam, o keliams asmenims. Lietuvos teisėje laidavimas apibrėžiamas taip: *laidavimo sutartimi laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jei tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės*. Šitaip kreditoriui ženkliai sumažėja kredito rizika, nes kelių asmenų nemokumo ar nelikvidumo vienu metu tikimybė yra kur kas mažesnė nei vieno asmens.

Laidavimas gali atsirasti trimis pagrindais:

1. sudarius laidavimo sutartį
2. remiantis įstatymu
3. tesimo sprendimu

Pažymėtina, kad laidavimu pagal įstatymą į pagrindinės prievolės užtikrinimą laidavimu įeina ir papildomų (šalutinių) prievolių (palūkanų, netesybų ir nuostolių) užtikrinimas, jei laidavimo sutartyje nenurodoma kitaip. Laiduotojas gali būti vienas ar keli fiziniai bei juridiniai asmenys. Juridiniai asmenys gali būti laiduotojais, tik jeigu tai yra numatyta įmonės įstatuose.

Pagrindinė užtikrinamoji laidavimo funkcija ta, kad, prievolės neįvykdžius, skolininkas ir laiduotojas atsako kreditoriui kaip solidarūs skolininkai. Vadinas kreditorius gali savo reikalavimą pareikšti tiek skolininkui, tiek laiduotoju, tiek abiems kartu. Taigi, laiduotojas atsako kreditorius tiek pat kiek ir skolininkas.

Įvykdęs laidavimu užtikrintą prievolę, skolininkas privalo tuoj pat pranešti apie tai laiduotojui. Antraip laiduotojui, savo ruožtu įvykdžiusiam prievolę kreditoriui, apliekama atgręžtinio reikalavimo skolininkui teisė. Šiuo atveju skolininkas turi teisę išieškoti iš kreditoriaus tik tai, ką šis be pagrindo gavo.

Laidavimas, kaip vienas iš asmeninių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, yra tikrai veiksminga kredito rizikos mažinimo priemonė, suteikianti kreditoriui teisę reikalauti įvykdyti prievolę ne tik iš pagrindinio skolininko, bet ir už jį laidavusių vieno ar kelių asmenų.

Garantija. Tai svarbus ir palčiai naudojamas kredito rizikos reguliavimo būdas. Ji užtikrina komercinio sandorio šalių tarpusavio santykius.

Kasdienėje praktikoje sąvoka garantija suprantama labai palčiai. Šiuo žodžiu dažnai vadinamas rašytinis vieno asmens patvirtinimas fakto, kuriuo kitas asmuo gali pasikliauti. Lietuvos civilinis kodeksas garantiją apibrėžia taip: *vienašalis garanto įsipareigojimas garantijoje nurodyta suma visiškai ar iš dalies atsakyti kitam asmeniui – kreditoriui, jeigu asmuo – skolininkas prievolės neįvykdys ar ją įvykdys netinkamai, ir atlyginti kreditoriui nuostolius tam tikromis sąlygomis.*

Garantija, kaip ir laidavimas, būdama vienu iš prievolių užtikrinimo būdų, skiriasi nuo laidavimo šiomis esminėmis ypatybėmis:

- Garanto atsakomybė kreditoriui yra subsidiari, todėl kreditorius pirmiausiai turi pareikalauti įvykdyti prievolę iš skolininko, ir tik šiam atsisakius ją įvykdyti ar neįvykdžius per nustatytą laiką, kreditorius įgyja teisę įvykdymo reikalauti iš garanto. Esant laidavimui preziumuojama, kad laiduotojo ir skolininko atsakomybė yra solidari.
- Garanto prievolė kreditoriui nėra papildoma (šalutinė) ir visiškai nepriklauso nuo pagrindinės prievolės, kurios įvykdymui užtikrinti išduota garantija, likimo, net ir tais atvejais, kai garantijoje ta prievolė nurodyta. O laidavimas yra papildoma (šalutinė) prievolė, todėl, pasibaigus užtikrinamai prievolei, baigiasi ir laidavimas.

Dėl šių priežasčių privalomi garantijos turinio rekvizitai yra:

1. garanto atsakomybės dydis (garantijos suma)
2. garantijos terminas
3. garantijos išdavimo data
4. kreditorius
5. skolininkas

Pagal Lietuvos įstatymus (civilinį kodeksą) garantija laikytina vienašaliu sandoriu, todėl garantijai sudaryti pakanka tik paties garanto valios išreiškimo raštu ir nėra būtina gauti formalaus kreditoriaus ar skolininko sutikimo. Nepaisant to, būtina sąlyga, kad garantija galiotų – ji turi būti sudaroma raštu. Šio reikalavimo nesilaikymas daro garantiją negaliojančia.

Pagal įstatymą garantas turi teisę atsisakyti tenkinti kreditoriaus reikalavimus jeigu:

1. reikalavimas ar prie jo pridėti dokumentai neatitinka garantijos sąlygų
2. dokumentai yra pateikti pasibaigus garantijos terminui. Apie atsisakymą tenkinti reikalavimą garantas nedelsdamas turi pranešti kreditoriui.

Garantija taip pat kaip ir laidavimas yra plačiai naudojama bankų priemonė kredito rizikai mažinti.

2. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS DnB NORD BANKE

DnB NORD bankas yra vienas iš seniausių bankų Lietuvoje. Jo istorijos šaknų galima ieškoti Lietuvos valstybės finansų sistemos kūrimosi metais.

1993 metais buvo atkurtas Lietuvos žemės ūkio bankas. Jis Lietuvoje veikė iki 2002 metų, kol 2002 m. kovo 3 d. Privatizavimo komisija patvirtino Lietuvos žemės ūkio banko privatizavimo programą. Banko strateginiu investuotoju, įsigijęs 76,01 % akcijų paketą, tapo Vokietijos bankas NORD/LB.

2002 spalio mėn. padidinus banko kapitalą, NORD/LB valdomas Lietuvos žemės ūkio banko akcijų paketas išaugo iki 93,09 %.

2003 gegužės 2 d. Lietuvos žemės ūkio banko pavadinimas pakeistas į NORD/LB Lietuva.

Strateginis AB banko “NORD/LB Lietuva” investuotojas Vokietijos bankas NORD/LB – tai didžiausias Šiaurės Vokietijos bankas, kurio istorija prasideda 1765 m. Tai 87-ių taupomųjų kasų valstybinis bankas su pagrindinėmis buveinėmis Hanoveryje, Braunšveige, Magdeburge, Švėrine ir Brėmene. 2000 m. gruodžio mėn. duomenimis pagal visą turtą bankas užima 10 vietą Vokietijoje, 36 vietą Europoje ir 59 pasaulyje.

2006 sausio 1 dieną, strateginiu NORD/LB banko investuotoju tapo didžiausias Norvegijos komercinis bankas DnB NOR. Jis įsigijo 51 proc. Banko akcijų.

DnB NORD bankas – tai universalus bankas, kuris pagrindinį dėmesį skiria: projektų, eksporto, laivininkystės ir aviacijos finansavimui, konsultacinėms paslaugoms, paskoloms nekilnojamam turtui ir žemės ūkio sektoriaus kreditavimui.

DnB NORD bankas turi šias dukterines bendroves:

1. UAB „DnB NORD lizingas“
2. UAB „DnB NORD investicijų valdymas“
3. UAB „DnB NORD būstas“

Bankas turi platų tarptautinį tinklą: skyrius Stokholme, Helsinkyje, Vilniuje, Londone, Singapūre, t.t.; dukterines bendroves Rygoje, Varšuvoje, Liuksemburge, Ciuriche, atstovybes Taline, Oslo, Pekine, Budapešte, Prahoje.

Banko DnB NORD būstinėje šiuo metu yra Kopenhagoje.

DnB NORD banko vizija.

- Mūsų tikslas - būti dinamiškiausia ir patikimiausia finansine institucija Lietuvoje. Komandinis darbas ir paprastumas mums padeda būti veikliais ir dinamiškais.
- Kartu su DnB NORD grupe siekiame būti vienu iš trijų stipriausių bankų Baltijos regione

DnB NORD banko misija.

- Mes - bankas Jums ir jūsų verslo ateičiai. Tikime, kad viskas - įmanoma. Kiti bando, o mes įgyvendiname!
- Mes padedame realizuoti Jūsų siekius, būdami svarbia Jūsų verslo ir kasdienio gyvenimo dalimi
- Mums iššūkiai – tai naujos galimybės atkakliai dirbant pasiekti geriausių rezultatų

DnB NORD banko vertybės:

1. Dinamiškumas: mes veržiamės pirmyn!
2. Paprastumas: paprastas sprendimas geresnis už sudėtingą!
3. Komandos dvasia: kartu mes – stipresni!
4. Patikimumas: savo banką mes kuriame atsakingai ir sąžiningai

DnB NORD banko strateginiai prioritetai:

1. Pagrindinė veiklos kryptis – mažmeninė bankininkystė (individualūs klientai bei smulkaus verslo įmonės)
2. Teikiame visas paslaugas verslo klientams
Teikiame investicinės bankininkystės, turto valdymo ir lizingo paslaugas

2006 12 01 tarptautinė reitingų agentūra FitchRatings AB DnB NORD bankui suteikė šiuos patikimumo reitingus:

6 lentelė

DnB NORD banko reitingai

Ilgalaikio skolinimosi reitingas/perspektyva	Trumpalaikio skolinimosi reitingas	Individualus reitingas	Paramos reitingas
A/ Stabili	F1	D	1

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

2.1. DnB NORD banko kreditų portfelis ir jo sudarymo principai

Kredituodamas savo klientus bankas juos kirsto į tris kategorijas: verslo klientai (įmonės, kurių apyvarta viršija 10 mln. Lt per metus arba kreditas viršija 2 mln. Lt, savivaldybės), mažmeniniai klientai (gyventojai, ūkininkai ir SVĮ) ir finansinės institucijos (draudimo bendrovės, investicinės bendrovės ir kt.).

Norėdamas diversifikuoti savo kreditų portfelį bei sumažinti sisteminę portfelio riziką bankas yra nustatęs skolinimo limitus atskiroms ūkio šakoms. Limitų nustatymo tikslas yra siekis įvertinti ir diversifikuoti įvairių ekonominės veiklos rūšių kreditavimo rizikos laipsnį bei apriboti vienos ūkio šakos kreditavimo koncentracijos riziką.

Nustatomi dviejų rūšių skolinimo limitai:

1. procentiniai skolinimo limitai pagal ūkio šakas nuo viso verslo klientų paskolų portfelio vertės;
2. apimties limitai.

Skolinimo limitai verslo klientams pagal ūkio šakas nustatomi atsižvelgiant į:

- o Ekonominių tyrimų padalinio atliktą ūkio šakų analizę bei nustatytus reitingus;
- o paskolų portfelio struktūrą bei jos pokyčius pagal ūkio šakas, rizikos grupes;

- o ūkio šakų nuostolingumo įvertinimą (sukauptus pakankamai istorinių duomenų);
- o Lietuvos BVP struktūrą;
- o Banko strateginius tikslus.

Papildomai nustatomas procentinis limitas skolinimui, viršijančiam dviejų metų laikotarpį, ūkio šakoje Didmeninė, mažmeninė prekyba; transporto priemonių remontas. Atsižvelgiant į mažą ūkio šakos riziką, skolinimo limitai verslo klientams nenustatomi šioms ūkio šakoms:

- o Viešasis valdymas, gynimas
- o Sveikatos priežiūra, socialinis darbas

Apimties limitais apribojamas skolinimas tiems verslo klientams, kurie priskiriami 5-ioms žemiausius reitingus gavusioms ūkio šakoms. Apimties limitas nustatomas atsižvelgiant į ataskaitiniu laikotarpiu verslo klientams suteiktų paskolų portfelį toje ūkio šakoje, esamus ir išankstinius įsipareigojimus bei susitarimus su klientais. Kaip taisyklė, vadovaujamasi principu, kad Bankas sustabdo verslo klientų, priskirtų 5 žemiausius reitingus turinčioms ūkio šakoms, kreditavimą.

Kredituodamas įvairius projektus bankas didelį dėmesį skiria ir aplinkosaugos reikalavimams. Kreditas, kuris viršija 100 000 litų ūkio subjektui, kurio planuojama ūkinė veikla (gamybinių objektų statyba ir rekonstrukcija) arba numatomi esamos veiklos pokyčiai (gamybos modernizavimas, profilio pakeitimas, naujos gamybos įdiegimas esamuose pastatuose) gali turėti poveikį aplinkai yra nagrinėjami atskirai. Visi banke nagrinėjami projektai kreditui gauti turi būti peržiūrimi, įvertinant jų poveikį aplinkai.

Pirmoji aplinkosauginės atrankos procedūra - nustatyti aplinkos rizikos kategorijos lygį, naudojant banko aplinkosaugos rizikos kategorijos nustatymo sąrašą, kuriame nurodomos tokios rizikos kategorijos:

I kategorija (maža rizika) - į šią kategoriją įeina kreditai finansuoti tuos projektus, kai tikimasi, kad jų įtaka aplinkai bus nereikšminga, ir kad jiems nereikės detalaus aplinkosauginio įvertinimo. Tačiau iš tokių projektų reikalaujama laikytis visų taikytinų aplinkosaugos, sveikatos apsaugos ir darbo saugos nuostatų. Projektų derinimui reikalingas savivaldybės aplinkos apsaugos skyriaus ir Aplinkos ministerijos regioninio departamento pritarimas.

II kategorija (vidutinė rizika) - į šią kategoriją įeina kreditai finansuoti įmonių projektus tuose veiklos sektoriuose, kuriuose gali būti nustatytas poveikis aplinkai. Šiems projektams yra privalomas pilnas projekcinės dokumentacijos nagrinėjimas, kurį atlieka Aplinkos ministerijos regioninis departamentas, o prieš tai - savivaldybės aplinkos apsaugos skyrius. Derinančios institucijos turi teisę iškelti tam tikras aplinkosaugines sąlygas, kurias projekto užsakovas privalo įvykdyti.

III kategorija (didelė rizika) - į šią kategoriją įeina kreditai finansuoti įmonių projektus tuose veiklos sektoriuose, kuriuose gali būti nustatytas žymus, neigiamas ir/ar ilgalaikis poveikis aplinkai, kurio dydį pradiname paskolos vertinimo etape yra sunku apibrėžti. Šiems projektams reikalingas pilnas poveikio aplinkai vertinimas, taip pat galimų poveikio sušvelninimo priemonių, techninių-ekonominių alternatyvų bei ekologinio monitoringo priemonių nagrinėjimas. Šių projektų poveikio aplinkai vertinimas, dokumentacijos derinimas ir tvirtinimas yra Aplinkos ministerijos prerogatyva.

Jei įmonės, prašančios kredito, planuojama ūkinė veikla nepatenka į banko aplinkosaugos reikalavimų neatitinkančių veiklos sričių sąrašą, kredito specialistas privalo patikrinti, ar šios įmonės planuojama ir esama pagrindinė ūkinė veikla nėra:

- ginklų ar karinės įrangos gamyba;
- tabako produktų ar stiprių alkoholinių produktų gamyba;
- kazino ar kitų azartinių žaidimų organizavimas.

Įmonei, besiverčiančiai ar planuojančiai verstis šia ūkine veikla, suteikiamų kreditų suma negali būti didesnė negu 5 proc. banko kreditų portfelio

Individualių klientų paskolų portfelis

Per 2005 metus DnB NORD banko (tuo metu dar buvęs NORD/LB) paskolų gyventojams portfelis padidėjo 552 mln. Lt, arba 59 proc., ir metų pabaigoje pasiekė 1,5 mlrd. Lt. Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje Bankas užėmė 17,43 proc. šalies paskolų gyventojams rinkos. Banko išduotų vartojimo paskolų portfelis per metus padidėjo 99 proc. iki 480 mln. Lt. Būsto paskolų portfelis išaugo 45 proc. ir viršijo milijardą litų.

Banke laikomos gyventojų lėšos per 2005 m. padidėjo 385 mln. Lt, arba 45 proc., ir ataskaitinių metų pabaigoje sudarė 1,3 mlrd. Lt, tai sudarė 9,4 proc. visų šalies bankuose laikomų gyventojų piniginių lėšų. Ataskaitiniais metais gyventojų indėliai Banke padidėjo 108 mln. Lt arba 19 proc. (iki 679 mln. Lt), o lėšos sąskaitose – 277 mln. Lt arba 84 proc. (iki 607 mln. Lt).

Ataskaitiniais metais Bankas:

- o pateikė rinkai naują kreditinį produktą – greitąjį vartojimo kreditą su draudimu;
- o patobulino būsto ir privačių kredito teikimo tvarkas ir procedūras;
- o su LR Finansų ministerija pasirašė sutartį dėl valstybės remiamų būsto kreditų teikimo;
- o pasirašė atnaujintos redakcijos sutartį su UAB „Būsto paskolų draudimas“;
- o rinkai pateikė naują taupymo produktą – universalųjį indėlį;
- o išleido informacinį leidinį apie būsto kreditų gavimo etapus ir veiksmų schemą;

- o didino papildomą vertę klientams, imantiems būsto kreditus: atnaujino partnerių, dalyvaujančių būsto kreditų programoje „+100 draugų“ sutartis ir papildė dalyvių sąrašus;
- o organizavo mažmeniniams klientams skirtų produktų pardavimo skatinimo kampanijas.

SVĮ klientų paskolų portfelis

Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimas 2005 m. buvo vienas iš banko veiklos prioritetų. 2005 m. Banke buvo atidaryta 2900 smulkaus ir vidutinio verslo subjektų sąskaitų. Per ataskaitinį laikotarpį SVĮ paskolų likutis išaugo 209,8 mln. Lt, arba 75,9 proc., o smulkių ir vidutinių įmonių indėlių likučiai padidėjo 120,6 mln. Lt, arba 21,6 procento.

Smulkaus ir vidutinio verslo sektoriaus paskolų ir indėlių portfelių augimui įtakos turėjo:

- standartinių produktų (paskola, kredito linija, overdraft'as) platinimas SVĮ;
- SVĮ paslaugų krepšelio platinimas ir lojalaus kliento statuso teikimas;
- SVĮ reitingų sistemos tobulinimas.

Daug dėmesio banke skiriama veiklą pradedantiems verslo klientams – šioms įmonėms buvo taikomas specialus paslaugų krepšelis. 2005 m. Bankas toliau aktyviai tęsė bendradarbiavimą su UAB „Investicijų ir garantijų fondas“ bei UAB „Žemės ūkio paskolų garantijos fondas“ ir buvo viena iš aktyviausių kredito institucijų, išduodančių kreditus SVĮ su pastarųjų fondų garantijomis. Numatoma, kad smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimas išliks vienu iš svarbiausių banko verslo plėtros segmentų.

Verslo klientų paskolų portfelis

2005 m. DnB NORD banko veikla verslo bankininkystės srityje buvo ypač sėkminga. Išduotų paskolų portfelis augo greičiau negu rinka, o indėlių portfelio apimtis tolygiai didėjo. Stambiaus ir vidutinio verslo klientų paskolų portfelis per ataskaitinius metus išaugo 658 mln. Lt ir peržengė 2 mlrd. Lt ribą. Pažymėtina, kad žymiai padidėjo banko komisinės pajamos už verslo klientams suteiktas atsiskaitymų, grynųjų pinigų aptarnavimo ir kitas paslaugas.

Rinkoje bankas vertinamas kaip patikimas finansinis partneris, suprantantis įmonių poreikius, siūlantis lanksčius, greitus ir konkurencingus sprendimus. Didelį dėmesį per ataskaitinius metus bankas skyrė projektų ir statybų finansavimui. Investicinių projektų ir nekilnojamo turto vystymui

buvo suteikta virš 200 mln. Lt paskolų. Sėkmingai pradėti vykdyti pirmieji banko finansuoti projektai, kurie gavo ES struktūrinių fondų paramą.

Bankas toliau tobulino prekybos finansavimo produktus, didino jų pardavimo apimtis. Faktoringo apyvarta per 2005 m. Banke išaugo 3,5 karto. Augo garantijų, akredityvų ir inkaso pardavimo apimtys.

Numatoma, kad 2006 m. banko verslo klientų paskolų portfelis toliau tolygiai didės. Ypatingas dėmesys bus skiriamas ilgalaikių ryšių su klientais įtvirtinimui. Planuojama didinti kompleksinių paslaugų pardavimą verslo klientams, siūlant platų Banko antrinių įmonių bei mažmeninės bankininkystės produktų spektrą. Pinigų rinkos fondas, banko leidžiamos obligacijos ir kiti išdo produktai sudarys klientams puikias galimybes pelningai investuoti laisvas lėšas.

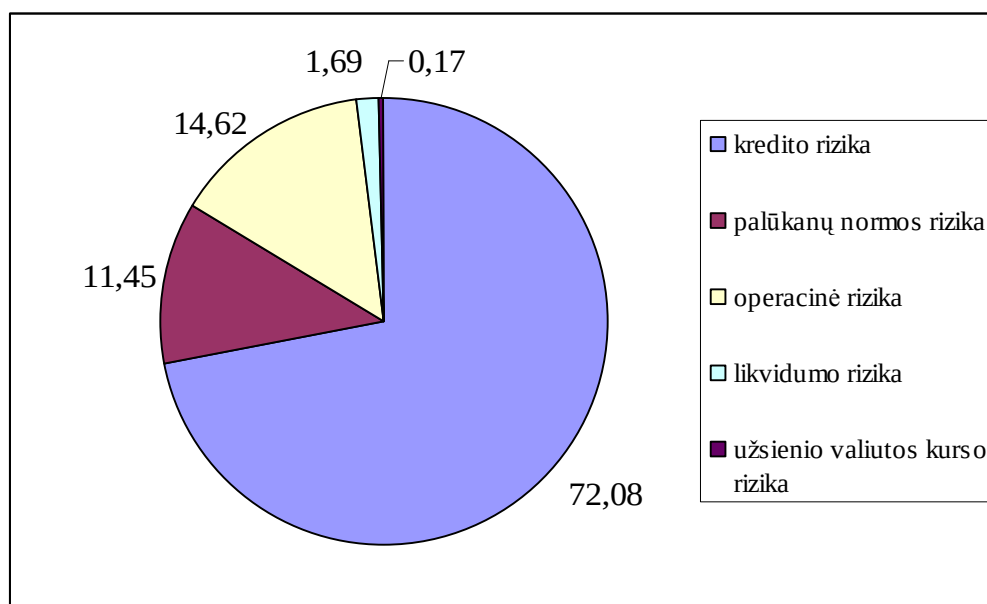
Norvegiško kapitalo atėjimas sustiprins banko kapitalo bazę ir sumažins finansinių resursų kainą. DnB NOR patirtis, šios finansinės grupės aptarnaujamų klientų interesai Lietuvoje, leis Bankui pasiūlyti rinkai naujus produktus ir pritraukti naujų klientų. Banko akcininkų potencialas sudaro prielaidas konkurencingomis sąlygomis Bankui savarankiškai ar DnB NORD grupės sudėtyje finansuoti didelės apimties verslo klientų projektus.

2.2. Paskolų portfelį įtakančių rizikų valdymas

Banko rizikos valdymo tikslas – užtikrinti pakankamą kapitalo grąžą laikantis konservatyvios rizikos valdymo politikos. Banko prisiimamos rizikos mastas yra griežtai apribotas galiojančios limitų sistemos. Limitai nustatomi banko grupei, jų kontrolė yra centralizuota. Diegdamas pažangią rizikos valdymo politiką, bankas siekia ne tik minimizuoti potencialią riziką, bet ir pagerinti kainodarą bei pasiekti efektyvų kapitalo paskirstymą. Siekiant įvertinti tikėtinus nuostolius, sąlygotus likvidumo, valiutos kurso, palūkanų normos, operacinės, nuosavybės vertybinių popierių bei kredito rizikų, banke kiekvieną ketvirtį atliekamas Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Rizikos kapitalo ir galimos rizikos apskaičiavimui naudojami standartinio, tikėtino ir blogiausio atvejo scenarijai.

Pagrindinis rizikos valdymo principas – atskirti visų rūšių rizikos valdymo funkciją nuo rizikos prisiėmimo, t.y. nuo struktūrinių padalinių, tiesiogiai bendraujančių su klientais.

Bankui tapus DnB NORD grupės nariu, diegiami pažangūs rizikos valdymo ir kontrolės metodai naudojami Norvegijos banko DnB NOR Bank ASA. 2005 m. banke trečius metus vykdomas Bazelio komiteto kapitalo susitarimo (Basel II) įgyvendinimo projektas, kitais metais projekto žingsniai bus derinami su didžiausiu banko akcininku DnB NOR.

5 pav. DnB NORD banko rizikos struktūra 2005 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslėlio pagrindinės rizikos įtakančios banko veiklą yra: kredito, operacinė ir palūkanų normos rizika. Kitos rizikos nors ir egzistuoja, tačiau neturi tokio stipraus poveikio banko veiklos rezultatams.

Kaip jau buvo aptarta teorinėje darbo dalyje DnB NORD bankas, kaip ir kiekvienas kitas bankas formuodamas savo kreditų portfelį susiduria su šiomis pagrindinėmis rizikomis:

1. Kredito rizika
2. Likvidumo rizika
3. Palūkanų normos rizika

Kaip kiekvieną iš šių rizikų valdo DnB NORD bankas panagrinėsiu plačiau.

2.2.1. Kredito rizika

Kredito rizika – tai rizika patirti nuostolius dėl skolininkų įsipareigojimų Bankui nevykdymo. Kreditavimo rizika yra reikšmingiausia banko rizikos struktūroje. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai rodo, kad banko tikėtini nuostoliai dėl kredito rizikos sudarytų apie 72 proc. visų tikėtinų nuostolių.

Pagrindinis kreditavimo veiklos tikslas yra tokios paskolų portfelio struktūros ir kokybės išlaikymas, kuris užtikrintų banko pelningumą tiek trumpalaikėje, tiek ilgalaikėje perspektyvoje. Siekiant išvengti didelės koncentracijos rizikos, vykdomas nuolatinis tiek atskirų klientų, tiek verslo sektorių rizikos laipsnio monitoringas. Sprendimus dėl didelių paskolų suteikimo gali priimti tik

tam kompetenciją turintis kolegialus organas. Kredito rizika valdoma atliekant išsamią kliento analizę prieš suteikiant kreditus bei vykdant monitoringą po jų suteikimo. Rizikos vertinimui yra naudojamos banko sukurtos standartizuotos paskolų/klientų vertinimo balais (scoring) ir reitingavimo priemonės, kurios yra nuolat tobulinamos ir kurių patikimumas yra nuolat tikrinamas, vadovaujantis atliekama istorinių duomenų apie dėl kredito rizikos patirtus nuostolius analizės rezultatais.

Galimą koncentraciją tam tikruose verslo sektoriuose tiek Banko, tiek Banko grupės mastu riboja atskiriems verslo sektoriams nustatyti Banko vidiniai procentiniai bei apimtys skolinimo limitai. Verslo sektoriams skolinimo limitai nustatomi remiantis vertinimu, kuris atliekamas naudojant verslo sektorių reitingavimo modelį.

2005 m. Banko paskolų portfelis pagal verslo sektorius buvo gerai diversifikuotas. Per metus labiausiai išaugo apimtys paskolų, suteiktų statybos ir nekilnojamojo turto plėtros (beveik 3 kartus), viešbučių ir restoranų (2,5 karto) bei transporto, sandėliavimo ir nuotolinių ryšių (1,9 karto) sektoriams. Šių trijų verslo sektorių dalis visame verslo klientų paskolų portfelyje padidėjo beveik 10 proc. punktų, daugiausia apdirbamosios pramonės sektoriaus sąskaita, kurio apimtys augo ne taip sparčiai ir dalis visame verslo klientų paskolų portfelyje sumažėjo 5,6 proc. punkto.

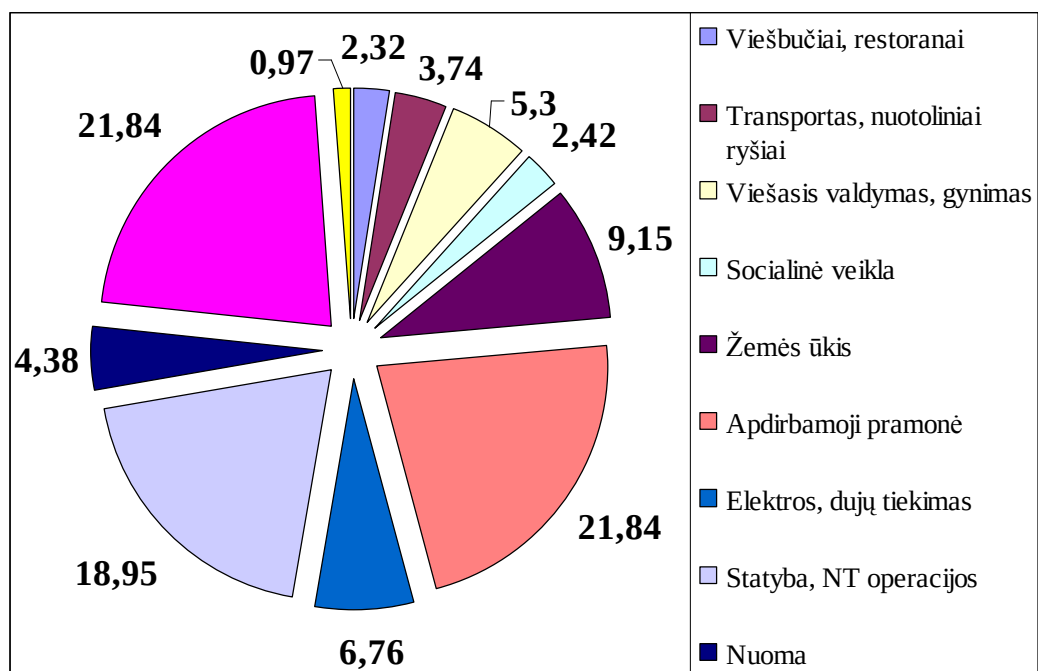
Atsižvelgdamas į naujus Lietuvos banko bei 39-ojo TFAS reikalavimus, Bankas 2005 m. pabaigoje įdiegė naujas paskolų vertinimo taisykles, kuriomis vadovaujantis specialieji atidėjimų reikšmingoms paskoloms, kurioms yra nustatyti nuostolio įvykiai, sudaromi vertinant jas individualiai pagal diskontuotų pinigų srautų metodą, o nereikšmingoms paskoloms (didžiajai daliai Banko mažmeninių klientų – gyventojų, ūkininkų, SVĮ), kurioms nustatyti nuostolio įvykiai, specialieji atidėjimai sudaromi remiantis istoriniais duomenimis apie faktinius atitinkamo segmento nuostolius. Nauja metodika įgalina tiksliai įvertinti laukiamus nuostolius didelio skaičiaus pablogėjusiosios kokybės nereikšmingų paskolų, ir tuo pačiu suteikia galimybę skirti daugiau dėmesio didžiausių Banko skolininkų, kuriems nustatyti nuostolio įvykiai, individualiam vertinimui pagal diskontuotų pinigų srautų metodą.

Gerą Banko paskolų portfelio kokybę atspindi išlaikomas žemas atidėjimų paskolų nuostoliams ir paskolų portfelio santykinio rodiklio lygis, kuris 2004 m. ir 2005 m. buvo atitinkamai 0,81 ir 0,64 procento. Bankas ir toliau ypatingą dėmesį skiria mažmeninės bankininkystės sektoriui skirtų produktų kredito rizikos valdymo tobulinimui. 2005 m. Bankas tęsė pasirengimą planuojamam naujų empiriškai pagrįstų standartizuotų paskolų ir skolininkų vertinimo priemonių, pritaiktų vartojimo ir hipotetinėms paskoloms, įdiegimui 2006 metais.

Vykdant Basel II projektą, numatoma tobulinti 2004 m. įdiegtą istorinių duomenų analizę pagrįstą standartizuotą SVĮ skolininkų ir paskolų vertinimo priemonę, skirtą sprendimams priimti dėl paskolų suteikimo, jų įkainojimui bei paskolų monitoringo vykdymui, atsižvelgiant į DnB NOR

Bank ASA sukurtą Regioninį modelį. Ataskaitiniais metais buvo tobulinami atskirų skolininkų segmentų rizikos kaštų kiekybinio vertinimo, jų diferencijavimo metodai, ypatingą dėmesį skiriant įvairiems mažmeninės bankininkystės segmentams.

2006 m. ypatingas dėmesys bus skiriamas kredito rizikos duomenų bazės vystymui, kuri šiuo metu apima istorinius duomenis apie Banko suteiktas paskolas ir klientus nuo 2000 metų. Bus pradėtas skolininkų vertinimo sistemos sugretinimas su DnB NOR Bank ASA naudojama reitingų skale. Numatoma tobulinti naujas Banko paskolų vertinimo taisykles, kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis procedūras.

6 pav. Verslo klientų paskolų portfelio struktūra 2005 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

AB DnB NORD banko kredito rizikos strategija apibrėžia esminius skolinimo principus ir apima visus produktus, susijusius su kredito rizika, kurią prisiima Bankas ir dukterinės bendrovės. Kredito rizikos strategiją tvirtina Banko taryba, ši atsakomybė banke negali būti deleguojama.

Bankas laikosi konservatyvios kredito rizikos strategijos. Protingas rizikos valdymas yra vienas iš prioritetinių Banko vadovybės uždavinių. Kredito rizikos valdymo sistema turi užtikrinti, kad būtų nustatomi, analizuojami bei įvertinami potencialūs ir esami pavojai ir, kad su rizika susijusi informacija būtų sistemškai bei reguliariai perduodama už atitinkamų sprendimų priėmimą atsakingiems vadovams. Monitoringo sistema turi užtikrinti, kad ankstyvoje stadijoje būtų nustatytos pavojingos Banko augimui aplinkybės.

DnB NORD banko kreditavimo dokumentuose numatyta, kad kredito rizikos strategija turi būti peržiūrima kasmet ir, esant poreikiui, koreguojama pagal verslo strategiją bei rinkos aplinką.

Taip pat numatyta, kad siekiant suformuoti pelningą žemos rizikos paskolų portfeli, būtina reguliariai atnaujinti skolinimo procedūras ir taisykles.

Banko kredito rizikos strategijoje numatyti teikiamų kreditų grąžinimo šaltinių ir terminų prioritetai: grąžinimo šaltiniai turi būti aiškūs ir akivaizdūs; skolinimas, pagrįstas vien tik užstatu, netoleruojamas; turi būti numatyta aiški kliento verslo perspektyva iki galutinio kredito grąžinimo termino; kreditų fiziniams asmenims terminai yra nustatomi, atsižvelgiant į kredito tikslą ir kliento perspektyvas darbinėje/asmeninėje veikloje. Bankas visų pirma turi įvertinti kiekvieno kliento mokumą.

Individualių klientų kredito rizikai valdyti naudojama scoring metodika, kuri buvo visiškai atnaujinta 51 proc. NORD/LB banko akcijų nusipirkus didžiausiam Norvegijos bankui DnB NOR. Ši metodika yra sukurta remiantis 2002 metų Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimais. Remiantis šia vertinimo sistema yra nustatoma kreditų negrąžinimo tikimybė bei rizikos kaštai, kuriais yra didinama bendra kreditų palūkanų norma klientams, kurie surinko mažesnę balų skaičių ir gavo žemesnę reitingą.

Remiantis šia kredito įvertinimo metodika klientai yra įvertinami taškais. Priklausomai nuo surinktų taškų kredito ėmėjui priskiriama rizikos grupė. Jei kredito grąžinimą užtikrina kitas fizinis asmuo, jis lygiai taip pat yra įvertinamas pagal tą pačią metodiką. Šis klientų įvertinimo metodas naudojamas ne tik išduodant naujas paskolas, bet ir keičiant sąlygas senosioms, kreditų monitoringo metu.

Vertinant klientų kreditingumą kredito reitingui nustatyti pagrindiniai faktoriai yra šie:

Amžius. Vertinant kredito gavėją skaičiuojamas jo amžius baigus grąžinti kreditą. Banko kreditavimo vadovas numato, kad galutinis kredito grąžinimo terminas yra iki tol kol klientui sukanka 65 metai. Statistiškai, mažiausiai rizikinga klientų amžiaus grupė: 25-45 metai. Toks kredito ėmėjo amžius laikomas pačiu produktyviausiu.

Išsilavinimas. Labiausiai vertinami klientai turintys aukštąjį išsilavinimą. Prasčiausią reitingą gauna klientai turintys tik vidurinį ar net neturintys vidurinio išsilavinimo.

Gyvenamoji vieta. Visa Lietuva yra suskirstyta į keletą regionų priklausomai nuo kliento gyvenamosios vietos. Šis suskirstymas atspindi pragyvenimo lygio skirtumus įvairiuose Lietuvos miestuose. Tas pats klientas aukštesnę reitingą turės gyvendamas Kelmėje, nei pvz. Vilniuje.

Šeimyninė padėtis. Jei klientas yra susituokęs, sutuoktinis į kreditavimo sutartį įtraukiamas bendraskolius. Tai sumažina kredito riziką, kadangi už kredito grąžinimą atsakingi du asmenys.

Išlaikytinių iki 18 m. skaičius. Didesnė šio rodiklio reikšmė rodo mažesnę „laisvų pinigų“ kiekį. Tačiau esant pakankamoms pajamoms šio rodiklio reikšmė tampa neaktuali reitinguojant klientą.

Pagrindinis pajamų šaltinis. Aukščiausią įvertinimą gauna klientai, kurie nuolatinės pajamas gauna atlyginimo pavidalu. Prasčiausią reitingą turėtų asmenys negaunantys reguliarių pajamų (pvz. verslo liudijimas), kadangi tokio kliento mėnesiniai pinigų srautai yra sunkiai prognozuojami.

Pagrindinės darbovietės veiklos pobūdis. Tai visiškai nauja reikšmė lyginant su senuoju banko scoring'u. Labiausiai vertinami klientai dirbantys biudžetinėse ar finansinio tarpininkavimo įstaigose.

Darbo trukmė paskutinėje darbovietėje. Dažnas darboviečių keitimas rodo kliento pajamų nestabilumą. Kreditas gali būti išduodamas tuo atveju, jei klientas paskutinėje darbovietėje dirbo bent 3 mėnesius ir kliento darbo sutartis nėra terminuota (jei sutartis terminuota, kreditas išduodamas iki darbo sutarties pabaigos).

Būsto tipas. Aukštą reitingą gauna klientai turintys savo vardu registruoto nekilnojamojo turto, nes paskolos nemokėjimo atveju, bankas įgauna teisę išieškoti nukreipti į šią turto rūšį.

DTI. Rodiklis, parodantis įsipareigojimų ir pajamų santykį. Šiam santykiui esant virš 50 proc., kreditavimas nėra įmanomas.

Kreditavimo istorija. Teigiamą kreditavimo istoriją laikoma tokia kreditavimo istorija, kada kredito gavėjas ar jo sutuoktinis banke neturi arba nėra turėjęs bet kokių III-V rizikos grupei priskirtų, pradelstų daugiau kaip 60 dienų arba nurašytų kreditų.

Įvertinus aukščiau išvardintus faktorius klientas gauna įvertinimą nuo A+ iki D, kur A+ yra aukščiausias kredito įvertinimas. Esant įvertinimui B ir žemiau, iš kliento reikalaujama turėti nekilnojamojo turto. Esant kliento įvertinimui raide D, dažniausiai paskolų prašymai nėra patenkinami.

Kreditų monitoringas

Nemažą reikšmę valdant kredito riziką užima – kreditų monitoringas prieš ir po paskolos išdavimo, nes svarbu įvertinti ne tik kliento galimybę grąžinti paskolą ją išduodant, bet stebėti paskolos būklę bei vykdomas sąlygas jau po kredito išdavimo.

Kreditų monitoringas yra kreditų rizikos valdymo bei kreditų administravimo proceso dalis. Kreditų monitoringas yra nuolatinis kredito gavėjo ir kredituojamo objekto būklės stebėjimas ir analizė nuo kredito sutarties pasirašymo iki kredito visiško sugrąžinimo bankui. Kreditų

monitoringo metu atliekamai kredito priežiūros kokybei keliama tie patys reikalavimai, kaip ir suteikiamo kredito vertinimui.

Kreditų monitoringo tikslas yra savalaikis galimų problemų išaiškinimas bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar juos sumažinti. Teigiamu kredito gavėjo vystymosi atveju, kreditų monitoringas suteikia galimybę pasiūlyti klientui naujas banko paslaugas. Periodiškai atnaujinta informacija apie kredito gavėjo sugebėjimą grąžinti kreditą, vykdyti kitus įsipareigojimus bankui bei apie kredito užtikrinimo priemones ir jų vertę pateikiama sprendimą priėmusiam kompetencijos lygmeniui.

Kredito monitoringas atliekamas juridiniams ir fiziniams asmenims suteiktiems kreditams, iki tol, kol nepradėtas išieškojimas įstatymų nustatyta tvarka, neiškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla.

Viena iš pagrindinių monitoringo priemonių yra - išankstiniai rizikos įspėjimo signalai (IRIS) – tai požymių, leidžiančių iš anksto nustatyti galimą kliento finansinės būklės pablogėjimą, ir priemonių, leidžiančių juos užkirsti, visuma.

Pardavimų vadybininkas ir kreditų analitikas pagal galimybę turi sekti masinėse informavimo priemonėse pasirodančią informaciją apie esminius pasikeitimus kliento veikloje, kad patikrintų jos atitikimą banko turimai informacijai ir išanalizuotų jos poveikį kliento sugebėjimui grąžinti kreditą. Kliento apyvartų mažėjimas banko sąskaitose yra lengviausiai ir greičiausiai identifikuojamas problemų indikatoriaus.

IRIS indikatoriai gyventojams:

- įmonė, kurioje dirba kredito gavėjas turi finansinių sunkumų;
- neigiami gandai žiniasklaidoje apie įmonę, kurioje dirba kredito gavėjas, ar jos vadovus;
- apie patį kredito gavėją pasirodė neigiami gandai (pvz.: po kredito sutarties pasirašymo pasirodė informacija apie su kredito gavėju susijusius teisinius procesus);
- kredito gavėjas prarado darbą, arba nuolatinių papildomų pajamų šaltinį.

IRIS indikatoriai įmonėms yra pavaizduoti žemiau esančiame paveiksle.

7 lentelė

IRIS indikatoriai įmonėms

Valdymo veiksniai	- Savininkų, vadovaujančių darbuotojų pasikeitimas, liga ar mirtis - Auditorių pasikeitimas - Nuosavybės pasikeitimas (bet koks esminis įsigijimas / pardavimas) - Neigiama vieša informacija - Problemos su darbuotojais - Problemos, atsiradusios dėl sunkaus ar ilgalaikio bylinėjimosi - Vengimas atsakyti į klausimus, susijusius su dabartinių ir būsimų pareigų įvykdymu - Ženklus prekių (bei atsargų) kainų pokytis - Reikšminga technologijų pažanga - Valdymo apskaitos nebuvimas ar trūkumas - Apskaitos metodų pasikeitimas
Finansiniai veiksniai	- Maržos mažėjimas - Iš pinigų srautų kreditas ir/ar palūkanos mokamos su sunkumais / pavėlavimais - Per didelė pardavimų koncentracija - Pardavimų nuosmukis arba per daug greitas jų augimas - Bendras pardavimų ir išlaidų, susijusių su personalu, augimas mažėjant maržai ir įplaukoms - Esminis palūkanų normos pasikeitimas - Neproporcingas pridėtinų išlaidų, viso turto/pardavimų bei viso turto/pelno santykio augimas mažėjant maržai ir įplaukoms - Nukrypimai nuo sezoninių tendencijų
	- Grynujų pinigų /likvidumo santykio mažėjimas - Overdraftas arba atnaujinta Kredito linija išnaudojama visiškai be kredito linijos panaudojimo svyravimų - Perteklinis, sugadintas ar pasenęs inventorių - Inventoriaus, gautinų sumų ir turto "koeficientų, išreikštų dienomis" mažėjimas - Pailgėjęs vidutinis gautinų sumų laikotarpis - Pradelstų gautinų sumų skaičiaus didėjimas - Pernelyg didelės sumos, gautinos iš dukterinių įmonių ir filialų - Didelis finansinis svertas - Mokėtinų sumų vėlavimai - Apyvartinių lėšų mažėjimas - Aukštas nematerialaus turto ir prestižo lygis - Neproporcingas trumpalaikių įsipareigojimų ir likvidumo augimas
Išorės veiksniai	- Bet kokia nepalanki ekonominė ar verslo šakos informacija - Esminės politinės ar ekonominės rinkos permainos kliento veikimo zonoje - Kitų susitarimų pažeidimas - Kokybės sertifikato, patentų, leidimo verslui vystyti praradimas - Reitingų pasikeitimas - Nepalanki nacionalinio ir tarptautinio vystymosi tendencija - Tiesiogiai susijęs force majeure - Neįprastai padidėjęs prekybos partnerių pasiūlymų skaičius - Pasikeitimai, sąlygojantys banko ir prekybos finansavimo kontrolę

Saltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

Kreditai savivaldybėms ar kitoms respublikinėms ir vietinio valdymo įstaigoms

Savivaldybėms ar kitoms respublikinėms ir vietinio valdymo įstaigoms suteiktiems kreditams atliekamas tik nemokų ir IRIS monitoringas. Viešųjų įstaigų kreditų monitoringas prilyginamas verslo klientų monitoringui.

Kreditai gyventojams ir verslo klientams

Gyventojams monitoringas atliekamas tik nemokų ir IRIS monitoringas. Finansinių duomenų monitoringas ūkininkams yra vykdomas vieną kartą metuose, gavus metinį balansą ar pirminės buhalterinės apskaitos žurnalą, pagal tuos pačius principus kaip kredito monitoringas verslo klientams, pagal metiniam monitoringui taikomas procedūras. Visiems verslo klientams atliekamas ketvirtinis kredito monitoringas.

Gyvenamosios paskirties objektų statybos finansavimo ir projektų finansavimo kreditų monitoringas

Projektų ir statybos projektų kreditų monitoringas apima:

1. Standartinį kredito monitoringą, kuris atliekamas šioje tvarkoje nustatytomis procedūromis ir principais.
2. Papildomą monitoringą, kurį sudaro:
 - Statybų monitoringas.
 - Ypatingi reikalavimai Statybos projekto monitoringui.

Monitoringas atliekamas:

- tiesioginiu būdu – t.y., kai kredito monitoringą atlieka banko padalinio pardavimų vadybininkas, atitinkamai atsakingas už klientą;
- netiesioginiu būdu – t.y. kai Verslo bankininkystės departamento Projektų ir statybų finansavimo skyriaus ekspertas netiesiogiai, per banko struktūrinį padalinį, atsakingą už tiesioginį kredito monitoringą, prižiūri kreditą.

Mėnesinis mokėjimų monitoringas atliekamas visiems kreditų gavėjams. Kreditų administratoriai ir pardavimų vadybininkai turi peržiūrėti, ar savalaikiai vykdomi mokėjimai pagal visas kreditavimo sutartis.

Ketvirtinio monitoringo atlikimo terminas nustatomas nuo kredito sutarties pasirašymo dienos kiekvieno kalendorinio ketvirčio pabaigai, per 20 dienų, gavus reikiamus dokumentus. Metinio monitoringo atlikimo terminas nustatomas – praėjus 12 mėnesių nuo kredito sutarties pasirašymo dienos ir po to kas 12 mėnesių.

IRIS signalų monitoringas individualiai vertinamiems klientams (verslo klientams, kurių bendras įsiskolinimas >300 TLTL, ir gyventojams, kurių bendras įsiskolinimas >500 TLTL arba suteiktų vartojimo kreditų ir limito kredito kortelėse suma >50 TLTL), atliekamas tokiu būdu:

8 lentelė

IRIS signalų monitoringas

Veiksmas atliekamas	Reikalingi veiksmai
----------------------------	----------------------------

Ketvirčio 3-o mėnesio 1-ą dieną	Pranešimo apie IRIS signalus pagal vadybininką sudarymas ir reikšmingumo kredito grąžinimui aiškinimasis.
Ketvirčio 3-o mėnesio 5-ą dieną	Pardavimų vadybininkas siunčia kreditų rizikos valdymo departamentui laisvos formos pranešimą apie pastebėtus IRIS signalus. Šis departamentas atlieka individualiai vertinamų klientų IRIS ataskaitų kontrolę.
Ne vėliau kaip per 15 dienų nuo pranešimų apie IRIS signalus	Gauti pranešimai apie pastebėtus IRIS signalus analizuojami ir vertinamas jų reikšmingumas kredito grąžinimui. Jei signalai vertinami kaip reikšmingi, kreditai perduodami spec. Aktyvų valdymo departamentui valdymui.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

2.2.2. Likvidumo rizika

Likvidumas – tai sugebėjimas už priimtina kainą finansuoti banko aktyvų padidėjimą dabartiniu metu ir reikiamu momentu ateityje bei sugebėjimas vykdyti finansinius įsipareigojimus, suėjus terminui.

Pinigų srautai - tai banko lėšų pritraukimo ir jų panaudojimo sukuriamos piniginės įplaukos bei išmokos.

Likvidumo rizika – tai rizika, kad bankas nesugebės laiku įvykdyti finansinių įsipareigojimų, bei rizika patirti nuostolių dėl staiga mažėjančių finansinių išteklių ir naujų lėšų, skirtų jiems padengti, kainos padidėjimo. Likvidumo rizikos valdymas Banke skirstomas į:

- einamojo likvidumo valdymą (iki 1 mėn.), kurio tikslas – patenkinti kasdienį lėšų poreikį, užtikrinti privalomųjų atsargų reikalavimų vykdymą ir Lietuvos banko nustatyto likvidumo normatyvo vykdymą. Tai likvidumo valdymas, pagrįstas būsimų pinigų srautų analize bei prognozuojamų pinigų srautų planavimu;
- trumpalaikio likvidumo valdymas – pagrįstas 1 metų laikotarpio Banko būsimų pinigų srautų analize bei pinigų srautų prognozavimu;
- ilgalaikio likvidumo valdymas – pagrįstas ilgo laikotarpio likvidumo spragos (**liquidity GAP**) analize.

Tapus DnB NORD bankų grupės nariu, bankui atsirado naujų galimybių pritraukti finansavimosi išteklių už minimalią kainą. Tai reikšmingai sumažins banko jautrumą likvidumo rizikai.

Bankas yra parengęs specialią likvidumo rizikos vertinimo ir valdymo procedūrą, limitų nustatymo tvarką, atskirų banko padalinių kompetenciją bei atsakomybę už likvidumo rizikos

valdymą. Ši tvarka parengta remiantis DnB NORD grupės likvidumo valdymo nuostatomis, privalomomis visiems DnB NORD grupės bankams.

Bankas priklauso DnB NORD grupei, yra nuolat stebimas ir kontroliuojamas DnB NORD. Be to, bankas privalo vykdyti Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą.

Pagrindiniai banko finansavimosi šaltiniai – klientų indėliai ir DnB NOR ir Nord/LB bankai. DnB NOR ir NORD/LB veikia kaip paskutinis likvidumo šaltinis bei suteikia visą trūkstamą finansavimą DnB NORD grupei (taip pat ir bankui) pagal proporciją 51% ir 49% (atitinkamai DnB NOR ir Nord/LB). Esant poreikiui bankas gali finansuoti savo veiklą ir iš kitų šaltinių.

Likvidumo rizikos valdymo tikslai:

1. užtikrinti, kad banko disponuojamų lėšų nuolat pakaktų įsipareigojimams vykdyti;
2. užtikrinti aktyvų augimo finansavimą;
3. užtikrinti LB likvidumo normatyvo ir privalomųjų atsargų reikalavimo vykdymą;
4. užtikrinti vidinių likvidumo limitų vykdymą;
5. efektyviai panaudoti laisvas banko lėšas.

Vidiniai likvidumo limitai – limitai nustatyti banko Aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto arba banko valdybos: likvidumo spragos limitas, finansavimosi rodiklio limitas, minimalus likvidumo rodiklis ir tikslinis likvidumo rodiklis.

Trumpalaikio likvidumo valdymas

Trumpalaikį likvidumą banke valdo Investicinės bankininkystės departamento Iždo skyrius, investuodamas ar pritraukdamas lėšas tarpbankinėje rinkoje, pirkdamas ar parduodamas skolos vertybinius popierius, sudarydamas skolos vertybinių popierių atpirkimo sandorius (tame tarpe ir su Lietuvos banku), valiutų pirkimo/pardavimo ir valiutų apsikeitimo sandorius bei naudodamas kitus finansinius instrumentus.

Privalomųjų atsargų reikalavimui, Lietuvos banko nustatytam likvidumo normatyvui bei vidiniams banko likvidumo limitams vykdyti pastarasis departamentas kasdien planuoja pinigų srautus, o banko struktūriniai padaliniai teikia tokią informaciją:

- *Atsiskaitymų departamento iždo operacijų skyrius* – apie sąskaitų užsienio valiuta likučius bei grynų pinigų judėjimą, įtakojantį banko korespondentinės sąskaitos LB likutį.
- *Verslo bankininkystės departamento verslo plėtros skyrius* – apie pinigų srautus iš inkaso, garantijų, akredityvų ir pan.
- *Verslo bankininkystės departamentas* – apie A sąrašo (verslo klientai su metine apyvarta virš 100 mln. Lt) klientams, o verslo centrai – apie B sąrašo (verslo klientai su metine apyvarta virš 10 mln. Lt) klientams suteikiamas paskolas ir kredito linijas,

viršijančias 5 milijonų litų sumą. Ši informacija teikiama raštu ar elektroniniu paštu ne vėliau kaip 1 darbo dieną prieš paskolos ar kredito linijos išmokėjimą, nurodant išmokėjimo datą ir sumą.

- *Verslo bankininkystės departamentas ir Verslo centrai* raštu ar elektroniniu paštu iki kiekvieno mėnesio paskutinės darbo dienos – apie per ateinantį mėnesį grąžinamas atitinkamai A ir B sąrašo klientų paskolas, viršijančias 5 milijonų litų sumą, nurodant sumas ir datas.
- *Verslo bankininkystės departamentas ir Verslo centrai* – apie atitinkamai A ir B sąrašo klientų planuojamus vietinius ir tarptautinius mokėjimo pavedimus, viršijančius 5 milijonų litų sumą (jei gauna tokią informaciją iš kliento).
- *Apskaitos departamento apskaitos politikos ir atskaitomybės skyrius* – apie likvidumo normatyvo vykdymą bei normatyvo skaičiavimą pagal praeitos darbo dienos balansinius duomenis. Jei dėl techninių kliūčių apskaitos departamento apskaitos politikos ir atskaitomybės skyrius iki 11 val. negali pateikti likvidumo rodiklio, finansinių rizikų departamento likvidumo ir rinkos rizikų skyrius apskaičiuoja prognozuojamą rodiklį pagal turimus duomenis.

Siekiant išvengti rizikos dėl nenumatytų likvidumo svyravimų aktyvų pasyvų valdymo komitetas nustato, o investicinės bankininkystės departamentas palaiko tikslinį Lietuvos banko likvidumo normatyvo lygį. Aktyvų pasyvų valdymo departamentas taip pat nustato minimalų likvidumo rodiklį. Investicinės bankininkystės departamentas kiekvieną dieną banko valdybai bei finansinių rizikų departamentas pateikia trumpalaikio likvidumo valdymo ir finansavimo ataskaitą.

Ilgalaikio likvidumo valdymas

Ilgalaikio likvidumo rizikos įvertinimui ir valdymui bankas naudoja pinigų srautų prognozę bei finansavimosi rodiklio limitą.

Pinigų srautų prognozės ataskaitą sudaro finansinių rizikų departamentas kartą per mėnesį prognozuodami vienerius metus į priekį. Pinigų srautų prognozės ataskaita sudaroma remiantis planuojamu banko paskolų ir indėlių portfelių augimu bei numatomu finansavimu iš DnB NOR ir Nord/LB bei kitų šaltinių.

Finansinių rizikų departamentas, iki kiekvieno mėnesio 10 dienos sudaro ataskaitą ir įvertina esamą likvidumo būklę, prognozuoja numatomų investicijų apimtį bei nustato papildomų išteklių pritraukimo poreikį. Finansinių rizikų departamentas sugeneruotą ataskaitą teikia aktyvų pasyvų komiteto valdymo nariams. Komiteto nariai, susipažinę su ataskaitoje pateikta informacija, įvertina

pateiktą likvidumo prognozę ir, esant poreikiui, inicijuoja veiksmus, reikalingus pakankamam banko likvidumui užtikrinti ir finansinio turto augimo poreikiui patenkinti.

Likvidumo limitai ir jų kontrolė

Likvidumo rizika banke vertinama naudojant likvidumo spragos ir finansavimosi rodiklio limitus.

Likvidumo spragos limitas riboja skirtumą tarp likvidaus turto ir trumpalaikių įsipareigojimų. Likvidumo spragai suskaičiuoti naudojami šie duomenys:

1. Skirtumas tarp banko turto ir įsipareigojimų atitinkamame termine, išskyrus indėlius iki pareikalavimo, klientams suteiktas paskolas, skolos vertybinius popierius ir privalomas atsargas (1).
2. „Nestabilūs“ indėliai iki pareikalavimo, naudojant DnB NORD Grupės aktyvų pasyvų valdymo komiteto nustatytą stabilumo koeficientą (2).
3. Skolos VP, padauginti iš DnB NORD Grupės aktyvų pasyvų valdymo komiteto nustatyto koeficiento (3).
4. Laukiamas paskolų portfelio augimas atėmus indėlių portfelio augimą per atitinkamą terminą. Augimas apskaičiuojamas remiantis planuojamo banko biudžeto duomenimis (4).

Likvidumo spraga skaičiuojama taip:

$$\text{Likvidumo spraga} = (1) - (2) + (3) - (4)$$

Likvidumo spraga skaičiuojama dviems terminams – iki 1 savaitės ir iki 1 mėnesio. Šiems terminams banko aktyvų pasyvų valdymo komitetas nustato likvidumo spragos limitus, remiantis DnB NORD grupės aktyvų pasyvų valdymo komiteto nustatytais limitais.

Finansavimosi rodiklis riboja banko balanso struktūros likvidumo riziką – nustatyta dalis banko paskolų portfelio turi būti finansuojama stabiliomis lėšomis. Finansavimosi rodikliui suskaičiuoti naudojami šie duomenys:

- Banko paskolų portfelis (1).
- Iki pareikalavimo ir terminuoti indėliai, padauginti iš stabilumo koeficiento (2).
- Indėliai, kai indėlio suma viršija 5% viso banko indėlių portfelio (3).
- DnB NOR ir Nord/LB ilgalaikis finansavimas (jei pradinis terminas ilgesnis nei 1 metai) (4).
- Kitų finansinių institucijų ilgalaikis finansavimas (likęs iki sandorio pabaigos terminas ilgesnis nei 1 metai) (5)

Finansavimosi rodiklis skaičiuojamas taip:

$$\text{Finansavimosi rodiklis} = ((2) - (3) + (4) + (5)) / (1)$$

Finansavimosi rodikliui banko aktyvų pasyvų valdymo komitetas nustato limitą, remiantis DnB NORD grupės nustatytais limitais.

Iki kiekvieno mėnesio 10 d. finansinių rizikų departamentas rengia likvidumo spragos ir finansavimosi rodiklio limitų vykdymo ataskaitą ir teikia aktyvų pasyvų komiteto nariams bei DnB NORD bankui Kopenhagoje. Finansinių rizikų arba vienam iš aktyvų pasyvų valdymo komiteto narių pareikalavus ataskaita svarstoma artimiausiame posėdyje. Esant techninėms galimybėms likvidumo spragos limitų vykdymo ataskaita gali būti sudaroma ir limitai kontroliuojami vieną kartą per savaitę ar dažniau.

Viršijus likvidumo spragos ar finansavimosi rodiklio limitą finansinių rizikų departamentas rengia Limito viršijimo ataskaitą ir kartu su investicinės bankininkystės paaiškinimu pateikia ją aktyvų pasyvų valdymo komiteto nariams, Vidaus audito departamento vadovui ir DnB NORD. Investicinės bankininkystės departamentas nedelsiant imasi priemonių limitų vykdymui užtikrinti.

Jei pasiekiamas minimalus aktyvų pasyvų valdymo komiteto nustatytas likvidumo rodiklis investicinės bankininkystės departamentas tą pačią dieną pateikia paaiškinimą vidaus audito vadovui.

Aktyvų pasyvų valdymo komitetas gali keisti ir nustatyti naujus likvidumą įtakančius limitus, už kurių laikymąsi yra atsakingi to pačio departamento atskirais nutarimais įpareigoti kiti departamentai.

2.2.3. Palūkanų normos rizika

Rinkos rizika – tai rizika patirti nuostolių dėl rinkos parametrų pokyčių. Iš rinkos rizikų reikšmingiausia bankui yra palūkanų normos rizika, mažiau reikšminga – užsienio valiutos kurso rizika. 2005 m. banko nuosavybės vertybinių popierių kainos rizika buvo nereikšminga dėl mažų nuosavybės vertybinių popierių pozicijų. Palūkanų normos rizika vertinama skaičiuojant banko jautrumą rinkos kintamųjų (palūkanų normų, užsienio valiutos kursų) pokyčiams, taikant scenarijų modelį. Rinkos rizika ribojama Prekybinėje ir bankinėje knygoje banko valdybos nustatytais limitais. Šiems limitams taikomas mažėjančio limito principas, t.y. esant neigiamiems rezultatams, limitai mažėja.

Limitų vykdymas kontroliuojamas kasdien. Banko grupės rinkos rizika vertinama tais pačiais principais kaip ir Banko.

Palūkanų normos rizika vertinama kaip vieno bazinio punkto vertė t.y. palūkanų normos pozicijos vertės pokytis palūkanų normai pasikeitus 0.01 procentiniu punktu. Palūkanų normos rizika, kylanti iš banko prekybinės ir neprekybinės veiklos įvertinama naudojant bazinio veiklos punkto principą. Visa banko palūkanų normos rizika suskaičiuojama sudedant bazinių veiklos punktų absoliučias sumas skirtingomis valiutomis (skirtingų valiutų palūkanų normos rizika nesumuojama, išskyrus litų ir eurų palūkanų normos rizikos pozicijas).

Bazinio punkto vertė skaičiuojama taip:

$$B_{pv} = P \cdot D_f - P \cdot D_f(1), \text{ kur}$$

P – palūkanų normos rizikos pozicija

D_f – diskonto koeficientas skaičiuojant su rinkos palūkanų normomis;

D_f(1) – diskonto koeficientas skaičiuojant su rinkos palūkanų norma plius 1 bazinis punktas.

$$D_{f < 1Y} = 1/(1+r \cdot T)$$

$$D_{f > 1Y} = 1/(1+r)^T, \text{ kur}$$

r – atitinkamo termino rinkos palūkanų norma;

T – terminas (metais);

D_{f < 1Y} – diskonto koeficientas, jei terminas trumpesnis nei 1 metai;

D_{f > 1Y} – diskonto koeficientas, jei terminas ilgesnis nei 1 metai.

Palūkanų normos rizikai skaičiuoti suformuojama palūkanų normos spraga (palūkanų normoms jautrus turtas minus palūkanų normoms jautrūs įsipareigojimai finansinių rizikų departamento nustatytose terminų grupėse). Palūkanų normos spraga tam tikrame termine yra to termino palūkanų normos rizikos pozicija.

Skaičiuojant palūkanų normos spragą turtas ir įsipareigojimai išdėstomi į terminų grupes pagal dienų skaičių iki artimiausio palūkanų normos keitimo (finansinėms priemonėms su kintama palūkanų norma) arba pagal dienų skaičių iki tos finansinės priemonės pabaigos datos (finansinėms priemonėms su fiksuota palūkanų norma). Į palūkanų normos spragą įtraukiami šie balansiniai straipsniai bei nebalansinių straipsnių pozicijos:

- turtas: paskolos (grynąja verte), skolos vertybiniai popieriai, lėšos bankuose ir kitose kredito ir finansų institucijose.
- įsipareigojimai: paimti tarpbankiniai indėliai, paskolos iš finansinių institucijų, išleisti skolos vertybiniai popieriai, terminuoti indėliai.

- Nebalansiniai straipsniai: pretenzijos ir įsipareigojimai pagal užsienio valiutos ir palūkanų normos išvestines finansines priemones.

Aktyvų pasyvų valdymo komiteto nustatyta dalis indėlių iki pareikalavimo, kurie jautrūs palūkanų normos pokyčiams įtraukiama į palūkanų normos spragos skaičiavimą, į patį trumpiausią terminą. Kita indėlių iki pareikalavimo dalis gali būti įtraukiama į palūkanų normos rizikos skaičiavimą pagal aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto nustatytas proporcijas ir terminus. Palūkanų normos rizika skaičiuojama litais, eurai, JAV doleriais ir kitomis valiutomis.

Taigi, palūkanų normos GAP skaičiavimo tvarka yra labai svarbi banke valdant palūkanų normos riziką. Toliau darbe plačiau panagrinėsiu šia tvarką, vykdomą DnB NORD banke.

Palūkanų normos spragos skaičiavimas

Palūkanų normos rizikos rūšys:

- Terminų nesutapimo rizika. Tai rizika, atsirandanti dėl Banko turto ir įsipareigojimų bei nebalansinių straipsnių terminų ar perkainojimo terminų nesutapimo.
- Pajamingumo kreivės rizika. Tai rizika, kad Bankas patirs nuostolių dėl nenumatytų palūkanų normos kreivės poslinkių.
- Palūkanų normos skirtumo rizika (angl. spread risk) – tai rizika atsirandanti dėl skirtingo pajamingumo kreivės judėjimo skirtingose rinkose (pvz. vyriausybės ir įmonių skolos vertybinių popierių rinkos ir pan.)

Pirmosioms dviems palūkanų normos rizikos rūšims valdyti bankas naudoja tvarkas aprašytas aukščiau, o palūkanų normos skirtumo rizikai valdyti naudojamas GAP modelis.

Finansinių rizikų departamento Likvidumo ir rinkos rizikų skyrius skaičiuoja palūkanų normos spragą ir iki kiekvieno mėnesio 20 dienos sudaro Palūkanų normos spragos ataskaitą.

Turtas ir įsipareigojimai išdėstomi į terminų grupes pagal dienų skaičių iki artimiausio palūkanų normos keitimo (finansinėms priemonėms su kintama palūkanų norma) arba pagal dienų skaičių iki tos finansinės priemonės pabaigos datos (finansinėms priemonėms su fiksuota palūkanų norma):

1. turtas: grynai pinigai, paskolos (grynąja verte), skolos vertybiniai popieriai, lėšos bankuose ir kitose kredito ir finansų institucijose.
2. įsipareigojimai: paimti tarpbankiniai indėliai, paskolos iš finansinių institucijų, išleisti skolos vertybiniai popieriai, terminuoti indėliai.
3. Nebalansiniai straipsniai: pretenzijos ir įsipareigojimai pagal užsienio valiutos ir palūkanų normos išvestines finansines priemones.

Turtas ir įsipareigojimai, neturintys nustatyto termino, bei indėliai iki pareikalavimo į palūkanų normos spragos skaičiavimus įtraukiami pagal tokias prielaidas:

- Aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto patvirtinta indėlių iki pareikalavimo bazė paskirstoma lygiomis dalimis kiekvieną mėnesį nuo 1 iki 5 metų (arba kitaip, atitinkamai nusprendus tam pačiam departamentui); likusi indėlių iki pareikalavimo dalis priskiriama trumpiausiam terminui;
- Turtas (pvz. nuosavybės vertybiniai popieriai, nematerialus ir materialus ilgalaikis turtas, privalomos atsargos užsienio valiuta) paskirstomas lygiomis dalimis kiekvieną mėnesį nuo 1 iki 10 metų;
- Įsipareigojimai (pvz. Banko kapitalas) paskirstomi lygiomis dalimis kiekvieną mėnesį nuo 1 iki 10 metų.

Kiekvienoje terminų grupėje suskaičiuojama spraga iš turto ir nebalansinių pretenzijų sumos atimant balansinių ir nebalansinių įsipareigojimų sumą. Palūkanų normos spraga skaičiuojama atskiromis valiutomis: litais, ES eurai ir JAV doleriais finansinių rizikų departamento nustatytuose terminų grupėse. Palūkanų normos rizika kitomis valiutomis laikoma nereikšminga ir į skaičiavimus neįtraukiama.

Iki kiekvieno mėnesio 10 dienos praėjusio mėnesio duomenis, reikalingus palūkanų normos spragos ataskaitai sudaryti, finansinių rizikų departamentui pateikia šie banko pagrindinės buveinės departamentai:

- Išdo departamento Finansinių institucijų skyrius – informaciją apie gautas paskolas ir įvairių formų finansavimą iš bankų bei finansinių institucijų, nurodant grąžinimo ir palūkanų normos keitimo datas, atskirai litais, JAV doleriais, ES eurai;
- Informacinių sistemų valdymo departamentas – suformuoja paskolų ir indėlių portfelius pagal finansinių rizikų departamento nustatytas terminų grupes.

Kiekvieną mėnesį Palūkanų normos spragos ataskaita pateikiama aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto nariams ir Išdo departamentui. Banko valdyba gali nustatyti palūkanų normos spragos limitus. Limitų struktūra, kontrolės ir atsakomybės už jų laikymąsi procedūra patvirtinama atskirais Banko valdybos ar aktyvų pasyvų valdymo komiteto nutarimais, nustatant limitus.

2.3. Specialiųjų aktyvų administravimas

Abejotini aktyvai – tai kreditas (overdraftas), diskontuotieji vekseliai, skolos vertybiniai popieriai, terminuotieji indėliai, lėšos kitų bankų, įskaitant užsienio šalių bankus, sąskaitose, atvirkštiniai atpirkimo sandoriai, faktoringas, išsimokėtinai (skolon) parduotas turtas, išankstiniai apmokėjimai, už abejotinus aktyvus sukauptos pajamos, kitas turtas susijęs su kredito rizika.

Nuostolingų aktyvų sąvoka apima tuos banko aktyvus, kurie pagal banko procedūras, reglamentuojančias abejotinių aktyvų ir nebalansinių įsipareigojimų grupavimą, priskirtini nuostolingiems (5 grupė).

Specialiųjų aktyvų departamentas kiekvieną ketvirtį, atsižvelgdamas į abejotinių aktyvų grupavimo rezultatus, banko valdybai teikia pasiūlymus dėl nuostolingų aktyvų (5 grupės) nurašymo. Banko valdybai patvirtinus nuostolingų aktyvų nurašymą, specialiųjų aktyvų departamentas apie tai informuoja banko padalinius, administruojančius minėtus aktyvus (kreditus). Banko valdybai patvirtinus abejotinių aktyvų grupavimą bei nuostolingų aktyvų nurašymą nustatyta tvarka atliekami įrašai apskaitoje. Jei nurašomiems nuostolingiems aktyvams sudaryta nepakankamai specialiųjų atidėjimų, turi būti sudaryti papildomi specialieji atidėjimai iki jie pilnai padengs nurašomus nuostolingus aktyvus ir sukauptas palūkanas. Nuostolingų aktyvų nurašymo kontrolę organizuoja ir už ją atsako padalinio, administruojančio minėtus aktyvus, vadovas.

Nurašyto aktyvo susigrąžinimas, nepraleidžiant senaties terminų, turi būti ir toliau vykdomas atitinkamame banko padalinyje (administravusiam nuostolingą aktyvą) iki skola bus pilnai sugrąžinta bankui ar banko padalinys, savo įgalinimų ribose, priims sprendimą dėl bet kokių skolos išieškojimo veiksmų nutraukimo konkretaus nurašyto aktyvo atžvilgiu.

Į nebalansines sąskaitas ir toliau priskaičiuojamas kliento įsiskolinimas (sutartyje numatytos palūkanos, netesybos). Palūkanos nebalansinėje sąskaitoje atvaizduojamos už bendrą (balanse ir nebalanse apskaitomos skolos) trejų metų terminą. Netesybos (delspinigiai, baudos) nebalansinėje sąskaitoje atvaizduojamos už šešių mėnesių terminą. Palūkanų ir netesybų atvaizdavimas nebalansinėse sąskaitose sustabdomas jei:

- § priimtas teismo sprendimas (nutartis, nuosprendis, teismo įsakymas);
- § iškelta bankroto byla ar restruktūrizavimo byla;
- § nutraukta sutartis.

Nebalansinėse sąskaitose kliento įsiskolinimas apskaitomas iki tol, kol skola bus pilnai sugrąžinta bankui arba iki atskiro sprendimo dėl bet kokių kliento skolos išieškojimo veiksmų nutraukimo konkretaus nurašyto aktyvo atžvilgiu.

Turto, įkeisto už paskolą perėmimas ir administravimas

Banko padaliniai visus sprendimus dėl skolos išieškojimo, turto perėmimo, administravimo, perimto turto saugojimo, pardavimo ir kt. priima banko valdybos nario ir specialiųjų aktyvų departamento direktoriaus sprendimu.

Bankas nustatęs, kad skolininkas negali arba negalės laiku grąžinti kredito ar įvykdyti kitų sutartyse numatytų mokėjimų, privalo imtis visų teisėtų priemonių susigrąžinti skolą taikiai. Tuo atveju, jeigu skolininkas ar įkaito davėjas (jeigu skolininkas ir įkaito davėjas nėra tas pats asmuo) sutinka, bankas ir skolininkas (įkaito davėjas) gali susitarti dėl taikaus skolos susigrąžinimo iš turto, sudarant atitinkamas sutartis. Jeigu bankui susigrąžinti skolą taikiai nepavyksta arba taikaus skolos susigrąžinimo sąlygos yra nepriimtinos, bankas, nustatyta tvarka priėmęs atitinkamą sprendimą, nedelsiant pradeda skolos prisiteisimo procesą ir priverstinį skolos išieškojimą.

Skolos išieškojimo proceso pasekoje, Bankui priėmus atitinkamą sprendimą, turtas gali būti perimtas Banko nuosavybėn ar žinion. Bankas turtą perima nuosavybėn:

1. neįvykus antstolio organizuotoms varžytinėms ar pardavimui be varžytinių ir kt. atvejais, jeigu banką tenkina antstolio pasiūlyta pasiimti turto kaina;
2. bankroto procedūros metu, jeigu banką tenkina administratoriaus pasiūlyta pasiimti turto kaina;
3. skolininkui ar įkaito davėjui (jeigu skolininkas ir įkaito davėjas nėra tas pats asmuo) ir bankui sutikus perduoti įkeistą kilnojamąjį turtą bankui;
4. kitais įstatymų nustatytais atvejais.

Banko nuosavybėn perimamas turtas perduodamas surašant turto perdavimo aktą. Banko atstovas pasirašydamas turto perdavimo aktą, turi užtikrinti, kad akte ar jo prieduose detalai būtų aprašyta perimamo turto būklė. Visais atvejais bankas turi siekti, kad perimamo nuosavybėn turto vertė (nurodyta akte) būtų kuo artimesnė kainai, už kurią bankas pakankamai greitai ir be didelių sąnaudų parduos minėtą turtą. Bankas žinion pasiima tik įkeistą kilnojamąjį turtą, kurio atžvilgiu vykdomas išieškojimas per hipoteką, turint tikslą jį parduoti aukcione ar kitu banko, skolininko ar įkaito davėjo (jeigu skolininkas ir įkaito davėjas nėra tas pats asmuo) sutartu būdu. Turtas banko žinion perduodamas surašant turto perdavimo – priėmimo aktą, kuriame turi būti užfiksuota perduodamo turto būklė, šalims žinomi juridiniai turto apribojimai (turto areštai, draudimai, trečiųjų asmenų teisės į turtą ir pan.) ir turto vertė.

Perduotas turtas turi būti tinkamai saugomas. Bankas saugoti turtą gali pavesti ir tretiesiems asmenims. Šiuo atveju įgaliotas darbuotojas turi teisę sudaryti turto panaudos (panaudos, nuomos) sutartis. Banko nuosavybėn perimtas turtas parduodamas aukciono, viešo konkurso, tiesioginių derybų ar kitu bankui priimtiniu būdu. Perimtas (kilnojamasis) turtas parduodamas banko, skolininko ir įkaito davėjo (kai įkaito davėjas yra ne skolininkas) sutartu būdu, o nesutarus – parduodamas aukcione. Už skolas perimtas turtas parduodamas išsimokėtinai, kai nuosavybės teisė pirkėjui perduodama iš karto, tik finansiškai pajėgiems klientams. Kliento verslo-finansinė būklė nustatoma banke nustatyta tvarka.

Bankas, nuosavybėn perėmęs registruotiną turtą, privalo nedelsdamas turto registracijos įstaigoje įregistruoti turto perdavimo aktą ir sutvarkyti visus reikalingus dokumentus, patvirtinančius nuosavybę į registruojamą turtą. Bankas privalo išsiaiškinti, kiek skolininkas skolingas už komunalines paslaugas, kitus mokesčius (žemės, nekilnojamojo turto ir pan.) bei kitus turto perėmimą ir pardavimą apsunkinančius faktus, ir visoje vykdymo eigoje (areštuojant turtą, skelbiant varžytynes, paimant turtą natūra ir kt.) į tai atsižvelgti. Bankas, perėmęs turtą, visus su juo susijusius mokesčius (už komunalines paslaugas, žemės, nekilnojamojo turto ir pan.) moka nuo tos dienos, kai tapo turto savininku. Perėmus turtą savo nuosavybėn, atitinkamai turi būti sumažinta perimamo turto verte skolininko skola bankui.

2.4. Abejotinų aktyvų vertinimas ir grupavimas

Paskolų vertinimo metodas nustatomas pagal 9 lentelėje pateiktus kriterijus:

9 lentelė

Paskolų grupių segmentavimas pagal vertinimo būdą

Panašių paskolų grupė	Vertinamos bendrai				Vertinamos individualiai					
					Nereikšmingos			Reikšmingos		
	Pozicija, mln LTL	Pradelstos <= 40 d.	Pradelstos >40<= 90 d.		Pozicija, mln LTL	Pradelstos >90 d.		Pozicija, mln LTL	Pradelstos >90 d.	Kiti nuostolio įvykiai
			Apdraustai daliai	Neapdraustai daliai		Apdraustai daliai	Neapdraustai daliai			
Verslo	<=0.3	0%	Fiks. norma	Fiks. norma	<=0.3	Fiks. norma	Fiks. norma	>0.3	DPS	DPS
Ūkininkai	<=0.3	0%	Fiks. norma	Fiks. norma	<=0.3	Fiks. norma	Fiks. norma	>0.3	DPS	DPS
Hipotetinės	<=0.5	0%	Fiks. norma	Fiks. norma	<=0.5	Fiks. norma	Fiks. norma	>0.5	DPS	DPS
Vartojamosios	<=0.05	0%	Fiks. norma	Fiks. norma	<=0.05	Fiks. norma	Fiks. norma	>0.05	DPS	DPS
Mokėjimo kortelės	<=0.05	Fiks. norma	Fiks. norma	Fiks. norma	<=0.05	Fiks. norma	Fiks. norma	>0.05	Fiks. norma	Fiks. norma

Diskontuoti pinigų srautai (**DPS**) – tai būsimųjų pinigų srautų dabartinė vertė, įvertinus jų tikimybę ir laiko veiksnį.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal banko vidaus dokumentus

Individualiai vertinamos paskolos

Bankas siekia, kad didžioji dalis (>50 proc.) visų dėl kredito rizikos patiriamų nuostolių būtų įvertinta individualiai, taikant DPS metodą.

Ne rečiau kaip kartą per ketvirtį bankas įvertina, ar nebuvo nuostolio įvykių individualiai vertinamoms pagal DPS paskoloms. Jei iš banko verslo padalinių ar kitų informacijos šaltinių gaunama informacija apie individualiai vertinamų reikšmingų paskolų nuostolio įvykius arba, jei pripažinus nuostolio įvykį su paskola įvyko reikšmingų pasikeitimų (pvz., stambūs grąžinimai, realizuota užtikrinimo priemonė) šios paskolos pervertinamos nedelsiant, o vertės sumažėjimas(padidėjimas) apskaitomas iki einamojo mėnesio pabaigos.

Individualiai vertinamų reikšmingų, vertės sumažėjimo nuostolio suma yra paskolos apskaitinės vertės ir įvertintų būsimųjų pinigų srautų, diskontuotų taikant pradinę faktinę šios

paskolos palūkanų normą, dabartinės vertės skirtumas. Būsimieji pinigų srautai – tai tikėtinų srautų iš skolininko veiklos ir/ar užtikrinimo priemonės realizavimo suma. Skaičiuojant paskolos, kurios grąžinimas užtikrintas užtikrinimo priemone, vertės sumažėjimą, į paskolos pinigų srautus įtraukiami paskolos užtikrinimo priemonės pinigų srautai (atėmus su užtikrinimo priemonės objekto realizavimu susijusias galimas išlaidas, jeigu bankas jas gali patikimai apskaičiuoti).

Vertinant pinigų srautus iš užtikrinimo priemonės realizavimo, atsižvelgiama į:

1. teisines procedūras, jų trukmę, galimus kitus sunkumus ir išlaidas realizuojant užtikrinimo priemonės objektą pagal banko turimą informaciją apie panašaus pobūdžio vidutines išlaidas per praėjusius metus bei planuojamas išlaidas einamiesiems metams;
2. užtikrinimo priemonės objekto likvidumą;
3. užtikrinimo priemonės objekto vertės pastovumą;
4. užtikrinimo priemonės objekto nusidėvėjimo terminą, palyginti su paskolos terminu;
5. užtikrinimo priemonės objekto vertės koreliaciją su skolininko finansine būkle, jeigu tarp jų yra tiesioginė priklausomybė;
6. pirmumo teisę, realizuojant užtikrinimo priemonės objektą;
7. užtikrinimo priemonės objekto draudimą;
8. garanto, laiduotojo ar draudimo įmonės finansinę būklę;
9. teisines procedūras, jų trukmę, kitus galimus sunkumus ir išlaidas realizuojant užtikrinimo priemonę;
10. ekspertų nuomonę (banko Turto vertinimo skyriaus ir/ar nepriklausomų turto vertintojų);
11. sukauptus istorinius duomenis apie užtikrinimo priemonių realizavimą.

Nustatant būsimus pinigų srautus iš užtikrinimo priemonės realizavimo, visų aukščiau minėtų veiksnių įtaka vertinama vadovaujantis specialiuųjų aktyvų administravimo departamento ekspertų geriausia patirtimi arba nuomone kiekvienu atveju individualiai.

Bendrai vertinamos ir individualiai vertinamos nereikšmingos paskolos

Nereikšmingos paskolos įtraukiamos į panašių paskolų grupę ir vertinamos bendrai arba, įvykus individualiai netaikant DPS. Į panašių paskolų grupes paskolos grupuojamos, norint įvertinti bendrą paskolų vertės sumažėjimą.

Panašių paskolų grupių (bendrai vertinamų paskolų ir nereikšmingų individualiai vertinamų paskolų) vertės sumažėjimo skaičiavimo metodiką ne rečiau kaip kartą per metus peržiūri finansinių rizikų departamentas, kad sumažintų visus skirtumus tarp apskaičiuojamų ir realiai patiriamų nuostolių. Panašių paskolų grupes ir vertės sumažėjimo (specialiuųjų atidėjimų) normas

bendrai vertinamų ir individualiai vertinamų nereikšmingų panašių paskolų grupėms tvirtina banko valdyba.

Jei bendrai vertinamų paskolų grupėje nustatoma konkreti paskola, tokia paskola perkeliama į kitą didesnės rizikos bendrai vertinamų paskolų grupę. Jei skolininkas tris sutartyje nustatytus mokėjimo laikotarpius (bet ne anksčiau, kaip po 6 mėn. po nuostolio įvykio pripažinimo) atsiskaito nepažeisdamas paskolos ar jos dalies grąžinimo ir palūkanų mokėjimo terminų, jo paskola perkeliama atgal į atitinkamą bendrai vertinamą mažesnės rizikos paskolų grupę. Šios sąlygos netaikomos vertinant mokėjimo korteles.

Jei bendrai vertinamų paskolų grupėje nustatoma konkreti paskola, tokia paskola turi būti išimta iš panašių paskolų grupės ir perkeliama į individualiai vertinamų nereikšmingų paskolų grupę. Jei skolininkas tris sutartyje nustatytus mokėjimo laikotarpius (bet ne anksčiau, kaip po 6 mėn. po nuostolio įvykio pripažinimo) atsiskaito nepažeisdamas paskolos ar jos dalies grąžinimo ir (ar) palūkanų mokėjimo terminų arba panaikinamas kitas nuostolio įvykis jo paskola perkeliama atgal į atitinkamą bendrai vertinamą paskolų grupę.

Finansinių rizikų departamentas nustato bendrai vertinamų panašių paskolų grupes, kurios peržiūros ne rečiau kaip kartą per metus, atsižvelgiant į:

- ūkio ir atskirų ūkio šakų vystymosi tendencijas;
- banko aktyvų struktūrą bei jos pokyčius: paskolų portfelio koncentraciją pagal skolininkus, paskolų terminus, geografinius regionus, ekonominės veiklos rūšis, užtikrinimo priemones, paskolų riziką ir kitus požymius;
- banko strategijos, veiklos planų, kreditavimo politikos pokyčius.

Vertės sumažėjimo normos bendrai vertinamų ir individualiai vertinamų nereikšmingų panašių paskolų grupėms apskaičiuojamos analizuojant statistinius duomenis apie istorinius jų nuostolius. Finansinių rizikų departamentas nuolat kaupia ir analizuoja statistinius duomenis apie istorinius panašių paskolų grupių nuostolius. Šis departamentas gali inicijuoti papildomus bendrai vertinamų ir individualiai vertinamų nereikšmingų panašių paskolų grupių vertės sumažėjimo normų peržiūrėjimus, jeigu nustato, kad jos neatitinka realiai patiriamų nuostolių iš tam tikros panašių paskolų grupės. Finansinių rizikų departamentas gali nedaugiau kaip 30 proc. padidinti ar sumažinti statistiškai apskaičiuotas vertės sumažėjimo normas bendrai vertinamų ir individualiai vertinamų nereikšmingų panašių paskolų grupėms, jeigu nustato, kad jos neatitinka banko nuostolių iš tam tikros paskolų grupės.

Paskolų nurašymas

Bankas nurašo paskolas į nebalansinę apskaitą tik tuo atveju, kai nesitiki jokių reikšmingų pinigų srautų ateityje nei iš skolininko veiklos, nei iš užtikrinimo priemonės realizavimo. Paskolų

nurašymas vykdomas 2 kartus per metus antrojo ir ketvirtojo ketvirčių pabaigoje. Individualiai vertinamos pagal DPS reikšmingos paskolos, nurašomos pagal specialiųjų aktyvų departamento nustatomas nurašymo sąlygas (nurašomą paskolos sumą, terminą ir kt.).

Paskolos, kurios buvo vertinamos bendrai, tačiau dėl nuostolio įvykio vertinamos individualiai, nurašomos šia tvarka:

1. paskoloms, neužtikrintoms jokia iš pripažįstamų užtikrinimo priemonių sudaromi 100 proc. specialieji atidėjimai, jei jų grąžinimo ir/ar palūkanų mokėjimo terminai yra pradelsti daugiau kaip 270 dienų. Šios paskolos nurašomos artimiausią nurašymo datą po to, kai visai paskolų sumai sudaryti 100 proc. specialieji atidėjimai.
2. paskoloms, užtikrintoms viena iš pripažįstamų užtikrinimo priemonių 100 proc. specialieji atidėjimai sudaromi dviems etapais:
 - neapdraustai daliai, jei jų grąžinimo ir/ar palūkanų mokėjimo terminai yra pradelsti daugiau kaip 270 dienų;
 - apdraustai daliai, jei jų grąžinimo ir/ar palūkanų mokėjimo terminai yra pradelsti daugiau kaip 540 dienų. Šios paskolos nurašomos artimiausią nurašymo datą po to, kai visai paskolų sumai sudaryti 100 proc. specialieji atidėjiniai.

Specialiųjų aktyvų departamentas ne rečiau kaip kartą per pusmetį (antrojo ir ketvirtojo ketvirčių pabaigoje) iš banko skyrių gauna informaciją apie daugiau kaip 180 dienų pradelstus klientų įsiskolinimus mokėjimo kortelių sąskaitose ir nustato, kurie jų turi būti nurašyti.

Anksčiau nurašytos paskolos gali būti perkeliamos iš nebalansinės apskaitos į balansą tik tuo atveju, jei įvyko reikšmingas įvykis, kurio pasėkoje bankas yra tvirtai įsitikinęs ateities pinigų srautais ir laukiama susigrąžinti suma gali būti patikimai apskaičiuota. Iš nebalansinės apskaitos perkeliamos į balansą paskolos turi tenkinti šiuos reikšmingumo kriterijus:

- laukiama susigrąžinti suma yra ne mažesnė nei 100 tūkst. Lt;
- tikėtinas susigrąžinimo laikotarpis ne ilgiau kaip 2 metai.

2.5. Kredito užtikrinimo rūšys ir jų patikimumas

Turto įkeitimą, kaip ir kitas kredito grąžinimo užtikrinimo priemones, reikia analizuoti tik gerai išnagrinėjus kliento finansinę būklę ir įvertinus jo gautinus pinigų srautus. Kredito grąžinimo užtikrinimo priemonė negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito grąžinimo šaltinis, tai tik papildoma priemonė, kuria bankas pasinaudos, jei klientas, dėl nenumatytų kredito suteikimo metu aplinkybių, negalės įvykdyti savo prievolės.

Pasirenkant gražinimo užtikrinimo priemonę, prioritetas turi būti teikiamas įkeitimui, o laidavimas ir garantija turėtų būti taikomi kaip papildomi būdai prie įkeitimo.

Jei daliai ar visai kredito sumai yra suteikta UAB „Žemės ūkio paskolų garantijų fondas“ ar UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ garantija, tai ta dalis ar visa kredito suma vertinama kaip pilnai užtikrinta. Pagal LR Valstybės skolos įstatymą šių institucijų išipareigojimai bankui pagal garantijas prilyginami valstybės garantijai. Jei kredito gražinimas yra apdraustas UAB „Būsto paskolų draudimas“, tai toks draudimas nėra vertinamas kaip pakankama gražinimo užtikrinimo priemonė.

Pasirenkant turtą įkeitimui būtina atsižvelgti į išduodamo kredito terminą. Ilgalaikių kreditų gražinimas yra pakankamas, jei užtikrinimui yra įkeičiamas nekilnojamasis turtas ar ilgalaikis kilnojamasis turtas: transporto priemonės; žemės ūkio technika; gamybos priemonės, technologiniai įrengimai, staklės, krovinių kėlimo priemonės, o taip pat ir indėlis, jei jo terminas yra ilgesnis, nei išduodamo kredito. Jei už ilgalaikį kreditą įkeičiamas kitas kilnojamasis turtas, tuomet, skaičiuojant pakankamą vertę, toks turtas įtraukiamas į kredito užtikrinimo priemonių sąrašą, tačiau jo likvidacinė vertė yra nenurodoma (t.y. lygi nuliui). Įkeičiamo turto nusidėvėjimo laikotarpis negali būti trumpesnis už kredito trukmę ir (arba) nusidėvėjimas negali būti trumpesnis negu kredito likučio mažėjimas.

Priimant sprendimą dėl įkeičiamo turto vertės, turi būti atsižvelgiama ne tik į šio turto rinkos vertę, bet ir į likvidacinę turto vertę. Bendruoju atveju, išduodamas kreditas neturi viršyti įkeičiamo turto likvidacinės vertės, kurią nustato turto vertintojai arba banko darbuotojai. Likvidacinė vertė turi būti ne mažesnė, nei klientui suteiktų bendra bet kokių kreditų suma, bei kitiems klientams suteiktų kreditų suma, užtikrinta to paties turto įkeitimu.

Jei kreditas fiziniam asmeniui suteiktas, remiantis atitinkamu nurodytu kredito ir įkeisto turto rinkos vertės santykiu, tuomet kredito gražinimas vertinamas pakankamai užtikrintu. Ši išimtis netaikoma verslo klientų kreditavime - vertinant įkeičiamo turto už verslo klientams suteikiamus kreditus, vadovaujamasi likvidacine turto verte. Jeigu kreditas viršija įkeisto turto likvidacinę vertę, kredito dalies gražinimas vertinamas neužtikrintu.

Jeigu klientas sutinka įkeisti turtą ar pateikti laidavimą/garantiją, bet nepilnai laikydamasis patvirtintų reikalavimų, tai bet kuriuo atveju bankui yra saugiau turėti tokias užtikrinimo priemones, nei jų neturėti. Tuomet toks turtas (laidavimas, garantija) įtraukiama į užtikrinimo priemonių sąrašą, tačiau jo likvidacinė vertė yra nenurodoma (t.y. lygi nuliui), o kreditas (ar jo dalis) vertinamas kaip neužtikrintas ir tvirtinant tokį kreditą taikomi atitinkami apribojimai.

Suteikiant kreditus verslo klientams, tikslinga įsikeisti ir klientų banko sąskaitas, kuriose vyksta apyvartos. Tokiu atveju, sąskaitos įkeitimas nėra vertinamas kaip gražinimo užtikrinimo

priemonė. Tačiau, jei klientas nevykdys savo prievolių, bankas galės nukreipti išieškojimą į kliento sąskaitoje esančias ir į ją įplaukiančias lėšas pirmiau už kitus kreditorius.

Prieš priimant turtą įkeitimui būtina patikrinti, ar nėra jam tam tikrų apribojimų (pvz., ilgalaikė nuoma ir kt.).

Visais atvejais svarbu nepamiršti, kad įkeisto turto realizavimas tai ilgai trunkantis procesas, ir priklauso nuo turto įkeitėjo geranoriškumo.

Bankui įkeistas turtas turi būti pakartotinai įvertintas, jei keičiamos esminės kredito, už kurį yra įkeistas turtas, sąlygos, t.y. didinamas kredito limitas, atidedamas galutinis grąžinimo terminas, esant vėliau nei prieš metus atliktam turto vertinimui.

Nekilnojamasis turtas

Nekilnojamojo turto įkeitimas bankui yra naudingesnis, nei kilnojamojo, nes jo naudojimo trukmė – ilgesnė ir lėčiau keičiasi rinkos vertė. Priimant įkeitimui nekilnojamąjį turtą, būtina įvertinti jo likvidumą rinkoje, t.y. sąlyginai greito pardavimo, galimybes. Greičiausiai realizuojamas nekilnojamasis turtas - tai 1-2 kambarių butai miesto centre, prestižiniuose rajonuose. Ilgiausiai realizuojamas turtas - tai dideli (virš 1000 kv.m) gamybinės paskirties pastatai ir sandėliai, esantys priemiesčiuose ir ypač kaimo vietovėse, gyvenamieji namai, ar sodybos kaimo vietovėje (išskyrus turinčių rekreacinę vertę) ir žemė, skirta žemės ūkio veiklai.

Priimant įkeitimui gamybinės paskirties patalpas būtina atsižvelgti į gamybos pobūdį, ar tokios patalpos gali būti lengvai pertvarkytos kitokiai veiklai, ar jas galima realizuoti tik tokią pačią veiklą vykdančiai įmonei.

Kilnojamasis turtas

Prie kilnojamojo turto yra priskiriami:

§ kilnojamieji daiktai

§ turtinės teisės

Tinkamiausias kilnojamasis turtas kreditų grąžinimo užtikrinimui, banko požiūriu, yra indėlio įkeitimas. Išduodamas kreditas gali sudaryti iki 100 procentų įkeičiamo indėlio, saugomo DnB NORD banko sumos, jei indėlio ir kredito valiuta sutampa.

Kitas priimtinas įkeitimui kilnojamasis turtas yra autotransportas. Tačiau kaip ir nekilnojamojo turto atveju, svarbu atsižvelgti į transporto priemonės likvidumą. Greičiausiai realizuojami yra lengvieji automobiliai (iki 3 metų).

Priimant įkeitimui gamybos priemones, įrengimus ir pan., svarbu įvertinti pačią gamybą, ar tokia veikla užsiima daug įmonių (ar gamybos priemonės bus paklausios), ar įrengimai gali būti

išmontuojami (lengviau bus realizuoti), ar jie yra pakankamai modernūs, koks jų nusidėvėjimo laikotarpis.

Įkeičiant apyvartoje esančias prekių atsargas (prekes, žaliavas, pusgaminius, pagamintą produkciją), įkaito davėjas turi teisę keisti įkeistų prekių atsargų sudėtį ir formą su sąlyga, kad nemažės jų bendra vertė. Kai įkeistos prekės parduodamos įkaito davėjui vykdant jo steigimo dokumentuose numatytą veiklą, prekių įkeitimas išnyksta, o įkaito davėjo įsigytos naujos prekių atsargos tampa įkeitimo objektu šių prekių įsigijimo nuosavybės momentu. Todėl apyvartoje esančių atsargų įkeitimo reikėtų vengti, nebent jei toks turtas yra įkeičiamas papildomai prie nekilnojamojo ar kito kilnojamojo.

Įkeitimo objektu gali būti teisės į žemę, mišką, kitus daiktus, t.y. naudojimo teisė, nuomos teisė ir kitos turtinės teisės.

Kai įkeičiamą turtinę teisę patvirtina vertybiniai popieriai ar specialūs dokumentai, jie perduodami įkaito turėtojai, jeigu įstatymai ar šalių susitarimas nenustato kitaip.

Kreditų grąžinimo užtikrinimui tinkamiausi yra Lietuvos Vyriausybės vertybiniai popieriai ir, jeigu jų valiuta sutampa su kredito valiuta, tai kreditas vertinamas pakankamai užtikrintu, jei jo suma siekia iki 100 procentų įkeičiamų tokių vertybinių popierių, saugomų DnB NORD banko, nominalios vertės.

Verslo klientų akcijų įkeitimas kredito grąžinimo užtikrinimui taikytinas tik išskirtiniais atvejais (kai įkeičiamos gerai žinomų, finansiškai stabilių įmonių vertybinių popierių biržose kotiruojamos akcijos). Norint nustatyti, ar įkeičiamų akcijų vertė yra pakankama kredito grąžinimo užtikrinimui, būtina gauti Kreditų rizikos valdymo departamento pritarimą.

3. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO KRYPTYS

Rizikos, su kuriomis susiduria įvairios finansinės institucijos, yra svarbus finansų specialistų tyrimo objektas, kuriam nuolat skiriamas didelis dėmesys ir atliekami įvairūs tyrimai, siekiant konkretizuoti rizikos formas, jų pasireiškimo šaltinius ir išvengimo ar neutralizavimo priemones.

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtina rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus.

Rizikos sąvoka bankiniame sektoriuje traktuojama skirtingai, įvairiai klasifikuojami ją sukeliantys veiksniai. Kaip teigia Whitley (1992), dažniausiai rizika suvokiama kaip

nepageidaujamo įvykio tikimybė arba apibūdinama kaip tikimybė, išreiškianti pajamų sumažėjimo ar nuostolių pasireiškimo tikimybę, palyginti su prognozuojamu variantu. Todėl sprendimams, priimamiems rizikos sąlygomis, priklauso sprendimai su žinoma kiekvieno rezultato pasireiškimo tikimybe.

Rizikos valdymas bankų sektoriuje yra išskirtinis šio sektoriaus bruožas, kuris traktuojamas kaip su banko veiklos esme susijęs veiksnys, sąlygojantis banko veiklos rezultatus. Būtent bankų sektoriuje rizikos valdymui skiriamas didžiausias dėmesys, detalizuojant rizikos pasireiškimo specifiką ir jos valdymo galimybes pagal atskiras banko veiklas, rizikos formas ar banko struktūrinius padalinius.

Rizikos formų, su kuriomis susiduria bankas, įvairovė ir skirtingas jų pasireiškimo pobūdis lemia specializuotų rizikos valdymo metodų poreikį. Todėl bankuose svarbu tinkamai suklasifikuoti visas patiriamas rizikas ir numatyti kiekvienai rūšiai efektyviausius valdymo metodus.

Kaip jau buvo aptarta šio magistrinio darbo teorinėje dalyje, bankai vykdydami savo pagrindinę veiklą susiduria su įvairių rūšių rizikomis. Dažniausiai šios rizikos yra tarpiai susijusios tarpusavyje. Pagrindinės rizikos su kuriomis susiduria bankai ir kurios stipriausiai įtakoja paskolų portfelio kokybę ir jo riziką yra: kredito rizika, likvidumo rizika ir palūkanų normos rizika. Kaip ir kiekvienoje verslo srityje aukštesnė rizika kartu reiškia ir galimybę uždirbti didesnę pelną. Taigi, dažnai bankas susiduria su dilema ir yra priverstas rinktis tarp dviejų alternatyvų: rizikingesnis paskolų portfelis ir santykinai didesnis pelnas ar mažesnė rizika ir santykinai mažesnis pelnas.

Kiekviena iš banko patiriamų rizikų bankui reiškia, kad nevaldant rizikos nebus uždirbtas laukiamas pelnas, o gal net ir gauti nuostoliai. Tačiau visiškai išvengti visų arba vienos iš rizikų nėra įmanoma. Visiškai vengti bet kokios rizikos bankui yra ir netikslinga, nes bus pažeistas vienas iš svarbiausių banko veiklos principų - pelningumo principas (Ragauskas, J., Senkus, A., 1998). Rizikos išvengti neįmanoma, todėl būtina ją įvertinti ir minimizuoti.

Bankų kredito portfelio rizikos valdymo esmė – rizikos nustatymas ir įtaka banko kreditų portfeliui, rizikos vertinimas ir valdymas. Rizikos valdymo metodai turėtų tapti kiekvieno komercinio banko pagrindu formuojant pagrindines veiklos kryptis.

Remiantis pirmoje magistrinio darbo dalyje išdėstytais kreditų portfelio rizikos valdymo teoriniais pagrindais bei DnB NORD banko kreditų portfelio rizikos valdymo analize, toliau darbe yra pateikiamos banko kreditų portfelio rizikos valdymo kryptys pagal pagrindines banko patiriamas rizikas. Siūloma: kredito rizikos valdymo sistemos tobulinimo kryptys, likvidumo rizikos valdymo tobulinimo kryptys bei palūkanų normos rizikos valdymo sistemos tobulinimo kryptys. Pasiūlymai pateikiami remiantis Bazelio bankų priežiūros komiteto, Europos Sąjungos direktyvose išdėstytais reikalavimais bei kitais dokumentais.

3.1. Kredito rizikos valdymo tobulinimo kryptys

Daugelio mokslininkų ir praktikų nustatyta, kad viena iš pagrindinių bankų žlugimo priežasčių yra netinkamas kredito rizikos valdymas. Tradicinėje bankininkystėje didžiąją dalį bankų turto sudaro paskolos, todėl kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Siekdami tinkamai valdyti kredito riziką, bankai turėtų tiksliai įvertinti savo paskolų portfelį, kuris yra pagrindinis kredito rizikos šaltinis, t. y. nustatyti jo vertę. Be to, tikslus paskolų portfelio įvertinimas turi labai didelę reikšmę bankų finansinių ataskaitų tikslumui ir jų veiklos rodikliams. Pavyzdžiui, netiksliai nustačius paskolų vertę, „iškreipiama“ banko kapitalo bazė, o kartu ir su ja susijusių veiklos riziką ribojančių normatyvų apskaičiavimas.

Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo sąlygos, prastas paskolų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas. Kredito rizikos svarbą bankams rodo ir tas faktas, kad 1988 m. Bazelio bankų priežiūros komiteto išleistame pirmajame kapitalo susitarime (BCBS 1988) kapitalo poreikis buvo skaičiuojamas tik kredito rizikai. Rinkos rizikai padengti jis pradėtas skaičiuoti tik nuo 1996 m., pakeitus kapitalo susitarimą (BCBS 1996), operacinei rizikai bus skaičiuojamas nuo 2007 m. (BCBS 2004c).

Siekiant efektyviai minimizuoti paskolų portfelio kredito riziką, banko kredito rizikos vertinimo sistemai keliama šie pagrindiniai reikalavimai:

Kredito rizikos valdymo strategija. Kad pagerėtų kredito rizikos valdymas, bankai turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją, kuri yra veiksmingo kredito rizikos valdymo pagrindas. Tokį dokumentą turėtų patvirtinti banko stebėtojų taryba. Šį dokumentą ta pati banko stebėtojų taryba, turėtų ne rečiau, kaip kartą per metus peržiūrėti ir keičianti situacijai rinkoje daryti atitinkamus pakeitimus. Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti smulkiai ir aiškiai numatyta: kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; valdymo metodų visuma; bankui (ne)priimtinas kredito rizikos lygis; kreditavimo tikslai; siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra ir savybės (paskolų pasiskirstymas, koncentracija, kokybė, portfelio didėjimas, sudaroma rinkos dalis ir kt.); principai, kuriais remiantis nustatomos bankui priimtinos su kredito rizika susijusios paslaugos ar paslaugos, kurioms bankas teikia pirmenybę, tokių paslaugų teikimo geografiniai regionai, rinkos dalys, sandorių šalys ir panašiai. Kredito rizikos valdymo strategija turi būti ilgo laikotarpio ir rengiama atsižvelgiant į įvairias ekonomikos

ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama.

Vieninga kreditavimo politika. Banko valdyba turėtų numatyti kredito politiką ir parengti jos dokumentą (šis reikalavimas keliamas ir kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 2 paragrafe). Tokiame dokumente reikia nurodyti, kaip siekiama paskolų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant prisiimtai rizikai, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, išvardyti kredito politikos įgyvendinimo priemonės. Tipiniame kredito politikos dokumente, nurodžius šios politikos tikslą, išvardijamos teikiamų paskolų rūšys, apibūdinamas paskolų teikimo ir administravimo procesas, apibrėžiama banko stebėtojų tarybos, valdybos, komitetų, kitų struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencija, nurodoma prieš suteikiant paskolą reikalinga įvertinti informacija, kredito rizikos vertinimo principai (skolininko finansinės būklės vertinimo principai, finansuojamo projekto rizikos vertinimo principai, būtiniausios paskolos teikimo sąlygos ir kt.), paskolų palūkanų normos nustatymo principai, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos limitai, veiksmai, kurių numatoma imtis, padidėjus paskolos rizikai. Šis banko kreditavimo dokumentas taip pat turėtų būti peržiūrimas ir priklausomai nuo situacijos rinkoje koreguojamas bent kartą per metus.

Kredito rizikos valdymo komitetai. Bankuose, kurie efektyviai valdo kredito riziką, turi būti įsteigti rizikos valdymo komitetai. Bent didžiųjų bankų rizikos valdymo komitetuose turėtų būti kredito rizikos pakomitečiai, nes kredito rizika Lietuvos bankams yra pati reikšmingiausia. Rizikos valdymo komitetas negali būti pavaldus verslo padaliniam (pvz., kreditavimo departamentui) ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims (tarnybų, departamentų vadovams), jie rizikos valdymo komitetui negali daryti įtakos. Į šį komitetą rekomenduojama skirti kredito rizikos valdymo struktūrinio padalinio atstovus, asmenis, turinčius paskolų portfelio rizikos valdymo patirties, ir bent vieną atstovą iš paskolų komiteto. Tipinis rizikos valdymo komitetas informuoja banko valdybą apie kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą, banko stebėtojų tarybai ir valdybai teikia siūlymus dėl šios strategijos tobulinimo, banko valdybai – dėl kredito politikos tobulinimo. Rizikos valdymo komitetas banko valdybai taip pat turėtų siūlyti kredito rizikos limitus, vertinti, kaip jų laikomasi, siūlyti valdybai arba pats priimti spendimą laikinai juos padidinti, kai tai būtina ir bankui nesukelia per didelės rizikos. Toks komitetas turėtų vertinti ir kredito rizikos valdymo priemonių bei procedūrų veiksmingumą, teikti siūlymus, kaip jas patobulinti. Banko valdybai jis turėtų teikti informaciją apie struktūrinių padalinių veiklos efektyvumą, vertinamą atsižvelgiant į pelną ir prisiimtą riziką, taip pat siūlymus dėl vadovybės informavimo apie kredito rizikos valdymą.

Aiškios ir apibrėžtos struktūrinių vienetų funkcijos. Steigiant rizikos valdymo komitetą reikėtų aiškiai apibrėžti rizikos valdymo komiteto, paskolų komiteto, aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto funkcijas, jas derinti tarpusavyje ir su struktūrinių padalinių funkcijomis. Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas būtų skiriamos jų funkcijos – tai mažina interesų konfliktus tarp paskolas teikiančių, jas administruojančių, paskolų riziką vertinančių, paskolų užtikrinimo priemonių vertę nustatančių ir paskolų portfelio riziką valdančių darbuotojų. Be to, banko valdyba turi užtikrinti, kad banke būtų nustatytos ir įgyvendinamos reikiamos rašytinės procedūros (kredito politika, limitų sistema), įdiegta veiksminga vadovybės informavimo sistema, banko informacinių technologijų sistema sudarytų galimybes nuolat stebėti skolininkų, jų grupių ir bendrą banko skolininkų kredito riziką. Valdyba turi sudaryti sąlygas banko vidaus auditoriams reguliariai vertinti, kaip laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, numatytos kredito politikos, kaip taikomos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros padaliniai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą.

Ataskaitų svarba ir savalaikiškumas. Kad rizikos valdymo organizacinė struktūra būtų veiksminga, kredito rizikos valdytojai turėtų pateikti ataskaitas apie savo veiklą. Kad rizikos valdymo organizacinė struktūra būtų veiksminga, rizikos valdymo komitetas ne rečiau kaip kartą per metus turėtų pateikti ataskaitą banko valdybai, o ši – stebėtojų tarybai. Tokioje ataskaitoje turėtų būti nurodyta, kaip įgyvendinama kredito rizikos valdymo strategija: kaip ji atitinka išorės ir vidaus aplinką; išorės ir vidaus veiksnių įtaka banko prisiimtai kredito rizikai; pagrindinių kreditavimo sričių (pagal paskolų rūšis, struktūrinius padalinius ir pan.) pelningumo, įvertinto pagal riziką, analizę; paskolų portfelio struktūra (skolininkai, paskolų terminai, geografiniai regionai, ekonominės veiklos rūšys, užtikrinimo priemonės, paskolų rūšys, rizikos grupė ir kt.) ir jos pokyčiai; paskolų portfelio šalies rizikos analizė, jei bankui ši rizika svarbi; bankui reikšmingų sumų kredito rizikos apžvalga; naujų paslaugų, susijusių su kredito rizika, įvertinimas; specialiųjų atidėjimų ir kapitalo pakankamumo pokyčiai ir kitimo polinkiai, reikšmingi kredito rizikos valdymo strategijos, priemonių ir procedūrų pažeidimai; taip pat priemonės gerinti kredito rizikos valdymą banke ir, jei reikia, mažinti arba didinti prisiimtą kredito riziką.

Kreditavimo dokumentų peržiūra. Kad banko vidaus dokumentai, reglamentuojantys kredito rizikos valdymą, atitiktų vidaus ir išorės aplinką, jie turėtų būti peržiūrimi ne rečiau kaip kartą per metus. Kreditavimo strategija, kreditavimo politika, kredito rizikos valdymo politika - visus šiuos

dokumentus reikėtų peržiūrėti ne rečiau kaip kartą per metus, atsižvelgiant į tokių sričių kredito politikai taikytų išimčių dažnumą, pobūdį ir kitus veiksnius.

Aiškios kredito rizikos valdytojų funkcijos. Bankuose turėtų būti aiškiai skiriamos kredito rizikos valdytojų funkcijos. Kasdieniu kredito rizikos valdymu turėtų užsiimti verslo padaliniai ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims nepavaldus struktūrinis padalinys. Rekomenduojama, kad už visų rūšių rizikos valdymą būtų atsakingas vienas struktūrinis padalinys, pavyzdžiui, Rizikos valdymo departamentas, kurį sudarytų keli skyriai (kredito, rinkos, operacinės rizikos valdymo ir kt.). Toks struktūrinis padalinys turėtų numatyti ir diegti kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytų reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi, vertinti kapitalo pakankumą prisiimtai kredito rizikai padengti ir teikti dėl jo siūlymus, vertinti pagal riziką įvertintą pelną. Banke turėtų būti sudaryta galimybė rizikos valdymo struktūriniam padaliniui vienam arba kartu su rizikos valdymo komitetu dalyvauti priimanant sprendimus suteikti paskolas ar jas pertvarkyti, jei tai būtina, kad būtų pasiektas priimtinas rizikos lygis.

Susiję skolininkai. Daugiau dėmesio reikėtų skirti susijusių skolininkų kredito rizikos valdymui. paskolų su banku susijusiems asmenims teikimo sąlygas ir tvarką patvirtina banko stebėtojų taryba. Tokios paskolos neturėtų viršyti banko stebėtojų tarybos nustatytų dydžių. Paskolų teikimo sąlygos šiems asmenims negali būti palankesnės nei kitiems banko skolininkams. Banke turėtų būti numatytos procedūros susijusiems skolininkams nustatyti, o paskolos jiems turėtų būti teikiamos pagal iš anksto nustatytą tvarką (Bazelio bankų priežiūros komiteto parengto dokumento 7 principas).

Kreditavimo nuoseklumas. Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodų principų. Pavyzdžiui, nuolatiniai, gerai pažįstami banko klientai neturėtų būti laikomi patikimais vien pagal jų žodinį patikinimą. Bankas turi užtikrinti, kad finansiškai patikimam skolininkui nebūtų teikiama tokia paskola, kuri pranoktų jo finansines galimybes.

Didesnis dėmesys kreditų portfelio rizikai. Būtina daugiau dėmesio skirti paskolų portfelio rizikos valdymui. Nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti būtina ne tik atskirų paskolų, bet ir viso paskolų portfelio riziką. Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo paskolų portfelio rizikos valdymo tikslą – pasiekti bankui priimtina rizikos ir pajamų balansą viso paskolų portfelio mastu (12 principas). Nors Lietuvos bankų galimybės taikyti aktyvų kredito rizikos valdymą yra ribotos,

jie turėtų siekti tokio valdymo. Pavyzdžiui, paskolų portfelio rizikai valdyti vis labiau turėtų būti taikomi kredito rizikos limitai.

Visuomenės informavimas ir ugdymas. Svarstyta galimybė visuomenei atskleisti daugiau informacijos apie kredito rizikos valdymą, nes tai padidintų rinkos discipliną. Siekdama rinkos disciplinos, banko valdyba turėtų pasirūpinti, kad visuomenė gautų pakankamai informacijos apie banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą. Tokios informacijos teikimo reikalavimai numatyti ir kapitalo pakankamumo direktyvos 145–149 straipsniuose,

Paskolas teikiantys darbuotojai. Paskolas teikiantys ir kredito riziką vertinantys darbuotojai turi būti pasirengę tinkamai atlikti jiems pavestas užduotis, t. y. turėti pakankamai žinių ir patirties. Vadybininkų žinios turi būti nuolatos atnaujinamos ir papildomos. Tai galėtų būti pasiekama mokymų ir seminarų pagalba. Skatinant paskolas teikiančius banko darbuotojus, turėtų būti elgiamasi apdairiai. Su kredito rizikos valdymo strategija turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama. banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, atitiktų jiems keliamus reikalavimus ir šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, o mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikių tikslų, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną, įvertintą pagal riziką). Bankui labai svarbi rizikos valdymo kultūra, t. y. kad darbuotojai suprastų rizikos valdymo būtinumą, jo naudą. Atsakingi departamentai nuolat turi tikrinti, ar banko darbuotojai supranta kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, ar jie susipažinę su kredito rizikos valdymo priemonėmis ir procedūromis, ar jiems pakanka profesinių įgūdžių, kad galėtų tinkamai jas įgyvendinti.

Paskolos rizikos vertinimo modelių patikimumas. Bankai turi nuolatos vertinti kredito rizikos vertinimo modelių, skolininkų reitingų sistemų patikimumą, atlikti modelių testavimą nepalankiomis sąlygomis. Paskolų portfelio rizikai vertinti siūloma taikyti paskolų portfelio vertinimo modelius: „kredito rizikos diversifikavimas gali būti sėkmingas tik tada, kai taikomas paskolų portfelio rizikos vertinimo modelis, leidžiantis kiekybiškai įvertinti paskolų portfelio riziką“ (Schönbucher 2000). Jei bankas laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos, tokį modelį taikyti būtina. Jei banke taikomas paskolų portfelio rizikos vertinimo modelis, testavimą nepalankiomis sąlygomis galima atlikti daug geriau, nei tada, kai toks modelis netaikomas. Kapitalo pakankamumo direktyvos 114 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad nepalankiomis sąlygomis turi būti testuojama paskolų koncentracijos rizika, taip pat „rizika,

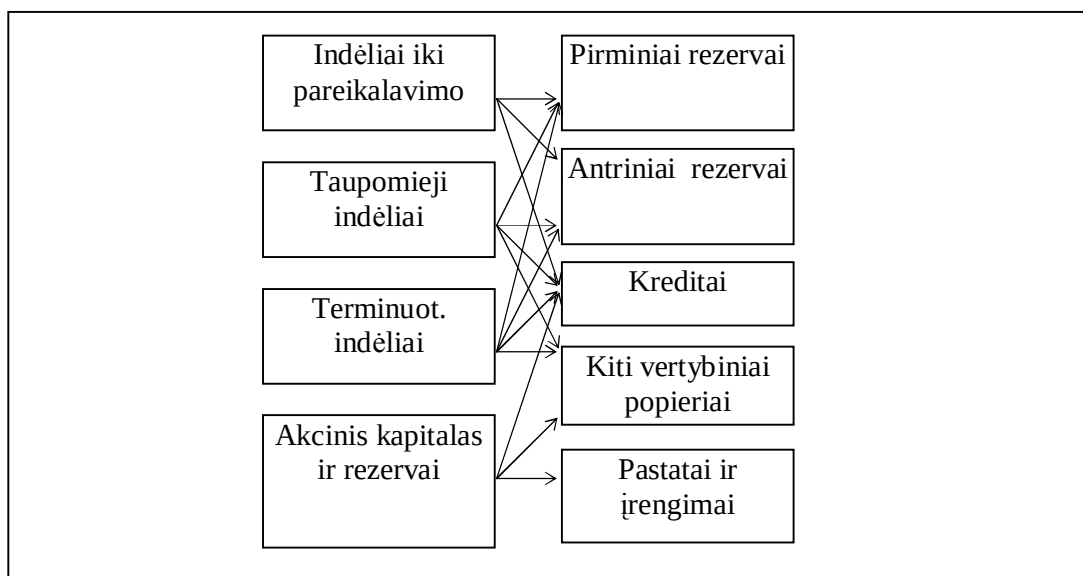
keliama rinkos sąlygų pasikeitimo, jei ji gali turėti neigiamos įtakos kredito įstaigos kapitalo pakankamumui ir rizikai, susijusiai su užtikrinimo priemonių panaudojimu nepalankiomis rinkos sąlygomis“.

Paskolų vertinimo modelių įvairovė. Teikiamų ir suteiktų paskolų rizika turėtų būti vertinama taikant skirtingus modelius. Skolininkų (paskolų) rizikai vertinti rekomenduojama taikyti ekspertinius vertinimus ir kiekybinius, statistiniais metodais pagrįstus skolininkų rizikos vertinimo modelius (toliau – statistinius modelius) arba juos derinti. Banko darbuotojai turi būti tinkamai pasirengę juos taikyti, t. y. turėti pakankamai žinių, įgūdžių ir patirties. Bazelio bankų priežiūros komitetas (BCBS 2000c) siūlo vertinant skolininkų (paskolų) riziką taikyti skolininkų (paskolų) reitingavimo sistemą (10 principas). Tokią sistemą būtinai turės taikyti tie bankai, kurie pasirinko vidaus reitingais pagrįstą kapitalo poreikio skaičiavimo metodiką. Vis dėlto, kad ir kokie modeliai būtų taikomi, reikia numatyti ir raštu išdėstyti tuos atvejus, kai galima priimti sprendimą suteikti paskolą, net ir gavus neigiamą eksperto ar modelio įvertinimą, ir kai galima priimti sprendimą jos nesuteikti, net ir gavus teigiamą eksperto ar modelio įvertinimą.

Kreditavimo kultūra. Bankuose turi būti diegiama tinkama kredito rizikos valdymo kultūra, nes be jos veiksmingas kredito rizikos valdymas neįmanomas. Siekdamas pagerinti kredito rizikos valdymą šalies bankuose, Lietuvos bankas turėtų išleisti kredito rizikos valdymo bendrąsias nuostatas.

3.2. Likvidumo rizikos valdymo tobulinimo pasiūlymai

Valdant likvidumo riziką, banke reikėtų suformuoti aiškią likvidumo rizikos valdymo politiką, kuri turėtų galėtų būti pagrįsta **aktyvų paskirstymo (lėšų konversijos) metodu**. Šis metodas pagrįstas tuo, kad bankui reikalingų likvidžių lėšų kiekis priklauso nuo lėšų pritraukimo. Likvidžių lėšų atsargos formuojamos panašiai, kaip sudaromi privalomieji rezervai – pagal kiekvienai pritrauktų lėšų rūšiai nustatytą normą.

7 pav. Likvidumo rizikos valdymas pagal aktyvų paskirstymo modelį

Šaltinis: Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. – Vilnius, „Lietuvos mokslo“ redakcija, 2003.

Modelyje išskiriami keli „likvidumo/pelningumo centrai“ banko viduje, kurie naudojami lėšoms, gautoms iš skirtingų šaltinių, kaupti. Lėšos kiekviename centre paskirstomos autonomiškai. Atsižvelgdama į lėšų priklausymą atskiriems centrams jų likvidumo ir pelningumo požiūriu, banko vadovybė turėtų nustatyti jų panaudojimo tvarką kiekviename centre. Indėliai iki pareikalavimo turi būti pirmiausi dengiami būtinaisiais rezervais ir turėti didžiausią apyvartumą, siekiantį iki 30-50 kartų per metus. Taigi, tokiu atveju didžioji indėlių iki pareikalavimo dalis iš centro bus perkelta į pirminius rezervus; likusi indėlių dalis daugiausia bus perkelta į antrinius rezervus investuojant juos į trumpalaikius vyriausybės vertybinius popierius, ir tik palyginti nedidelė dalis bus skirta trumpalaikiams komerciniams kreditams. Dažniausiai lėšos iš indėlių iki pareikalavimo centro neinvestuojamos į kitus vertybinius popierius ir pagrindinius fondus. Likvidumo reikalavimai terminuotų indėlių centrui yra mažesni, todėl didžioji šių lėšų dalis panaudojama kreditavimui ir investicijoms. Pagrindinio kapitalo, įdėto į nekilnojamąjį turtą, nereikia padengti likvidžiais aktyvais. Jis naudojamas ilgalaikiams kreditams, taip pat mažiau likvidiems vertybiniais popieriams pirkti.

Reikia labai kruopščiai sekti atskirų įsipareigojimų santykį su visais pasyvais. Jeigu bankas gauna lėšas daugiausia iš trumpalaikių, santykinai nepastovių šaltinių, didesnė pajamas duodančių aktyvų dalis turi būti laikoma trumpalaikių paskolų ir vertybinių popierių pavidalu. Ir atvirkščiai, bankai, gaunantys didžiąją lėšų dalį iš ilgalaikių šaltinių, gali finansuoti ilgalaikes verslo ir vartotojiškas paskolas.

Rekomenduojama likvidumo rizikos politika, pagrįsta aktyvų paskirstymu pagal skolinimosi šaltinių tipą leidžia užtikrinti reikiamą aktyvų ir pasyvų suderinimą pagal trukmę. Todėl ši likvidumo rizikos politika leistų užtikrinti efektyvesnį banko likvidumo valdymą.

Banko pasirinktoje likvidumo rizikos valdymo politikoje turi būti aiškiai apibrėžti konkretūs likvidumo matavimo ir rizikos valdymo metodai. Politika turi užtikrinti koordinuotus banko padalinių, atsakingų už likvidumo vykdymą, veiksmus. Banko vadovybei turi būti reguliariai pateikiamos ataskaitos apie likvidumo būklę. Jose gali būti nustatomas artimiausiu metu laukiamas (reikalingas) likvidumo lygis ir turimos priemonės (ar jų trūkumas) šiam lygiui pasiekti. Ataskaitos forma priklauso nuo banko pasirinktos likvidumo rizikos valdymo metodų.

Valdant likvidumo riziką banke labai svarbus tampa valstybės rizikos įvertinimas. Dažnai bankai nėra vertinti šios rizikos atskirai. Taigi, reikėtų likvidžių aktyvų dydžius koreguoti priklausomai nuo tos šalies rizikos. Aišku, kad lėšos laikomos nestabilios ekonomikos šalių bankuose - korespondentuose (pvz. Rytų Europos) ar tų šalių emitentų vertybiniai popieriai gali tapti nelikvidžiais aktyvais bendros ar konkrečios institucijos krizės metu. Tokiu atveju bankas gali turėti sunkumų, norint panaudoti savo turimas lėšas ar, blogiausiu atveju, net ir visai jas prarasti. Todėl teisinga būtų prie likvidžių aktyvų, laikomų kitose šalyse, priskirti minėtų lėšų tam tikrą dalį (pvz. 80 – 90 proc.) priklausomai nuo konkrečios šalies rizikos.

Nestabilių palūkanų normų ir valiutos kursų metu bankas privalo turėti aiškų likvidumo planavimą. Susiklosčius tokiai situacijai rinkoje, žmonės vengia laikyti savo santaupas bankuose ir ieško kitų, saugesnių investavimo bei taupymo formų. Žinoma, bankai turės ne tik likvidumo bet ir lėšų pritraukimo problemų. Išskyrus kritines situacijas, kai kurie kiti veiksniai taip pat gali turėti neigiamos įtakos banko likvidumui. Pavyzdžiui, gyventojų pajamų sumažėjimas, negrįžtančių aktyvų padidėjimas, didelės išlaidos už pritraukiamas lėšas, plėtėjančios verslo perspektyvos šalyje, naujų mokesčių įvedimas. Rinkos ekonomikos sąlygomis, egzistuojant ūkio cikliškumams, bankas turėtų būti pasiruošęs įvairiems netikėtumams. Efektyvus likvidumo planas turi numatyti įvairius įvykius ir turėti atsakymus į gausybę klausimų: iš kur banko vadovybė planuoja gauti lėšų krizės metu, kiek ilgai bankas galės išlaikyti masiniu indėliu atsiėmimo atveju arba jei bankas patirs kitokių sukrėtimų.

Kita svarbi likvidumo rizikos valdymo dalis – aiški atskirų padalinių atsakomybė. Atsakingi darbuotojai turi tiksliai žinoti, ko iš jų laukiama krizės metu. Gali būti naudojamos įvairios priemonės krizei paveikti, pavyzdžiui, aktyvų ir pasyvų struktūros pakeitimas. Bankas gali pradėti pardavinėti tuos aktyvus, kurie nebūtų parduodami normaliomis rinkos sąlygomis arba didinti indėlių palūkanas, siekiant išlaikyti esamus klientus banke.

Taip pat rekomenduojama intensyviau naudoti Lietuvos banko siūlomas komercinių bankų likvidumo didinimo priemones:

- *Vienos nakties paskola* – tai trumpalaikė paskola, paprastai suteikiama vienai parai, tam, kad užtikrintų piniginių atsiskaitymų nenutrūkstumą. Šios paskolos traktuojamos kaip standartinės bankų sektoriaus paslaugos, leidžiančios komerciniams bankams kuo efektyviau išnaudoti turimas trumpalaikes laisvas lėšas.
- *Likvidumo paskola* – tai ilgesnio laikotarpio (1, 3, 12 mėn.) paskola, kuri teikiama esant pagrįstam komercinio banko prašymui. Ši paskola nepriskiriama prie standartinių bankinių operacinių, o yra daugiau orientuota į bankų sektoriaus stabilumo valdymą.
- *Sezoninio likvidumo paskola* – šios paskolos paklausa priklauso nuo sezoninių svyravimų.
- *Pratęsta likvidumo paskola* – ši paskola panaši į likvidumo paskolą, kuri komercinio banko prašymu gali būti pratęsta.

Efektyviai panaudojus šias Lietuvos centrinio banko siūlomas likvidumo valdymo priemones, bankas galėtų sumažinti savo patiriamą likvidumo riziką. Žinoma, šios priemonės yra labiau orientuotos į trumpalaikio likvidumo palaikymą, tačiau trumpam sutrikus banko likvidumui jos galėtų būti neblogo išeitis bankui.

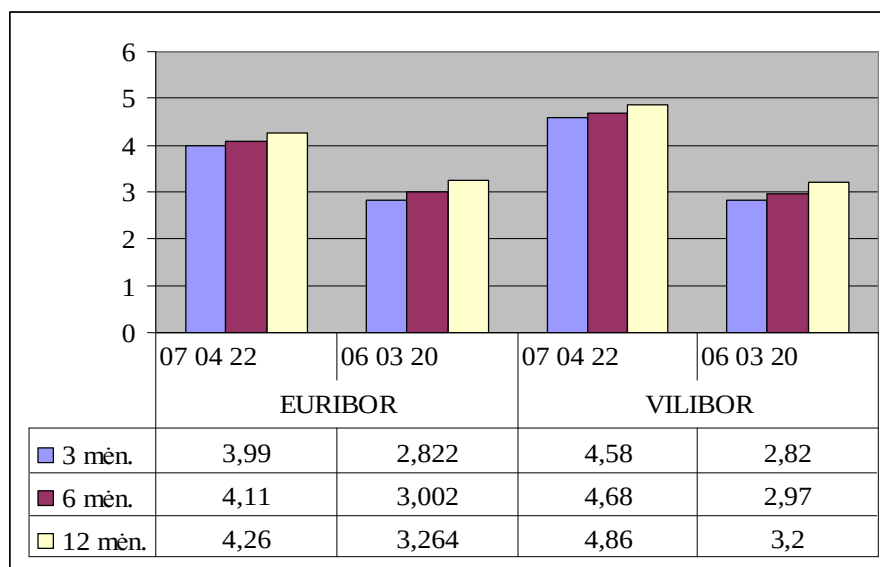
3.3. Palūkanų normų rizikos valdymo tobulinimo pasiūlymai

Palūkanų normų rizikos valdymo srityje, siekiant sumažinti palūkanų normų riziką, analizuojamam bankui derėtų klientams išduodamas paskolas (banko aktyvus, uždirbančius palūkanas), tiesiogiai susieti su banko finansavimo šaltiniais, sąlygojančiais palūkanų išlaidas.

Siekiant kuo mažesnės palūkanų normų rizikos, svarbu yra numatyti ateityje tikėtiną banko išteklių palūkanų normą, kurios pagrindu būtų galima sudarinėti paskolos sutartis, užtikrinančias, kad banko aktyvų generuojamos palūkanos keisis analogiškai kaip ir pasyvų sąlygojamos palūkanų išlaidos. Šiuo metu Lietuvos bankuose populiariausios paskolos yra su kintama palūkanų norma. Žinoma, tas populiarumas iš dalies yra nulemtas ir pačių bankų, kadangi kintamos palūkanos bankui yra gerokai mažiau rizikingos nei fiksuotomis palūkanomis išduotos paskolos. Tačiau pastaruoju metu itin smarkiai kylant tarpbankinėms palūkanų normoms, klientai vis dažniau reikalauja fiksuotų palūkanų, kas gali bankui ateityje sukleti nemažą palūkanų normos riziką. Pavyzdžiui, 2005 metų pradžioje asmuo galėjo gauti būsto kreditą su fiksuotomis $\approx 4,5$ proc. metinėmis palūkanomis 10 metų laikotarpiui. Akivaizdu, kad jei bankas prasčiau laikosi „auksinės bankininkystės taisyklės“ ir tokią paskolą būtų finansavęs iš trumpalaikio indėlio, šiandien bankas susidurtų su nemaža problema, susijusia su palūkanų normos pasikeitimu.

Dažniausiai Lietuvos bankuose kaip paskolos palūkanų nustatymo bazė naudojamos šios tarpbankinės palūkanų normos:

- **VILIBOR** (Vilniaus tarpbankinė palūkanų norma). Tai vidurkis tarpbankinių palūkanų normų, už kurias Lietuvos komerciniai bankai arba Lietuvoje veikiantys užsienio bankų skyriai yra pasirengę skolinti litus kitiems bankams. Lietuvos Banko Rinkos operacijų departamentas apskaičiuoja ir paskelbia VILIBOR kiekvieną darbo dieną.
- **LIBOR**. Tai Londono tarpbankinė palūkanų norma. Tai yra palūkanų norma indėliams JAV doleriais atitinkamam palūkanų laikotarpiui. LIBOR norma yra nustatoma remiantis galiojančia tarptautine praktika.

8 pav. Bazinės palūkanų normos 2007 m. balandžio 22 d. ir 2006 m. balandžio 20 duomenimis

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Lietuvos CB duomenis

Išvardintų tarpbankinių palūkanų normų pokyčių dydžiai pateikti žemiau esančioje lentelėje. Palūkanų normos kitimo rizika yra pakankamai reikšminga bet kokiam bankui, tai geriausiai įrodo pateikti duomenys. Kai kurių tarpbankinių palūkanų normos metų bėgyje išaugo daugiau kaip 1,5 karto. Nustatant klientui suteikiamos paskolos palūkanas pagal šias normas, užtikrinama, kad klientas visuomet mokės pastovią, banko savarankiškai nustatytą palūkanų maržą, skirtą padengti banko veiklos išlaidoms. Kintama palūkanų normos dalis padengs banko išteklių skolinimosi sąnaudas.

Bankui, siekiančiam efektyviai valdyti savo palūkanų normos riziką, reikėtų visas ilgalaikes paskolas susieti su tarpbankinėmis palūkanų normomis, taip sumažinant palūkanų normų riziką. Trumpalaikių paskolų atveju ši praktika nėra būtina, kadangi grėsmė, kad trumpu laikotarpiu

bankas dėl palūkanų normų pokyčių patirs nuostolių yra maža dėl greitos trumpalaikių paskolų apyvartos, kuri leidžia nuolat keisti vidutinę banko išduotų trumpalaikių paskolų palūkanų normą, priklausomai nuo situacijos finansinių išteklių skolinimosi rinkose.

Bankui siekiančiam protingai valdyti palūkanų normos kitimo riziką, šiuolaikinėms rinkos sąlygomis, visų pirma reikėtų:

- Sutartis naudojama ilgalaikiams fiksuotų palūkanų kreditams (ilgesniems nei 2 metai), išskyrus trumpalaikius vartojimo kreditus, turi neleisti grąžinti kredito be banko išankstinio sutikimo anksčiau nei fiksuotų palūkanų laikotarpio pabaiga.
- Esant neplanuotam išankstiniam kredito grąžinimui, taikyti papildomas baudas, banko patiriamai rizikai padengti. Šios baudos taip pat turėtų būti konkrečiai nurodytos kliento kreditavimo sutartyje.
- Fiksuotos palūkanų normos ilgalaikiams kreditams turėtų būti teikiamos ne ilgesniam nei 5 metų laikotarpiui. Išimtys galėtų būti taikomos klientams, besiskolinantiems pinigus eurai, nes šios valiutos bankas daugiausiai skolinasi tarptautinėje bankų rinkoje ir rizika palūkanų normos rizika, susijusi su šia valiuta yra žemesnė, nei kitoms valiutoms.
- Fiksuota palūkanų norma turėtų būti skaičiuojama šiuo būdu: **vidinė lėšų kaina + banko marža.**
- Siunčiant klientui komercinį pasiūlymą, kuriame nurodyta tiksli fiksuotų palūkanų norma, būtina nurodyti, kad šio pasiūlymo galiojimo terminą.
- Palūkanų paskola, įskaitant kredito linijas, turi būti išduodama klientui ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo palūkanų normos nustatymo.
- Stambiaiems verslo klientams pageidaujantiems fiksuotos palūkanų normos, siūlyti kintamas palūkanų normas kartu su išvestiniais finansiniais produktais, leidžiančiais apsidrausti nuo nepageidaujamų palūkanų normos svyravimų.

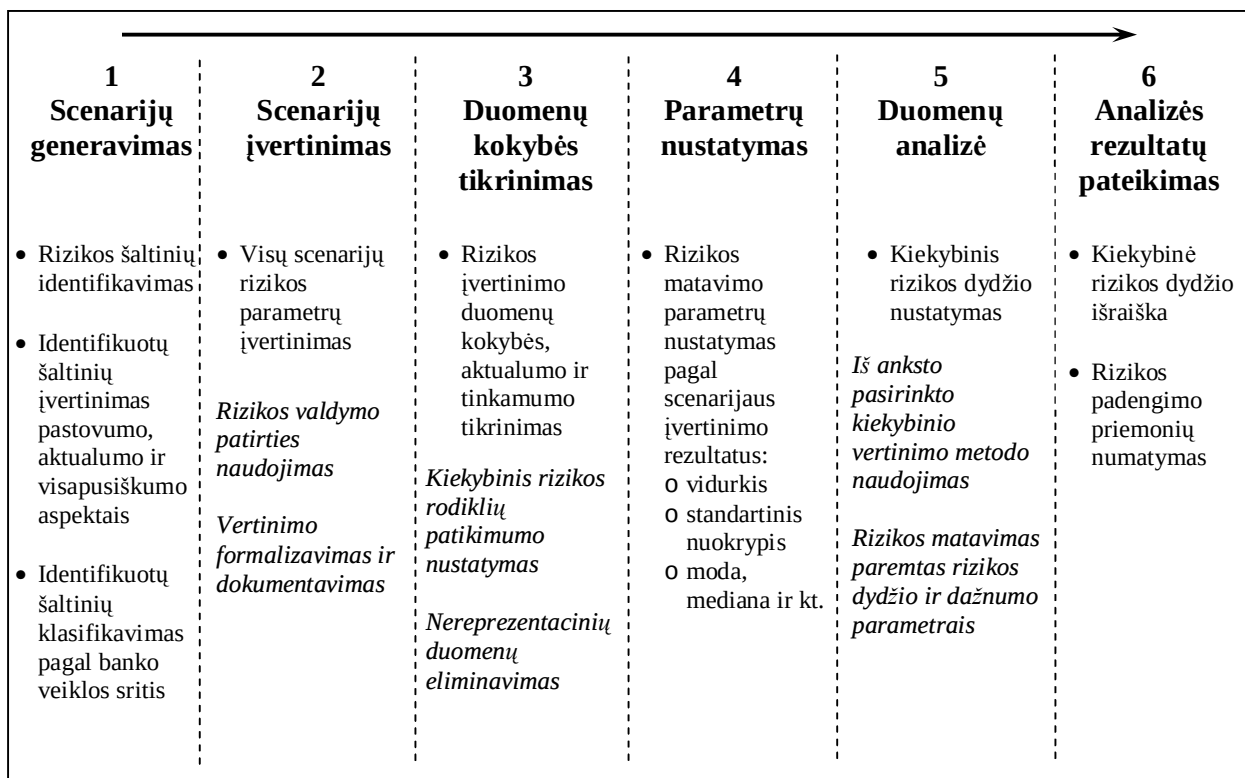
Ilgalaikėje perspektyvoje bankui siūloma suformuoti palūkanų normų rizikos valdymo metodiką, leidžiančią įvertinti būsimus palūkanų normų jautraus turto ir įsipareigojimų pokyčius, nes taip galima iš anksto numatyti priemones palūkanų normų rizikos padengimui.

Tokia palūkanų normų rizikos valdymo metodika gali būti formuojama scenarijų analizės metodo bazėje. Scenarijaus analizės principinis planas, suformuotas U.Anders (2004), pateiktas 9 paveiksle. U.Anders (2004) scenarijų analizės naudojimo galimybes nagrinėjo operacinės rizikos valdymo kontekste, tačiau, kaip pabrėžė pats autorius, ši metodika savo prigimtimi nėra specializuota ir gali būti adaptuojama įvairioms rizikos formoms valdyti.

Palūkanų normų rizikos vertinimas, naudojant scenarijaus analizę, pagal šį planą išskaidytas į šešis pagrindinius etapus, apimančius rizikos vertinimo procedūrų gamą: rizikos identifikavimą,

vertinimą, monitoringą ir kontrolę / mažinimą. Scenarijaus analizė buvo sukurta visų pirma kredito rizikos vertinimui, tačiau, tobulėjant ir sudėtingėjant bankų rizikos valdymo procedūroms, ši rizikos vertinimo metodika pritaikyta ir kitų rizikos formų valdymui, įskaitant ir palūkanų normų riziką.

Pirmasis scenarijaus analizės metodo realizavimo vertinant palūkanų normų riziką etapas yra su palūkanų normų rizika susijusių scenarijų generavimas. Scenarijus apibūdina numatomus ateities įvykius, sąlygosiančius ar galinčius sąlygoti nuostolius dėl palūkanų normų kitimo. Scenarijai turi apimti visas banko veiklas. Palūkanų normų rizikos vertinimo procese scenarijų kompleksas gali būti apibūdinamas kaip į ateitį orientuota palūkanų normų rizikos šaltinių visuma, charakterizuojanti banko palūkanų normų rizikos pasireišimo formas ir sritis.

9 pav. Scenarijaus analizės realizavimo procedūra (Anders, 2004)

Scenarijai, charakterizuojantys banko palūkanų normų riziką, U.Anders (2004) teigimu, turi pasižymėti šiomis savybėmis:

- *Pastovumu.* Turi būti užtikrinta, kad ateities įvykiai nenukryps už scenarijuje numatytų ribų, todėl scenarijau turi būti formuojami taip, kad apimtų visą galimą ateities įvykių dinamikos spektrą.
- *Aktualumu.* Scenarijus turi būti susijęs su banko veikla ir charakterizuoti konkrečių banko veiklos rezultatų pokyčius dėl palūkanų normų rizikos pasireišimo.

- *Visapusiškumu.* Pirma, scenarijus, kaip minėta, turi apimti visus galimus ateities įvykių nuokrypius. Antra, scenarijų visuma turi apimti visus galimus banko palūkanų normų rizikos šaltinius.

Suformavus palūkanų normų rizikos scenarijų kompleksą, tolesnis scenarijaus analizės etapas, pagal U.Anders (2004), yra scenarijų įvertinimas. Šiame etape atliekama pirminė scenarijų analizė, turimą informaciją apie kiekvieną scenarijų detalizuojant pagal formalius parametrus: nuostolių istoriją, kritinius rizikos indikatorius, draudimo padengimą, rizikos kontrolės priemonių buvimą ir jų kokybę ir kt. Svarbiausi aspektai, kurių reikšmę realizuojant scenarijų įvertinimą akcentuoja U.Anders (2004), yra šie:

- *Rizikos valdymo patirties naudojimas.* Scenarijų vertinimo procese turi dalyvauti pakankamai patirties rizikos valdymo srityje turintys banko darbuotojai, galintys kokybiškai charakterizuoti kiekvieną scenarijų pagal įvairius parametrus.
- *Vertinimo formalizavimas ir dokumentavimas.* Scenarijai turi būti vertinami naudojant griežtą dokumentinę formą, taip užtikrinant skirtingų scenarijų vertinimo proceso vienodumą ir sudarant sąlygas palūkanų normų rizikos vertinimo metu atsižvelgti į visus scenarijų įvertinimo proceso metu identifikuotus scenarijų požymius.

Siekiant scenarijų identifikavimo ir įvertinimo kokybės, kuri lemia palūkanų normų rizikos vertinimo proceso kokybę, U.Anders (2004) teigimu, tikslinga scenarijų analizės procese išskirti duomenų kokybės tikrinimo etapą, kuriame būtų pagrindžiamas visų į palūkanų normų rizikos vertinimą įtrauktų duomenų aktualumas, tinkamumas ir kokybė. Šis etapas scenarijų analizėje vertintinas kaip duomenų filtras, sudarantis sąlygas palengvinti tolesnę duomenų analizę, taip padidinant analizės patikimumą (mažesnis į analizę įtraukiamų duomenų kiekis sąlygoja mažesnes galimas skaičiavimo paklaidas). Tačiau šiame scenarijų analizės etape taip pat svarbu užtikrinti, kad būtų eliminuoti tik tie duomenys, kurie iš tikrųjų neturi poveikio palūkanų normų rizikos mastui, kadangi kitu atveju, iš analizės proceso eliminavus kritinius veiksnius, galutinis palūkanų normų rizikos lygio įvertinimas neatitiks realios situacijos, o tai sąlygos didesnes banko išlaidas palūkanų normų rizikos valdymui.

Atrinkus palūkanų normų rizikos lygio nustatymui būtinus duomenis ir užtikrinus jų kokybę, pereinama prie ketvirto scenarijų etapo, kuris, U.Anders (2004) teigimu, yra traktuotinas kaip pradinis palūkanų normų riziką charakterizuojančių kiekybinių duomenų apdorojimo etapas. Šiame etape nustatomi pradiniai rizikos matavimo parametrai, kurie reikalingi išsamiai kiekybinei duomenų analizei. Dažniausiai naudojami parametrai, apibūdinantys potencialų rizikos nuostolio dydžio ir nuostolio tikimybės santykį, yra įprastiniai statistinių duomenų apdorojimo rodikliai: vidurkis, standartinis nuokrypis, moda, mediana. Konkrečios šių rodiklių formos ir jų kompleksas

parenkamas priklausomai nuo numatomo naudoti kiekybinės duomenų analizės metodo bei nuo turimų duomenų savybių.

Atlikta pradinė palūkanų normų rizikos lygį apibūdinančių duomenų analizė leidžia kiekybiškai išreikšti palūkanų normų rizikos lygį, naudojant pasirinktą kiekybinės analizės metodą. Šių metodų įvairovė suteikia bankams galimybę išsirinkti jiems geriausiai tinkantį metodą, priklausomai nuo banko palūkanų normų rizikos masto, turimų technologijų, darbuotojų kvalifikacijos, planuojamų palūkanų normų rizikos valdymo sąnaudų ir kitų veiksnių, aktualių banko rizikų valdymo tarnyboms.

Aptartas scenarijaus analizės metodas gali būti traktuotinas kaip priemonių visuma, leidžianti statistiškai apibendrinti potencialių palūkanų normų rizikos įvykių grėsmę ir konkrečia išraiška nusakyti tikėtiną palūkanų normų rizikos dydį. Remiantis scenarijų analizės duomenimis, galima iš anksto numatyti priemones palūkanų normų rizikos mažinimui, pavyzdžiui, naudoti įvairius išvestinius finansinius instrumentus (opcionus, fjučerius ir kt.), kurie leidžia apsidrausti nuo tikėtino nuostolio dėl palūkanų normų pokyčių.

Išvados

Išanalizavus kreditų portfelio rizikos valdymo teorinius aspektus bei praktinį taikymą DnB NORD banke galima daryti šias išvadas:

- Rinkos ekonomikos pagrindais organizuotas verslas yra neišvengiamai susijęs su rizika, kurią sąlygoja įvairūs veiksniai, vienaip ar kitaip keičiantys verslo aplinką. Rizikos veiksnys ypatingai aktualus finansų sektoriui, kuris yra tiesiogiai susijęs su

rizikos prisiėmimu.

- Riziką galima valdyti. Tam yra naudojamos įvairios priemonės, leidžiančios tam tikru laipsniu prognozuoti rizikingą įvykį ir imtis atitinkamų priemonių rizikos laipsniui mažinti. Svarbu įvertinti tai, jog rizikos valdymas yra ne pasyvus reagavimas į rizikos pasekmes, o metodų ir priemonių visuma aktyviai veikti ateitį ir gauti minimalų nuokrypį nuo laukiamų rezultatų.
- Vykdydamas savo veiklą, bankas siekti trijų pagrindinių tikslų – likvidumo, pelningumo ir saugumo. Šių pagrindinių trijų tikslų subalansuotas siekimas yra esminė banko paskolų portfelio formavimo sąlyga. Kiekvieno iš šių tikslų siekimas bankus verčia prisiimti kartu sekančią atitinkamą riziką.
- Vieningos nuomonės, kaip bankas turėtų formuoti savo paskolų portfelį – nėra. Tai priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo banko dydžio, veiklos specifikos, nustatytos kreditavimo strategijos, siekiamas pelnas ar rinkos dalis, paskolų teikimo prioritetai ir panašiai.
- Bankas vykdydamas pagrindinę veiklą ir formuodamas savo paskolų portfelį susiduria su daugeliu rizikų, tačiau pagrindinės rizikos, įtakančios paskolų portfelį yra: kredito, likvidumo ir palūkanų normos kitimo rizika.
- Reikšmingiausia bankams yra kredito rizika, nes paskolos užima didžiausią aktyvų dalį banko balanse. Kad kredito rizika būtų valdoma sėkmingai, reikia įvertinti ne pavienės paskolos, bet ir visą paskolų portfelio riziką. Efektyvus kredito rizikos valdymas užtikrina kreditų portfelio valdymo saugumą ir yra vienas iš svarbiausių kreditų portfelio valdymo kriterijų.
- Siekdami tinkamai valdyti vieną iš reikšmingiausių rizikos rūšių, kredito riziką, bankai pirmiausia turi tinkamai įvertinti savo paskolų portfelį. Kadangi paskoloms sudėtinga pritaikyti rinkos vertės nustatymo metodus, paskolų vertė dažniausiai nustatoma paskolas grupuojant ir sudarant joms specialiuosius atidėjimus.
- Likvidumo rizikos valdymas banke - yra užtikrinimas, kad bankas laiku galės atsiskaityti su savo kreditoriais. Šios rizikos valdymas kritikuojamas dėl potencialiai nepastovaus indėlininkų ir skolininkų elgesio. Tam, kad būtų galima reaguoti į įvairius jų elgesio pokyčius, bankas turi turėti atitinkamas priemones tiek balanse, tiek ir už balanso ribų.
- Valdydamas palūkanų normos riziką, bankas siekia apsaugoti grynąsias palūkanų pajamas nuo palūkanų normų kitimo pavojaus. Nesvarbu, į kurią pusę pasikeis palūkanų norma, bet koks bankas nori, kad jo pelnas pasiektų pageidaujamą lygį ir būtų stabilus.

- Paskolų vertinimo ir grupavimo kriterijų yra pakankamai daug ir įvairių. Dėl šios priežasties, taip pat dėl šalių teisės sistemų, bankininkystės tradicijų skirtumų ir kitų veiksnių įtakos nėra vienintelės teisingos paskolų vertinimo ir grupavimo tvarkos. Vienose šalyse bankai savo nuožiūra vertina ir grupuoja paskolas bei sudaro specialiuosius atidėjimus, o kitose šalyse paskolų vertinimą, grupavimą ir atidėjimų sudarymą reglamentuoja priežiūros institucijos.
- Kadangi kredito rizikai įtakos turi labai daug veiksnių, todėl kriterijų, atskleidžiančių paskolų kokybės pasikeitimo laiką ir mastą, taip pat yra labai daug. Daugelyje šalių paskolų vertė nustatoma darant specialiuosius atidėjimus.
- Norėdamas diversifikuoti savo kreditų portfelį bei efektyviai valdyti patiriamą kredito riziką DnB NORD bankas yra nustatęs skolinimo limitus atskiroms ūkio šakoms. Kreditų limitų nustatymo tikslas - siekis įvertinti bei išskaidyti įvairių ekonominės veiklos rūšių kreditavimo rizikos laipsnį. Šių limitų pagalba bankas kartu valdo ir paskolų koncentracijos riziką.
- DnB NORD bankas didelį dėmesį skiria paskolų monitoringui, nes tai taip pat yra vienas iš pagrindinių būdų valdyti kredito riziką. Kredito monitoringas banke prasideda dar prieš išmokant pinigus ir tęsiasi visą paskolos laikotarpį, iki kol klientas padengia kreditą. Monitoringas atliekamas kas mėnesį, ketvirtį ar kas metus.
- Įvertinti ir sumažinti kredito riziką padeda IRIS (išankstiniai rizikos įspėjimo signalai), kurie leidžia iš anksto nustatyti galimą kliento finansinės būklės pablogėjimą.
- Likvidumo rizikos valdymas DnB NORD banke apima tris etapus: einamojo, trumpalaikio ir ilgalaikio likvidumo valdymą. Aktualiausias ir turintis didžiausią reikšmę bankui yra ilgalaikio likvidumo valdymas. Tam banke yra naudojamas GAP metodas.
- Palūkanų normos rizika banke vertinama skaičiuojant banko jautrumą rinkos kintamųjų (palūkanų normų, užsienio valiutos kursų) pokyčiams, taikant scenarijų modelį. Rinkos rizika ribojama Prekybinėje ir bankinėje knygoje banko valdybos nustatytais limitais. Šiems limitams taikomas mažėjančio limito principas, t.y. esant neigiamiems rezultatams, limitai mažėja. Limitų vykdymas kontroliuojamas kasdien.
- Abejotinus aktyvus bankas vertina dviem metodais: paskolas grupuojant individualiai ir bendrai. Bankas siekia, kad didžioji dalis visų dėl kredito rizikos patiriamų nuostolių būtų įvertinta individualiai, taikant diskontuotų pinigų srautų metodą. Nereikšmingos paskolos įtraukiamos į panašių paskolų grupę ir vertinamos bendrai.
- Valdant paskolų portfelio kredito riziką banke didžiausias dėmesys turėtų būti kreipiamas į vieningos kreditavimo strategijos bei politikos suformavimą. Nemažą

reikšmę, valdant kredito riziką, turi ir kredito rizikos komitetai, nes tai yra tiesioginis tarpininkas tarp banko valdybos bei kitų banko departamentų.

- Nestabilių palūkanų normų ir valiutos kursų metu bankas privalo turėti aiškų likvidumo planavimą. Efektyvus likvidumo planas turi numatyti įvairius galimus įvykius rinkoje bei priemones likvidumui stabilizuoti. Taip pat bankui, turinčiam trumpalaikių likvidumo problemų, patariama naudotis Lietuvos CB siūlomomis priemonėmis likvidumui valdyti.
- Valdant palūkanų normos riziką bankams patariama paskolas išdavinėti jų palūkanas tiesiogiai rišant prie tarpbankinių palūkanų normų. Nepatariama fiksuotas palūkanas teigti ilgesniam nei 5 metai laikotarpiui. O teikiant fiksuotas metines palūkanas, jas apskaičiuoti sumuojant vidinę pinigų skolinimo kainą ir banko nustatytą maržą.

Literatūra

1. Altman E. I., Saunders A. 1998: Credit Risk Measurement: Development Over the Last 20 Years. – Journal of Banking & Finance 21, 1721–1742;
2. Altman E.I. (2000). Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting the Z-score and ZETA Models, <<http://pages.stern.nyu.edu/ealtman/Zscores.pdf>>, 2 spalio, 2006¹

3. Asarnow E., Edwards D. 1995: Measuring Loss on Defaulted Loans: a 24-Year Study. – The Journal of Commercial Lending 77(7), 11–23;
4. Bank loan classification and provisioning practices in selected developed and emerging countries (a survey of current practices in countries represented on the Basel Core Principles Liaison group).World Bank, June;
5. Banko DnB NORD vidaus veiklą reglamentuojančios taisyklės ir raštai;
6. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2004a: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, April.
7. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1988. International convergence of capital measurement and capital standards. Basle, July.
8. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1996. Overview of the amendment to the capital accord to incorporate market risks. Basle, January.
9. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1997. Core principles for effective banking supervision. Basle, September.
10. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1998. Framework for Internal Control Systems in Banking Organisations. Basle, September.
11. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1999a. Credit Risk Modelling: Current Practices and Applications. Basle, April.
12. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1999b. The Core Principles Methodology. Basel, October.
13. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 1999c. Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure. Basle, July.
14. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2000a. Credit Ratings and Complementary sources of Credit Quality Information.
15. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2000b. Range of Practice in Banks' Internal Ratings Systems. Basle, BCBS Discussion Paper, January.
16. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2000c. Principles for the Management of Credit Risk, Basle, September.
17. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2000d. Best Practices for Credit Risk Disclosure. Basle, BCBS, Publication No. 74, September.
18. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2001. Customer due Diligence. BCBS, Publication No. 85, October.
19. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2003. Public Disclosures by Banks: Results of the 2001 Disclosure Survey. BCBS, Publication No. 97, May.

20. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2004b. Consolidated KYC RiskManagement, BCBS, Publication No. 110, October.
21. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2004c. Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk, Basle, July.
22. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS), 2004d. Bank failures in Mature
23. Basle, BCBS Working Paper No. 3, August.
24. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė. Finansų analizė. Kaunas. KTU, 1998;
25. Economies, BCBS, Working Paper No. 13, April. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 1996: Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Valstybės žinios 2-63;
26. Ferguson R. W. (2003). „Basel II - a case study in risk management“ speech at the Risk Management Workshop for Regulators, The World Bank, Washington, D.C., 28 April 2003.
27. Ivaškevičius, D., Sakalas, A. (1997). Bankų vadyba. Vilnius;
28. Jasevičienė F., Ginotienė R., Stankevičienė V., „Bankų rizikos: sisteminis požiūris“. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, Vilnius, 2000, 76 p.
29. Jasevičienė F., Valvonis. V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2003 Nr. 1, p. 23-49.
30. Jasevičienė, F., Miniotienė, R., Stankevičienė, V. (2000). Bankų rizikos: sisteminis požiūris. Vilnius: draudimo ir finansų institutas;
31. Jasienė M., „Palūkanų normos ir palūkanų normų rizika“ // Ekonomika, Vilniaus universitetas, 2002, T. 60, p. 49-61.
32. Jasienė M., „Palūkanų normos rizikos valdymas“. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, Vilnius, 1998, 60 p.
33. Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. Pinigų studijos 1;
34. Kancerevyčius G., „Finansai ir investicijos“. Smaltijos leidykla, Kaunas, 2004, 880 p.
35. Koch T.W. Bank Management. 4th edition / T.W.Koch, S.S.MacDonald. – USA, The Dryden Press, 2000.
36. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 1998: Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Valstybės žinios 100-2798;
37. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002a: Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Valstybės žinios 31-1200;
38. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002b: Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Valstybės žinios 113-5085;
39. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2003b: Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas Nr. IX-1296 (2003 01 21). – Valstybės žinios 15-597;

40. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (LRV) 2004: Lietuvos būsto strategija, Nutarimas Nr. 60 (2004 01 21). – Valstybės žinios 13-387;
41. Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L. (2000). Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai. Socialiniai mokslai;
42. Mayer T. Pinigai, bankai ir ekonomika. – Vilnius: Alma litera, 1995.
43. Mays E. Credit Scoring for Risk Managers. The Handbook for Lenders. – USA, South Western College Publishing, 2003.
44. Miller P. CLS Bank: Managing Foreign Exchange Settlement Risk / P.Miller, C.A.Northcott // Bank of Canada Review, Autumn 2002;
45. Nečiūnienė L. 2003: Skolininkų sąrašai – naudinga, nors brangi duomenų bazė. – Verslo žinios 217(1613);
46. Ragauskas, J. Senkus, A. 1998. Aktyvų ir pasyvų valdymas. Vilnius: draudimo ir finansų institutas.
47. Taraila. S (2001). Kreditavimas: teorija ir praktika. Vilnius. p. 13-18.
48. Titarenko V. ir Titarenko J. (1997) „Aktyvų ir pasyvų valdymas komerciniuose bankuose bei jo aspektai Lietuvoje“, Vilnius
49. Valvonis V., „Kredito rizikos valdymas banke“ // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004 Nr. 4.
50. Vasiliauskaitė A. A Model of the Currency Exchange Risk Control / A.Vasiliauskaitė, A.Pranckevičiūtė // Inžinerinė ekonomika. Kaunas: Technologija, Nr. 2(37), 2004, p. 36-40.
51. Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos mokslas.

Priedai

Pagrindinių terminų žodynas

Akreditivas	Įsipareigojimas sumokėti apibrėžtą sumą ir tam tikru laiku, sąlygota apibrėžtų įvykių arba sutartų dokumentų apsikeitimu. Naudojama kredito grąžinimo užtikrinimo sustiprinimui.
APA	Aplinkos poveikio ataskaita, kuri gali būti aptariama viešai.
Aplinkosaugos rizika	Ekonominės ar administracinės lėtos ar katastrofinės aplinkos taršos pasekmės.
Balansas	Finansinė ataskaita, rodanti įmonės turto, įsipareigojimų bei grynosios vertės / savininkų nuosavybės kilmę ir dydį tam tikrai datai.
Bendras finansavimas	Skirtingi skoliniojo sutaria finansuoti pagal tą patį dokumentų ir apdraudimo paketą, bet vis dar gali būti skirtingos palūkanų normos, grąžinimo būdai ir terminai.
Dabartinė vertė	Pinigų arba buhalteriniai srautai diskontuoti į dabartį tam tikra diskonto norma.
Dalyvio rizika	Dalyvių patikimumas ir nepajėgumo išmokėti rizika pagal projekto sutartis ar finansines sutartis.
Delspinigiai	Didesnės palūkanos, mokamos neįvykdžius įsipareigojimų.
Diskonto norma	Metinis procentas taikomas skaičiuoti grynąją dabartinę vertę (NPV) arba dabartinę vertę (PV) (dažnai būna „all-in“ palūkanų norma arba palūkanų norma plius marža už projekto finansavimą). Diskonto norma gali būti apsprendžiama VSKK (Vidutiniai svertiniai kapitalo kaštai).
DPS	Diskontuotas pinigų srautas, kur grynasis pinigų srautas yra perskaičiuotas į dabartinę vertę pagal duotą procentinę diskonto normą.
Finansavimo rizika	Didesnių finansavimo kaštų arba finansavimo trūkumo įtaka projekto pinigų srautams.
Finansinių įsipareigojimų nevykdymas	Įvyksta, kai sulaužomos sutartos sąlygos arba atsitinka nepalankus įvykis. Pirminis nemokumas reiškia, kad mokėjimas nebuvo įvykdytas laiku. Techninis nemokumas – koks nors projekto parametras išėjo už apibrėžtų / sutartų ribų arba nėra išspręsti teisiniai reikalai.
Garantas	Šalis, kuris garantuoja skolos grąžinimą arba sąlygų vykdymą.
Garantija	Įsipareigojimas grąžinti skolą skolininko nemokumo atveju. Jis gali būti riboto galiojimo laiko ar ribotos sumos.
Grynoji dabartinė vertė	Diskontuojami periodiniai gryniesi pinigų srautai į dabartinę vertę ir iš gautos sumos atimamos atitinkamos pradinės išlaidos / investicijos statybai ir įsigijimui.
Indeksuota (palūkanų) norma	Palūkanų norma susieta su indeksu, paprastai su VKI (CPI).
Infliacija	Prekių ir paslaugų kainų lygio pakilimas.
Įsipareigojimas	Įsipareigojimas sumokėti apibrėžtą sumą arba atlikti paslaugą.
Kintanti („plaukiojanti“) palūkanų norma	Palūkanų norma, kuri yra periodiškai keičiama, paprastai, kas porą mėnesių, nors kartais ir kasdien.

Kredito sustiprinimas	Garantijos, akredityvo arba papildomos užtikrinimo priemonės išleidimas, siekiant sustiprinti kredito, skirto projektui finansuoti, patikimumą.
Libor	Prašoma skolinimo palūkanų norma Londono tarpbankinėje rinkoje. Dažnai nustatoma kaip vieno, trijų ar šešių mėnesių palūkanų norma JAV doleriams.
Likvidumo rodiklis	Trumpalaikis turtas padalintas iš trumpalaikių įsipareigojimų (likvidumo rodiklis).
Likvidus	Lengvai prekiaujamas ir (konvertuojamas) paverčiamas į grynuosius pinigus.
Lizingas	Turto savininkas (nuomotojas) sutaria gauti lizingo mokėjimus / nuompinigių iš naudotojo (nuomininkas), paprastai fiksuoto dydžio. Savininkas (nuomotojas) mažina mokesčius nusidėvėjimo suma. Pagrindinė užtikrinimo priemonė – tas turtas.
Lūžis	Projekto grynojo pinigų srauto sumažinimas iki nulio, keičiant tokius pradinius kintamuosius kaip kaina arba kaštai.
Nusidėvėjimas	Pajamų sumažinimas nurašant turto kainą iš jos atėmus to turto likutinę vertę per visą numatomą to turto naudojimo laiką. Tai apskaitos įrašas ir jis neparodo grynujų pinigų sąnaudų, be to tam tikslui lėšos nėra atidedamos.
Pajamos	Įplaukos, kurias įmonė gauna iš įvairių šaltinių.
Palūkanų norma	Procentas mokėtinas skolintojui, skaičiuojamas kaip metinė norma nuo pagrindinės paskolos sumos. Gali būti „all-in“ tipo.
Pastovioji palūkanų norma	Palūkanų norma, kuri yra pastovi (fiksuota) per apibrėžtą laikotarpį.
Politinė rizika	Paprastai apima aštuonias rizikas: valiutos nekonvertuojamumą, ekspropriaciją, karą ir maištą, terorizmą, aplinkosauginę veiklą, žemės savininko veiksmus, nevyriausybinis aktyvistus, teises ir biurokratinės sankcijas. Pirmosios trys yra draudžiamos. Tai persidengia su politine nenugalimos jėgos (force majeure) rizikos dalimi.
Priešpriešinis užstatas	Projekto dalyviai sutinka apjungti užstatą – t.y., jie sutinka leisti regreso galimybe vienas kito užstatui.
Probleminių aktyvų išieškojimas	Projekto finansuotojai imasi atsakomųjų veiksmų išspręsti problemą ar susiorganizuoti veiklos perėmimą neįvykdžius finansinių įsipareigojimų stengdamiesi atkurti projekto pajėgumą kurti pinigų srautus.
Reitingas	Įvertinimas, paprastai nuo A iki E, pagal kreditingumą / sugebėjimą grąžinti paskolą. Obligacijų įvertinimas yra pagrįstas finansinių įsipareigojimų nevykdymo tikimybe. Šalys taip pat yra panašiai vertinamos, šis vertinimas gali apimti ir politinę riziką.
Rinkos rizika	Pardavimų kiekio ir kainos pokyčiai, kurie paveikia bendrąsias pajamas. Kartais tai vadinama pardavimų rizika.
Rizika	Įvykis, kuris gali pakeisti projekto finansavime numatytą pinigų srautą. Kalbant apie pinigų sumą ar paskolą, sakoma – rizikinga. Draudime tai reiškia visą sumą arba draudiminio įvykio tipą.
Skola	Įsipareigojimas grąžinti sutartą pinigų sumą.
Užstatas	Užtikrinimo priemonė ar kitoks turtas, kurį įkeičia paskolos gavėjas paskolos grąžinimui užtikrinti.

Vadybininkas	Vidutinės grandies dalyvis nustatytas pagal galutinį dalyvavimą paskolos teikime.
Vadovas, koordinatorius	Aukščiausia sindikavimo grandis, kai turima mintyje subjektą, kuris susitarė ir derėjosi dėl projekto finansavimo struktūros. Taip pat apibūdina banką, paskirtą sindikuoti paskolas.
Veiklos rizika	Kaštų, technologijos ir vadybos komponentai, kurie įtakoja veiklos sąnaudas ir projekto produktyvumą / našumą. Infliacija į kaštus įeina.

Šaltinis: DnB NORD banko vidaus dokumentai

Bazelio komiteto susitarimų eiga

DATA	ĮVYKIAI
1988 m	Kapitalo pakankamumo reguliavimo standartai: minimalus 8 proc. kapitalo reikalavimas (BASEL I)
1989 m.	ES direktyvos dėl nuosavo kapitalo mokumo koeficiento
1993 m.	ES direktyva dėl kapitalo pakankamumo
1996 m.	Rinkos rizikos įvedimas į kapitalo pakankamumo rodiklio skaičiavimą
1999 m.	Išleistas pasiūlymas Naujai Kapitalo Sutarčiai, skirtai 1988 m. sutarčiai pakeisti.
2001 m. sausio mėn.	Išleistas konkretesnis pasiūlymas (Basel II versija).
2003 m. balandžio mėn.	Išleistas trečiasis konsultacinis dokumentas (Basel II versija)
2004 m.	Priimta Nauja Kapitalo Sutartis

Šaltinis: Bischoftberger A. (2003); Basel Committee on Banking Supervision (2003) ir kt

Bankų sistemos kai kurių turto ir įsipareigojimų straipsnių dinamika

Eil. Nr.	Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	Suma, mln. Lt 2006 01 01	Suma, mln. Lt 2007 01 01	Pasikeitimas per 2006 metus, proc.
1	Turtas (aktyvai)	44 848,7	58 913,6	31,4
2	Vyriausybės vertybiniai popieriai	3 549,3	4966	39,9
3	Kiti skolos vertybiniai popieriai	1 540,7	1 773,5	15,1
4	Paskolos finansų institucijoms	4 226,9	3 120,7	-26,2
5	Klientams suteiktos paskolos	25 957,2	38 641,1	48,9
5.1	Iš jų - paskolos privačioms įmonėms	15 621,4	2 2307	42,8
5.2	Iš jų - paskolos fiziniams asmenims	8 539,2	14 712,9	72,3
5.2.1	Iš jų - būsto paskolos	6 413,5	10 317,9	60,9
6	Paskolų vertės sumažėjimas	269,8	374,3	38,7
6.1	Paskolų vertės sumažėjimas / suteiktos paskolos, proc.	1,04	0,97	-
7	Indėliai ir akredityvai	25 133,4	30 297,9	20,5
7.1	Iš jų - privačių įmonių	9 610,9	10 509,3	9,3
7.2	Iš jų - fizinių asmenų	13 757,5	17 879,1	30
8	Akcininkų nuosavybė	3 206,2	4 141,6	29,2
9	Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	354	667	-

Šaltinis: www.lb.lt

DnB NORD banko riziką ribojančių normatyvų vykdymas**Banko ir Grupės riziką ribojančių normatyvų vykdymas 2004 m., 2005 m., 2006 m.**

	Norma- tyvai	2004-12-31		2005-12-31		2006-12-31	
		Bankas	Grupė	Bankas	Grupė	Bankas	Grupė
Kapitalo pakankamumo rodiklis	8	11,65	11,29	10,68	10,54	9,91	9,64
Banko likvidumo rodiklis	30	41,71	42,12	37,16	36,85	34,99	34,74
Atvira užsienio valiutos pozicija	25	0,14	0,16	0,17	0,17	1,84	1,82
Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas	25	vykdomas	vykdomas	vykdomas	vykdomas	vykdomas	vykdomas

Pastaba: Nuo 2004 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Bankas sumažino kapitalo pakankamumo rodiklio normatyvą nuo 10 proc. iki 8 proc..

Šaltinis: www.dnbnord.lt

Lietuvoje veikiančių bankų pelningumas 2006 metais

Eil. Nr.	Bankas	Einamųjų metų pelnas (mln. Lt)	
		2006 01 01	2007 01 01
1.	AB DnB NORD bankas	43	56,2
2.	AB Ūkio bankas	19,7	47,4
3.	AB SEB Vilniaus bankas	106,8	285,5
4.	AB Šiaulių bankas	8,1	13,7
5.	AB bankas „Snoras“	40,7	51,9
6.	UAB Medicinos bankas	2,1	3,5
7.	AB PAREX BANKAS	7,2	4,9
8.	AB bankas „Hansabankas“	107,9	179,5
9.	AB SEB VB būsto bankas	4,8	
10.	AB Sampo bankas	8,2	23,3
	IŠ VISO bankai:	348,5	665,9
11.	<i>Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG</i> Vilniaus skyrius	1,7	1,5
12.	<i>Nordea Bank Finland Plc</i> Lietuvos skyrius	3,9	-0,3
	IŠ VISO užsienio bankų skyriai	5,5	1,2
	IŠ VISO:	354	667

Šaltinis: www.lb.lt